

ISSN 2079-4835

Міністерство освіти і науки України
Донецький національний університет економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського

**ІНТЕЛЕКТ
ОСОБИСТІТЬ
ЦИВІЛІЗАЦІЯ**

*Тематичний збірник наукових праць
із соціально-філософських проблем*

**Виходить двічі на рік
Видається з 2003 року**

№ 1 (24) 2022

*Журнал внесено до міжнародних наукометричних баз
та інформаційно-аналітичних систем
Google Scholar, ResearchBib, Index Copernicus, CrossRef, Ulrich's Periodical
Directory, Elektronische Zeitschriften bibliothek, CiteFactor, Advanced Science Index*

**Кривий Ріг
ДонНУЕТ
2022**

Головний редактор — Остапенко С. А.

Заступник головного редактора — Удовіченко Г. М.

Відповідальний редактор серії — Акіндєєв Д. В.

Відповідальний секретар серії — Ревуцька С. К.

Редакційна колегія

Арістова Н. О., д-р пед. наук (Інститут педагогіки НАПН України); *Гаврілова Л. Г.*, д-р пед. наук (ДВНЗ Донбаський державний педагогічний університет); *Ковальчук В. І.*, д-р пед. наук (Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка); *Малихін О. В.*, д-р пед. наук (Інститут педагогіки НАПН України); *Саяпіна С. А.*, д-р пед. наук (ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»); *Введенська Т. Ю.*, канд. філол. наук (НТУ «Дніпровська політехніка»); *Висоцька Т. М.*, канд. філ. наук (НТУ «Дніпровська політехніка»); *Луценко Л. О.*, канд. філол. наук (Криворізький державний педагогічний університет); *Остапенко С. А.*, канд. пед. наук (Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського); *Покулевська А. І.*, канд. філол. наук (Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського); *Романуха О. М.*, канд. істор. наук (Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського); *Топольник Я. В.*, канд. пед. наук (ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»); *Удовіченко Г. М.*, канд. пед. наук (Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського); *Щербакова Н. В.*, канд. філ. наук (Таврійський державний агротехнологічний університет); *Білялова Гульміра*, д-р філ. наук (Павлодарський державний університет імені С. Торайгірова, Казахстан); *Кураташвілі Альфред*, д-р екон., філ. і юрид. наук (Інститут економіки імені П. Гугушвілі Тбіліського державного університету імені Іване Джавახішвілі, Грузія).

*Журнал зареєстровано в Міністерстві юстиції України.
Реєстраційний номер КВ № 13180-2064 ПР від 25.07.2007 р.*

*Засновник та видавець Донецький національний університет економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського, м. Кривий Ріг.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 4929 від 07.07.2015 р.*

*Журнал рекомендовано до друку вченою радою
Донецького національного університету економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського,
протокол № 13 від 30.06.2022 р.*

Мова видання: українська, англійська.

*Усі права захищені.
Передрук і переклади дозволяються лише з відома автора та редакції.*

*Адреса видавця та редакції:
50042, м. Кривий Ріг, вул. Курчатова, 13.
тел. (0564) 409-77-97, e-mail: intelekt@donnuet.edu.ua,
www.donnuet.edu.ua*

© Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, 2022

ISSN 2079-4835

**Mykhailo Tuhon-Baranovskyi Donetsk National
University of Economics and Trade**

**INTELLIGENCE
PERSONALITY
CIVILIZATION**

*Thematic collection of scientific works
in socio-philosophical issues*

**Issued 2 times a year
Published since 2003**

No 1 (24) 2022

*Journal is indexed in the international scientometrical bases and analytics systems
Google Scholar, ResearchBib, Index Copernicus, CrossRef, Ulrich's Periodical
Directory, Elektronische Zeitschriften bibliothek, CiteFactor, Advanced Science Index*

**Kryvyi Rih
DonNUET
2022**

Editor in chief — Ostapenko S. A.
Deputy editor in chief — Udovichenko H. M.
Executive editor of series — Akindiev D. V.
Executive secretary of series — Revutska S. K.

Editorial board

Aristova N. O., Grand PhD in Pedagogic sciences, Institute of Pedagogy of National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine; *Havrilova L. H.*, Grand PhD in Pedagogic sciences, Donbass State Pedagogical University; *Kovalchuk V. I.*, Grand PhD in Pedagogic sciences, Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University; *Malykhin O. V.*, Grand PhD in Pedagogic sciences, Institute of Pedagogy of National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine; *Saiapina S. A.*, Grand PhD in Pedagogic sciences, Donbass State Pedagogical University; *Vvedenska T. Yu.*, PhD in Philology, National TU Dnipro Polytechnic; *Vysotska T. M.*, PhD in Philological sciences, National TU Dnipro Polytechnic; *Lutsenko L. O.*, PhD in Philological sciences, Kryvyi Rih State Pedagogical University; *Ostapenko S. A.*, PhD in Pedagogic sciences, Mykhailo Tuhan-Baranovskyi DonNUET; *Pokulevska A. I.*, PhD in Philological sciences, Mykhailo Tuhan-Baranovskyi DonNUET; *Romanukha O. M.*, PhD of Historical sciences, Mykhailo Tuhan-Baranovskyi DonNUET; *Topolnyk Ya. V.*, PhD in Pedagogy, Donbass State Pedagogical University; *Udovichenko H. M.*, PhD in Pedagogic sciences, Mykhailo Tuhan-Baranovskyi DonNUET; *Shcherbakova N. V.*, PhD in Philosophical sciences, Tavria State Agrotechnological University; *Gulmira Bilialova*, Grand PhD in Philosophical sciences, S. Toraihyrov Pavlodar State University, Kazakhstan; *Alfred Kuratashvili*, Grand PhD in Economics, Philosophy and Juridical Sciences, *P. Gugushvili* Institute of Economics of Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Georgia.

The journal is registered at Ministry of Justice of Ukraine. Registration number
KB No 13180-2064 of July 25, 2007.

*Founder and editor: Mykhailo Tuhan-Baranovskyi Donetsk National University
of Economics and Trade, Kryvyi Rih.
Certificate of Publisher ДК No 4929 of July 7, 2015.*

*The publication is approved by the resolution of Academic Council
of Mykhailo Tuhan-Baranovskyi Donetsk National University of Economics and Trade
(Protocol No 13 of 30.06.2022).*

Language of edition: Ukrainian, English.

*Reprinting and translations are allowed
only with consent of the author and editorial board*

Address of the editor and editorial office:
13, Kurchatova str., Kryvyi Rih, Ukraine, 50042
phone (0564) 409-77-97, e-mail: intelekt@donnuet.edu.ua,
www.donnuet.edu.ua

ФІЛОСОФСЬКЕ ОСМИСЛЕННЯ ПРОБЛЕМ ОСВІТИ

DOI : 10.33274/2079-4835-2022-24-1-5-14

УДК 378:004([005.336.2:008]:338.48-057.71)(045)

Богатирьова Г. А.,
канд. пед. наук,
доцент

Донецький національний університет економіки
і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського,
Кривий Ріг, Україна, e-mail: bohatyryova@donnuet.edu.ua
ORCID: 0000-0003-3790-4735

Бурак Є. А.,
студентка

e-mail: burak_ea@donnuet.edu.ua

ФОРМУВАННЯ ПОЛІКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ФАХІВЦІВ СФЕРИ ТУРИЗМУ ЗАСОБАМИ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

UDC 378:004([005.336.2:008]:338.48-057.71)(045)

Bohatyryova H. A.,
PhD in Pedagogical sciences,
Associate Professor

Mykhailo Tuhon-Baranovskyi Donetsk National University
of Economics and Trade, Kryvyi Rih, Ukraine,
e-mail: bohatyryova@donnuet.edu.ua,
ORCID: 0000-0003-3790-4735

Burak Ye. A.,
Student

e-mail: burak_ea@donnuet.edu.ua

TOURISM SPECIALISTS' MULTICULTURAL COMPETENCE FORMATION BY MEANS OF DIGITAL TECHNOLOGIES

***Мета.** Стаття присвячена дослідженню полікультурної компетентності фахівців сфери туризму в умовах сучасної парадигми вищої освіти, в основі якої лежить значущість полікультурних цінностей. Автори вивчають умови формування полікультурної компетентності в контексті змін у підготовці фахівців галузі туризму.*

Обґрунтовується необхідність системного підходу до проблеми через розробку структурно-функціональної моделі формування полікультурної компетентності фахівців сфери туризму засобами цифрових технологій на основі створення ефективних способів взаємодії з аудиторією за допомогою цифрових засобів.

Для досягнення мети було використано комплекс теоретичних та емпіричних методів, за допомогою яких було визначено структуру полікультурної компетентності, умови її формування.

***Методи.** Основними методами дослідження процесу формування полікультурної компетентності фахівців з туризму стали: абстрактно-логічний метод — при визначенні основних проблемних питань формування полікультурної компетентності через виконання професійних завдань конструктивної взаємодії з представниками інших культурних груп; метод моделювання — при розробці структурно-функціональної моделі формування полікультурної компетентності фахівців сфери туризму, визначенні її багатоаспектності і багатовимірності.*

***Результати.** У контексті дослідження визначено і уточнено зміст полікультурної компетентності фахівців з туризму як здатності особистості до ефективної діяльності й взаємодії в полікультурному суспільстві, обґрунтовано необхідність удосконалення професійної підготовки майбутніх фахівців сфери туризму, невід'ємною частиною якої є полікультурна складова.*

Авторами уточнено зміст поняття «полікультурна компетентність», подано авторське визначення полікультурної компетентності фахівців з туризму як інтегрованого особистісного утворення, що відображає готовність до оволодіння сучас-

ними цифровими технологіями, які формують особливий сегмент вебпростору з високим соціальним і культурним значенням. Акцентована увага до сфери культурної спадщини, інтеграційних змін, пов'язаних з розвитком глобального інформаційного та цифрового суспільства.

Автори визначають полікультурну компетентність як здатність особистості фахівця з туризму здійснювати міжкультурну взаємодію в процесі оволодіння цифровими технологіями, ураховувати полікультурний склад суб'єктів професійної діяльності й використовувати його характеристики та особливості для вирішення професійних завдань.

Визначено, що процес формування полікультурної компетентності фахівців з туризму передбачає засвоєння особистістю різнопланової полікультурної інформації, оволодіння способами її поповнення і оновлення в неперервній освіті за рахунок самостійних дій, накопичення досвіду в професійній діяльності в сучасному суспільстві, що вимагає системної організації полікультурного освітнього процесу на основі сучасних цифрових технологій.

Авторами розроблена структурно-функціональна модель формування полікультурної компетентності фахівців сфери туризму засобами цифрових технологій. Визначені структурні компоненти моделі та їх зміст.

Ключові слова: полікультурний підхід, полікультурна компетентність, засоби цифрових технологій, моделювання процесу формування полікультурної компетентності, структурно-функціональна модель формування полікультурної компетентності фахівців сфери туризму.

Постановка проблеми. Розвиток України як полікультурного суспільства вимагає осучаснення системи вищої туристичної освіти на полікультурних засадах. У цьому процесі сфера туризму як засіб міжнаціонального спілкування набуває особливого значення. Сформована полікультурна компетентність фахівців дозволить усунути існуючу невідповідність між системою підготовки фахівців сфери туризму та зростаючими вимогами до неї у контексті вимог європейського полікультурного освітнього простору.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема взаємозв'язку культури й освіти в сучасному глобалізаційному суспільстві присвячені праці Л. Безкоровайної, О. Дубасенюк, І. Гончарової, Л. Мелько, Т. Чаркіної та ін. Теоретичні підходи до полікультурної освіти розроблялися вченими А. Белогуровим, О. Бондаревською, В. Борисенковим, Г. Дмитрієвим, Л. Супруновою та ін. Теоретичне дослідження полікультурної компетентності зроблене авторами Г. Бейкером, Д. Бенксом, У. Боос-Нюннінгом, Р. Гарсія та ін.

Мета статті. Стаття присвячена дослідженню полікультурної компетентності фахівців сфери туризму в умовах сучасної парадигми вищої освіти, в основі якої лежить значущість полікультурних цінностей. Авторі вивчають умови формування полікультурної компетентності в контексті змін у підготовці фахівців галузі туризму.

Обґрунтовується необхідність системного підходу до проблеми через розробку структурно-функціональної моделі формування полікультурної компетентності фахівців сфери туризму засобами цифрових технологій на основі створення ефективних способів взаємодії з аудиторією за допомогою цифрових засобів.

Для досягнення мети було використано комплекс теоретичних та емпіричних методів, за допомогою яких було визначено структуру полікультурної компетентності, умови її формування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Однією з найвизначніших тенденцій сучасного світу та українського суспільства є універсализація та глобалізація

економічних, політичних, культурних та комунікативних зв'язків. У зв'язку з цим актуалізується формування нових ідентичностей у полікультурному світі, який характеризується в нашу суперечливу епоху наростанням процесу змішування народів і культур, з одного боку, і прагнення зберегти етнічну й культурну ідентичність, з іншого. У зв'язку з цим завдання вдосконалення організації освітнього процесу у підготовці фахівців сфери туризму, формування їх полікультурної компетентності стає провідним у програмі подальшого розвитку сфери туризму.

Ми виходили з положення про те, що туризм сьогодні — це дещо більше ніж економічний вектор. Це соціальна, культурна й політична сила, яка «сприяє соціальним змінам» [3]. Зауважимо, що подорож в іншу культуру прискорює процеси культурної взаємодії, сприяє міжкультурній комунікації представників різних спільнот. Саме тому, компетентні фахівці сфери туризму повинні відповідати сучасним вимогам багатокультурного світу, знаходити значущі компроміси, «бути толерантними до думок інших людей, шукати взаємних способів вирішення проблем спілкування» [1].

Актуальним завданням і основним компонентом сучасної парадигми вищої освіти є формування багатогранної особистості, яка б розвивалася інтелектуально, соціально й культурно. Саме тому, полікультурна компетентність фахівців як інтегративна особистісно-професійна якість, набуває важливого змісту, оскільки зумовлює їх «здатність здійснювати міжкультурну взаємодію, ураховувати полікультурний склад суб'єктів професійної діяльності й використовувати його характеристики та особливості для вирішення професійних завдань» [4].

Проаналізувавши погляди багатьох учених щодо сутності поняття «полікультурна компетентність» ми дійшли висновку: це здатність особистості діяти в багатокультурному середовищі за допомогою сформованої системи знань, навичок і здібностей міжкультурної взаємодії.

За твердженням дослідників, «полікультурна компетентність є результатом інтеграції особистісних якостей людини, а також знань та вмінь, що забезпечують її успішну взаємодію, культурне взаємозбагачення і входження до світового культурного контексту» [8]. При цьому акцентується увага на факті можливості формування й розвитку полікультурної компетентності протягом життя людини під час комунікації з представниками інших культур.

Вчені визначають компоненти полікультурної компетентності майбутнього фахівця, до яких відносять: «когнітивний (спрямований на засвоєння образів і цінностей світової культури); ціннісно-мотиваційний (спрямований на формування ціннісно-орієнтованої готовності студента до міжкультурної комунікації); діяльнісно-поведінковий (спрямований на розвиток здатності до розв'язання професійних завдань під час взаємодії із представниками різних культурних груп)» [2].

Полікультурну компетентність дослідники розглядають також як систему якостей, що допомагають орієнтуватися в культурних відносинах рідної та іншомовної країни, забезпечують досягнення мети виховання культурної людини. До структури полікультурної компетентності вони відносять: «професійний компонент, культурологічний компонент, особистісний компонент» [3].

Важливо те, що туризм формує й змінює стереотипи сприйняття іншої культури, розвиває способи адаптації особистості туриста в іншому культурному середовищі, сприяє розвитку навичок соціалізації й ресоціалізації.

Особливо важливим у контексті нашого дослідження є висновок В. Федорченка про те, що «підготовка фахівців для сфери туризму в економічно розвинутих державах (Велика Британія, Франція, Швейцарія, США) спрямовується на формування особистості, здатної працювати в полікультурному світовому туристському просторі» [10].

Процес формування полікультурної компетентності — це «формування усвідомленого ставлення студента до підвищення свого рівня полікультурної компетентності, сукупності знань студента з цієї проблеми в інтеркультурному аспекті, комплексу комунікативних умінь і навичок у різних сферах спілкування» [2]. Поняття «полікультурна компетентність» виражає можливості, які допомагають особистості самостійно вирішувати завдання, які виникають в процесі її інтеграції у полікультурне суспільство.

Як показало наше дослідження, сьогодні багато туристичних компаній приділяють значну увагу елементам віртуалізації на своїх веб-сайтах або в додатках, що дозволяє користувачам відчувати цифрову версію готельного номера або навіть «відвідати» одну з розташованих поруч видатних пам'яток. Саме тому, актуалізується проблема оволодіння фахівцями з туризму засобами цифрових технологій, які містять різнопланову полікультурну інформацію.

Існує зростаюча тенденція до поширення мобільних додатків для туристів і туристичних організацій. Це пов'язано з розповсюдженням мобільних пристроїв та їх простотою використання під час подорожі. Дуже популярні мобільні туристичні програми-казкарі — це про програми, які розповідають цікаві історії про різні туристичні місця. Наприклад, TravelPlot Porto Systems — це аудіо-система, розроблена для міста Порту (Португалія). Історія, яку розповідає програма, поділена на дев'ять розділів і сорок два місця. Аудіогід отримав численні позитивні відгуки користувачів. «За допомогою програми Word Lens можна дізнатися переклад, просто навівши камеру телефону на слово чи фразу. Вам навіть не потрібно буде натискати на кнопки, оскільки додаток сам проаналізує зображення» [7].

Компанія Pricewaterhouse Coopers дослідила ступінь готовності великих міст світу до впровадження технологій майбутнього, оцінивши ступінь їх інфраструктурної готовності. У рейтингу готовності найбільших міст світу до впровадження цифрових технологій майбутнього першими йдуть Сингапур (62% готовності), Лондон (59%), Шанхай (55%), Нью-Йорк (53%) [9]. Рівень цифровізації культури і туризму оцінювався за наявністю мультифункціональних кіосків і розумних зупинок на вулицях, мобільних додатків для туристів, застосування інноваційних технологій в аеропортах і музеях.

Особливу значимість має вплив цифровізації на зміну споживчого попиту і поведінки, інформаційний супровід, в якому б містилася вся необхідна для мандрівника інформація. Згідно статистичних даних, цифрові технології вкрай важливі для туристів як при виборі напрямку подорожі, так і під час нього. Зокрема, при плануванні подорожі 80% українських туристів вивчають відео і фотографії, розміщені в соціальних мережах і стосуються обраної дестинації, 86% під час подорожі вважають головним наявністю мобільного зв'язку, 73% туристів вважають, що електронні посадочні талони і квитки значно спрощують подорож, 75% туристів залишають свої відгуки на оглядових сайтах, 37% туристів необхідний консьєрж-сервіс в смартфоні під час поїздки, 69% хочуть отримувати максимально можливий обсяг інформації про дестинації, в яку вони приїхали; в середньому в подорож туристи використовують 17 різних мобільних додатків [5].

Цифрові технології співпрацюють з людськими почуттями і інтелектом, щоб запропонувати клієнту зручну взаємодію як на онлайн, так і на офлайн каналах.

Digital революція не оминула й сферу туризму. У туристичному бізнесі не залишилось сегментів, яких вона б не зачепила. Тепер достатньо кількох хвилин, аби спланувати мандрівку: миттєво забронювати літак, прочитати відгук про будь який ресторан, знайти і орендувати житло у будь якому куточку світу. Технології зробили це все можливим і піднесли на новий рівень (рис. 1). До 2026 року понад 100 млрд дол. «перемігрують від старих гравців туристичного ринку до новаторів, які не знехтува-

Рисунок 1 — Цифрові технології в туризмі (розроблено авторами)

ли перевагами діджиталізації і зуміли імплементувати їх у бізнес та адаптували свою маркетингову стратегію до вимог часу» [7].

Персоналізація обслуговування в туризмі наразі є однією з найважливіших конкурентних переваг, які неможливо отримати без цифрових технологій. Для того щоб зрозуміти потреби і бажання клієнта, потрібно зібрати і обробити величезну базу даних, пов'язану із його попереднім досвідом подорожей, перебування в готелі тощо. Це дасть змогу сформуванню певний віртуальний образ мандрівника, змодельовати його потреби за допомогою систем штучного інтелекту, забезпечити віддалене консалтингове обслуговування за допомогою чат ботів.

Нами була розроблена структурно-функціональна модель процесу формування полікультурної компетентності фахівців з туризму, яка уявляє собою цілісну систему зі взаємопов'язаними компонентами, а саме: когнітивним (передбачає полікультурну грамотність); ціннісно-мотиваційним (полікультурна направленість професійної діяльності); діяльнісно-поведінковим (полікультурна діяльність) (рис. 2).

До умов формування полікультурної компетентності фахівців з туризму нами були віднесені: збереження та інтеграція культурної самобутності особистості в процесі професійної діяльності; наявність знань універсальних і специфічних категорій культури; сформованість навичок культури міжетнічної взаємодії, толерантної взаємодії.

Ефективна реалізація вищезазначених умов передбачає обізнаність здобувачів у сфері цифрових технологій, формування умінь застосовувати цифрові засоби й технології у професійній діяльності. Зокрема, важливими умінь є пошук інформації та контенту у цифрових середовищах, що дозволить за допомогою широкого спектру цифрових технологій створювати ситуації взаємодії на основі цифровізації туристичної сфери діяльності. При цьому важливо формувати вміння створювати і оновлювати особисті стратегії пошуку фахівців з туризму.

Нами було визначено сутність поняття «полікультурна компетентність» як здатність особистості фахівця з туризму здійснювати міжкультурну взаємодію в процесі оволодіння цифровими технологіями, що передбачає: здатність ефективно взаємодіяти з носіями інших культур; вміння працювати в умовах полікультурного середовища; набуття досвіду міжкультурної взаємодії; готовність до здійснення професійної діяльності в багатокультурному середовищі.

Таким чином, полікультурна компетентність фахівців з туризму — інтегроване особистісне утворення, що відображає готовність до оволодіння сучасними цифровими технологіями, які формують особливий сегмент вебпростору з високим соціальним і культурним значенням.

Відмінною особливістю туристичної діяльності в умовах цифровізації є особлива важливість інформаційної складової, значна кількість і різноманітність інформацій-

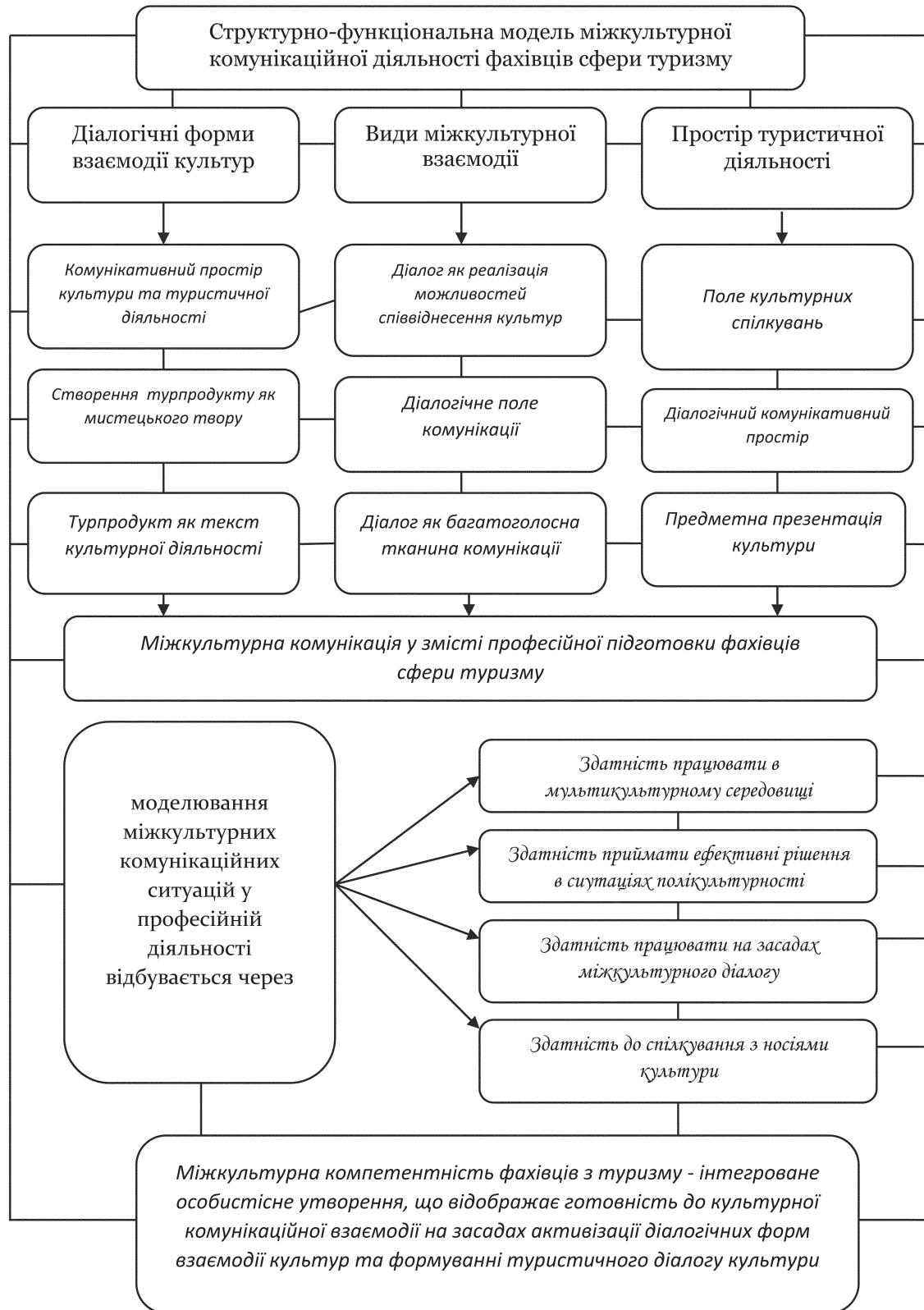

Рисунок 2 — Структурно-функціональна модель міжкультурної комунікаційної діяльності (розроблено авторами)

них потоків. Саме тому, фахівцям з туризму потрібно оволодіти не лише способами її поповнення і оновлення, але й навичками взаємодії з аудиторією за допомогою цифрових засобів. Цифрові технології — це чудовий спосіб перетворити досвід міжкультурної взаємодії з пасивного на інтерактивний, на щось справді привабливе та освітнє.

Професійна підготовка повинна постійно розширювати спектр діяльності онлайн з метою підвищення інтерактивності у взаємодії з аудиторією.

Особливе місце займає інформація, призначена для кінцевих користувачів (туристів), так як саме цей компонент інформаційного супроводу туристської діяльності відіграє ключову роль при визначенні туристської привабливості і виборі туристів. Це обумовлено специфічними рисами туристського продукту і необхідністю надання максимально вичерпної інформації про туристичні продукти.

Якість інформаційного супроводу туризму представляється найважливішим чинником, який безпосередньо впливає на якість туристичних продуктів і послуг. Багато в чому зміст інформаційного супроводу туристської діяльності визначає імідж туристських дестинацій і формує їх привабливість для туристів. Сучасний рівень розвитку інформаційного супроводу туристичної індустрії має суттєвий вплив на всю туристичну сферу і всі складові туристського ринку. В умовах інноваційного інформаційно-комунікаційного суспільства «змінюється схема взаємодії між усіма суб'єктами туристичного ринку, в тому числі виробниками і споживачами туристських послуг» [7].

Технологічні досягнення останніх п'яти-десяти років призвели до розробки та здійснення безлічі проєктів з дослідження, збереження, інтерпретації та подання різних елементів культурної спадщини з використанням комп'ютерної візуалізації. Значно збагачені можливості «віртуальної» взаємодії з об'єктами дослідження чи вивчення, що передбачає «нові підходи до професійної підготовки фахівців, зміщення акцентів на віддалену комунікацію, оперування значними базами даних» [5].

Важливо розробити для здобувачів такі професійні завдання, які б давали можливість засвоєння різнопланової полікультурної інформації, можливість конструювати взаємодію з представниками інших культур сучасними цифровими засобами. Наприклад, екскурсія по віртуальному музею, яка може бути використана як інноваційна форма цифрової трансформації. При цьому фахівці з туризму оволодівають новими формами взаємодії, наприклад: віртуальний огляд експозиції в режимі онлайн, купівля квитків до музею через сайти, обговорення питань на музейних форумах, використання аудіовізуальних засобів і форм (слайд-шоу, фільмів, альбомів та відео презентацій, розроблених у програмі Microsoft Power Point).

Висновки. Цифровий розвиток став ключовим драйвером прискорення соціально-економічного розвитку держави. При цьому нові інформаційні технології використовуються як допоміжні засоби організації простору і як самостійний інструментарій формування нового віртуального середовища. Мова йде про певну віртуальну реальність, яка формується й опосередкована розвитком цифрових технологій як альтернатива усталеного, стійкого соціального світу. Віртуальна реальність як прояв цифрової культури стала звичною та невід'ємною під час сприйняття світу, мислення та способу життя й повинні стати пріоритетом у професійній підготовці фахівців з туризму. Створюваний здобувачами цифровий простір повинен поєднувати творчі практики з технологіями та засобами цифрових технологій, які стануть пріоритетними у процесі формування полікультурної компетентності фахівців з туризму.

Список літератури

1. Безкоровайна Л., Косовщук А. Foreign experience of management and organization of the system of educational activity of future specialists in the field of tourism. Adaptive Management: Theory and Practice. Series Pedagogics, 2020. № 9(17). [https://doi.org/10.33296/2707-0255-9\(17\)-21](https://doi.org/10.33296/2707-0255-9(17)-21).

2. Воротняк Л. І. Особливості формування полікультурної компетенції магістрів у вищих педагогічних навчальних закладах. *Вісник Житомирського державного університету (Педагогічні науки)*. 2008. № 39. С. 105–109.
3. Гончарова І. С. Формування полікультурної компетентності студентів туристичних спеціальностей. *Вісник Луганського національного університету ім. Т. Шевченка. Педагогічні науки. Ч. 1*. 2011. № 14 (225). С. 32–37.
4. Дубасенюк О. А., Якса Н. В. Проблема полікультурної підготовки студентів у зарубіжній педагогічній науці і практиці. *Професійна освіта: педагогіка і психологія : польсько-укр., укр.-польський щорічник. Вип. X. 11. Ченстохова*. Київ, 2010. С. 91–98.
5. Кифяк В. Ф. Організація туристичної діяльності в Україні. Чернівці : Книги-XXI, 2003. 300 с.
6. Мелько Л. Ф. Полікультурна компетентність студентів як фактор інтеграції. *Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», спеціальний випуск «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору*. Київ, 2014. Т. 4 (55). С. 282–290.
7. Офіційний сайт Всесвітньої ради з подорожей і туризму. World Travel and Tourism Council WTTC. URL : <http://www.wttc.org>.
8. Чаркіна Т. І. Теоретичні аспекти формування полікультурних компетенцій в сучасному освітньому просторі. *Науковий вісник. Серія «Філософія»*. Харків, 2017. № 47(2). С. 138–146.
9. Щука Г., Чорна Л., Ковальська Л. Підготовка фахівців галузі туризму в світлі нової парадигми вищої освіти. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: педагогічні науки*. 2020. С. 455-467.
10. Федорченко В. К. Теоретичні та методичні засади підготовки фахівців для сфери туризму: дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України. К., 2005. 512 с.

References

1. Bezkorovaina, L. & Kosovshchuk, A. (2020). Foreign experience of management and organization of the system of educational activity of future specialists in the field of tourism. *Adaptive Management: Theory and Practice. Series Pedagogics*, no. 9(17). [https://doi.org/10.33296/2707-0255-9\(17\)-21](https://doi.org/10.33296/2707-0255-9(17)-21).
2. Vrotniak, L. I. (2008). *Osoblyvosti formuvannia polikulturnoi kompetentsii mahistriv u vyshchykh pedahohichnykh navchalnykh zakladakh* [Features of the formation of multicultural competence of masters in higher pedagogical educational institutions]. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu (Pedahohichni nauky)* [Bulletin of Zhytomyr State University (Pedagogical Sciences)], no. 39, pp. 105–109.
3. Honcharova, I. S. (2011). *Formuvannia polikulturnoi kompetentnosti studentiv turystychnykh spetsialnostei* [Formation of multicultural competence of students of tourist specialties]. *Visnyk Luhanskoho natsionalnoho universytete im. T. Shevchenka. Pedahohichni nauky* [Bulletin of T. Shevchenko Luhansk National University. Pedagogical sciences], P. 1, no. 14 (225), pp. 91–98.
4. Dubaseniuk, O. A. & Yaksa, N. V. (2010). *Problema polikulturnoi pidhotovky studentiv u zarubizhnii pedahohichnii nauksi i praktytsi* [The problem of multicultural training of students in foreign pedagogical science and practice]. *Profesiina osvita: pedahohika i psykholohiia : polsko-ukr., ukr.-polskyi shchorichnyk* [Vocational education: pedagogy and psychology: Polish-Ukrainian, Ukrainian-Polish yearbook], Issue X. 11, Kyiv, pp. 32–37.
5. Kyfiak, V. F. (2003). *Orhanizatsiia turystychnoi diialnosti v Ukraini* [Organization of tourist activity in Ukraine]. Chernivtsi, Knyhy-XXI Publ., 300 p.

6. Melko, L. F. (2014). *Polikulturna kompetentnist studentiv yak faktor intehtratsii* [Multicultural competence of students as a factor of integration]. *Humanitarnyi visnyk DVNZ «Pereiaslav-Khmelnitskyi derzhavnyi pedahohichnyi universytet imeni Hryhoriia Skovorody»*, spetsialnyi vypusk «*Vyshcha osvita Ukrainy u konteksti intehtratsii do yevropeiskoho*» [Humanitarian Bulletin of Hryhoriy Skovoroda Pereiaslav-Khmelnitsky State Pedagogical University, special issue “Higher Education of Ukraine in the context of integration into the European educational space”], vol. 4 (55), Kyiv, pp. 282–290.

7. World Travel and Tourism Council WTTC. Available art : <<http://www.wttc.org>> [Accessed 23 January 2020].

8. Charkina T. I. (2017). *Teoretychni aspekty formuvannia polikulturnykh kompetent-sii v suchasnomu osvithnomu prostori* [Theoretical aspects of the formation of multicultural competencies in the modern educational space]. *Naukovyi visnyk. Seriya «Filosofia»* [Scientific Bulletin. Philosophy series]. Kharkiv, no. 47 (2), pp. 138–146.

9. Shchuka, H., Chorna, L., Kovalska, L. (2020). *Pidhotovka fakhivtsiv haluzi turyzmu v svitli novoi paradyhmy vyshchoi osvity* [Training of tourism specialists in the light of the new paradigm of higher education]. *Zbirnyk naukovykh prats Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy, ser.: Pedahohichni Nauky* [Collection of scientific works of the National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine. Series : pedagogical sciences], pp. 455–467.

10. Fedorchenko, V. K. (2005). *Teoretychni ta metodychni zasady pidhotovky fakhivtsiv dlia sfery turyzmu*. [Theoretical and methodical bases of preparation of experts for sphere of tourism. Grand PhD in Pedagogic sciences thesis]. Kyiv, Institute of pedagogy and psychology of professional education of Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine Publ., 512 p.

Дата надходження рукопису 25.04.2022

Objective. *The article is devoted to the study of multicultural competence of tourism professionals in the modern paradigm of higher education, which is based on the importance of multicultural values. The authors study the conditions for the formation of multicultural competence in the context of changes in the training of tourism professionals.*

The necessity of a systematic approach to the problem is substantiated through the development of a structural-functional model of tourism specialists' multicultural competence formation by means of digital technologies on the basis of creating effective ways of interaction with the audience by digital means.

To achieve this goal, a set of theoretical and empirical methods was used, which determined the structure of multicultural competence, the conditions of its formation.

Methods. *The main methods of studying the process of tourism specialists' multicultural competence formation were: abstract-logical method for determining the main issues of multicultural competence through the implementation of professional tasks of constructive interaction with representatives of other cultural groups; modeling method for the development of structural and functional model of the tourism specialists' multicultural competence formation, which determining its multifaceted and multidimensional.*

Results. *In the context of the study, the content of tourism specialists' multicultural competence as the ability of individuals to effectively operate and interact in a multicultural society is identified, the need to improve the training of future professionals in tourism, which is an integral part of multicultural component.*

The authors clarify the meaning of «multicultural competence», give the author's definition of tourism specialists' multicultural competence as an integrated personal education, which reflects the willingness to master modern digital technologies that form a special segment of web space with high social and cultural significance. Emphasis is placed on the

sphere of cultural heritage, integration changes related to the development of the global information and digital society.

The authors define multicultural competence as the ability of an individual tourism specialist to carry out intercultural interaction in the process of mastering digital technologies, take into account the multicultural composition of professional activities and use its characteristics and features to solve professional problems.

It is determined that the process of multicultural competence of tourism professionals formation involves the assimilation of diverse multicultural information, mastering ways to replenish and update in continuing education through independent action, gaining experience in professional activities in modern society, which requires systematic organization of multicultural educational process based on modern digital technologies.

The authors have developed a structural and functional model for the tourism specialists' multicultural competence formation by means of digital technologies. The structural components of the model and their content are determined.

Key words: *multicultural approach, multicultural competence, means of digital technologies, modeling of the process of multicultural competence formation, structural and functional model of the tourism specialists' multicultural competence formation.*

DOI : 10.33274/2079-4835-2022-24-1-14-23

УДК 371.21

Воробйова Л. В.,
канд. пед. наук

Донецький національний університет економіки
і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського,
Кривий Ріг, Україна, e-mail: vorobiova_lv@donnuet.edu.
ua, ORCID: 0000-0002-1001-1016

РОЗВИТОК МОДЕЛІ ОСВІТНЬОЇ СИСТЕМИ: ЗА УКРАЇНСЬКИМ ЗРАЗКОМ (20-ТІ РР. ХХ СТ.)

UDC 371.21

Vorobiova L. V.,
PhD in Pedagogical sciences

Mykhailo Tuhan-Baranovskyi Donetsk National University
of Economics and Trade, Kryvyi Rih, Ukraine,
e-mail: vorobiova_lv@donnuet.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-1001-1016

DEVELOPMENT OF THE EDUCATIONAL SYSTEM: ACCORDING TO THE UKRAINIAN MODEL (1920S)

Мета. *Визначити періодизацію досліджуваного періоду, простежити розвиток освітньої моделі за українським зразком, проаналізувати характерне протистояння української освітньої системи та російської. Відстежити чітке орієнтування української моделі на Захід, та її розвиток паралельно з педагогічною наукою Заходу.*

Методи. *Використано комплекс методів дослідження: метод теоретичного узагальнення; конкретно-пошуковий (теоретичний аналіз і систематизація архівних та друкованих джерел, що надало фактографічний матеріал для вивчення досліджуваної проблеми); порівняльно-педагогічний — для зіставлення історико-педагогічних явищ, подій та фактів соціокультурного життя досліджуваного періоду; проблемно-хронологічний, який допоміг розглянути освітню модель за українським зразком та виокремити етапи досліджуваної проблеми.*

Результати. Запропоновано авторську періодизацію. Розвиток освітньої моделі за українським зразком окреслено в інноваційний період в українській школі від 1917 р. по 1932 р. та розподілено на три етапи, а саме: I етап (1917–1921 рр.), II етап (1922–1925 рр.), III етап (1926–1932 рр.).

Визначено основні тенденції розвитку української моделі освіти в 20-х рр. ХХ століття. У культурно-історичній ретроспективі розглянуто та вивчено передумови і обставини, які спричинили сплеск експериментальних педагогічних ідей в Україні в 20-х рр. ХХ століття. Визначено, що в концепті української моделі освіти простежувалась направленість на Захід. Українська модель освіти існувала незалежно від російської. На перших двох етапах простежувалась автономія та впровадження прогресивних ідей світової педагогічної науки, що зорієнтувало українську освітню модель на західний досвід. На третьому етапі відбулась уніфікація та поглинання української моделі російською.

Ключові слова: модель освіти, український зразок, автономія, уніфікація.

Постановка проблеми. На початку ХХ ст. активно проваджувалися реформи, які охопили навчання та виховання. Формування теорії навчання та виховання, яке відповідало новому історичному етапу розвитку вітчизняної школи відбувалося в процесі подолання помилок, на основі передового досвіду, його аналізу та узагальнення. В педагогіці того часу засуджувалися методи схоластичного навчання та механічного запам'ятовування, які були притаманні старій школі. Відбувався пошук нових якісних та активних технологій навчання, які були спрямовані на активне, творче та свідоме оволодіння знаннями та навичками.

Зауважимо, що перш, ніж охарактеризувати загальні риси становлення теорії та практики української педагогіки, окремо слід зупинитися на проблемі періодизації. Ми визначаємо, що правомірним буде поділити вищевказаний інноваційний період в українській школі від 1917 р. по 1932 р. на три етапи, а саме:

- I етап (1917–1921 рр.),
- II етап (1922–1925 рр.),
- III етап (1926–1932 рр.).

Визначена нами періодизація лінійна, в якій кожен наступний етап виходить з попереднього. Особлива увага та детальний розгляд цього періоду зумовлено тим, що він має найвищий рівень інтенсифікації впровадження експериментальних методів навчання в українську освіту, та який в свою чергу розпався на окремі історичні процеси в історіографії української педагогіки, які окреслені нами в три етапи.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Серед масиву історико-педагогічних досліджень з розвитку педагогічної думки в ретроспективі значний інтерес становлять праці П. Блонського, М. Деркін (М. Durkin), Дж. Дьюї (J. Dewey), Є. Дьюї (E. Dewey), С. Сірополка; посібники та підручники з педагогіки та історії педагогіки М. Бушканець, Б. Єсіпова, М. Константинова, А. Кузьмінського, Н. Кузіна, Б. Ліхачова, А. Піскунова, І. Унт, І. Харламова, М. Шабаєвої; сучасних дослідників Н. Авшешнюк, Л. Березівської, Д. Джуринаського, І. Дичківської, А. Духавневої, О. Лавріненка, М. Левківського, С. Міленіної, Л. Мільто, Г. Селевка, О. Сухомлинської, О. Тринус та ін., які розглядають теорію та практику освіти.

Мета статті полягає в визначенні періодизації досліджуваного періоду, простеженні характерного протистояння української освітньої системи та російської та виявлення чіткого орієнтування української моделі на Захід, та її розвиток паралельно з педагогічною наукою Заходу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розглядаючи інноваційний український період розвитку української справи на території України в 20-х рр. ХХ ст. ми поділили його на 3 етапи:

I етап — 1917–1921 рр. — початок створення нової системи народної освіти та спеціального органу Наркомосу, який було організовано задля розробки нових проєктів законів та регламентуючих документів щодо її організації; співіснування двох освітніх систем: за українським та російським зразком. Характерною рисою цього періоду являється несформованість чіткої політики стосовно шкільної освіти, відсутність єдиних програм та навчально-педагогічної літератури. Таким чином, трактовка методів виховання та викладання, змісту освіти була віддана ініціативі на місцях.

II етап — 1922–1925 рр.. — включає проміжок часу, протягом якого простежується характерне протистояння української освітньої системи та російської, чітке орієнтування української моделі на Захід, та її розвиток паралельно з педагогічною наукою Заходу; розробка та впровадження комплексних програм; спроби відмовитись від класно-урочної системи навчання на користь адаптованої форми Дальтон плану (бригадно-лабораторного методу), методу проєктів, та інших новаторських досягнень американської та західноєвропейської педагогіки; активне впровадження нових методик.

III етап 1926–1932 рр. — завершальний етап, направлений на стабілізацію радянської державної політики стосовно впровадження експериментальних методів навчання та уніфікацією освіти шляхом припинення впровадження західних експериментальних педагогічних технологій, доробку передового педагогічного досвіду; перегляд Наркомосом комплексних програм; різке засудження бригадно-лабораторного методу, методу-проєктів, повернення до класно-урочної форми навчання.

Розглядаючи перший етап інноваційного українського періоду (1917–1921 рр.), а саме створення нової системи народної освіти, ми аналізували передумови та обставини, які спричинили сплеск експериментальних педагогічних ідей. Новаторство та експеримент укріпились в галузі освіти, - стверджував О. Субтельний [1, с. 502]. Оскільки на меті було створенні нового соціально-економічного строю, поява нових типів шкіл та винайдення нових методик виховання та навчання, які могли б прискорити процес розриву з «буржуазним минулим» (с. 502), була закономірна. Вітчизняна педагогіка базувалась на необхідності зв'язку навчання з вихованням у дусі комуністичних цінностей та ідеології. В зв'язку з цим у школах були введені програми, які поєднували трудове виховання та навчання, загальну та технічну освіту. Також ми спостерігаємо спробу відмовитись від уроку, як форми організації навчання, та відійти від класно-урочної системи навчання.

Розглядаючи розвиток педагогіки в 20-х рр. ХХ ст., постає гостре питання стосовно співіснування двох моделей освітньої системи: за російським та українським зразком. В перші роки формування української системи дискусія між освітніми діячами УСРР та РСФР в питаннях розбіжностей була різка. В роботах авторів, які досліджували вищевказане явище ми зустрічаємо такі визначення, як «гостра дискусія», «протистояння», «вороже наставлене до українців російське учительство», «суперечки» [2, с. 25; 3, с. 380; 1, с. 250].

Зауважимо, що українська модель освітньої системи базувалась на соціальному вихованні.

Перейдемо до розгляду освітньої моделі за українським зразком. В Україні було створену власну «Схему народної освіти У.С.Р.Р.».

Важливо, що незважаючи на революційні часи, українські освітні діячі надавали великого значення освітній справі [13]. Про це свідчить той факт, що в червні 1917 р.

на підставі 1-го універсалу Української Центральної Ради був виготовлений проект єдиної школи, який передбачав нову систему шкільної освіти в Україні [3, с. 651].

Судячи з архівного документу на тридцяти аркушах, який має назву «Доклад Екатеринославского отдела» (автор невідомий) датованого приблизно 1917 р., про поїздки територією УСРР, а саме Катеринославською, Запорізькою та Донецькою губерніями ми можемо проаналізувати стан освіти та підґрунтя для її розвитку [4, с. 2–15].

Доповідь присвячена налагодженню на місцях підготовчої роботи до I Всеукраїнського з'їзду по дошкільному вихованню та загальному знайомству з апаратами «Соцвоса» та їхньою роботою. Аналізуючи роботу по Катеринославській губернії описану в доповіді, ми зазначаємо, що незважаючи на революційні час, активна робота губернського апарата все ж таки проводилась стосовно інформативної діяльності серед педагогічних працівників. Вона носила характер доповідей, як у відділах так і в колегіях «Соцвоса», конференції практичних робітників, засновником якої виступив «Здрав» і «Минообраз», засідань організованого бюро по скликанню «субз'їзду», та різноманітних комісій.

Але не дивлячись на всі вищевказані педагогічні заходи, авторка доповіді нарікає на:

- нестачу якісних кадрів, які змогли б керувати;
- майже відсутність працюючих педагогічних робітників зі стажем «які могли б внести щось своє»;
- малу кількість педагогічних виховних закладів.

Два останніх фактори, на думку автора доповіді, мали дуже важливе значення, оскільки в Катеринославській губернії робота під час революції не лише не розвивалась, а навпаки «заглохла».

Авторка протиставляє живу, цікаву роботу в цій галузі з дуже хорошим колективом, яка мала місце ще в 1915 р. Паливна криза призводила до закриття закладів. Питання дитячого харчування як в школах так і в дошкільних закладах на думку авторки доповіді було «катастрофічним». Зроблено наголос на враженні, яке склалося під час поїздки про те, що стан народної освіти став результатом недостатньої уваги зі сторони Народного комітету [4, с. 5-20].

Але, незважаючи на вкрай катастрофічний стан, українська освітня система переживає відродження. Автором освітньої системи в Україні виступив Г. Гринько, якого багато авторів називають справжнім патріотом, призначений в лютому 1920 р. народним комісаром освіти УСРР. Запропонована схема освіти була подана Г. Гринько на розгляд Всеукраїнській нараді завідувачів губернських відділів народної освіти в березні 1920 р. та згодом на ухвалу Всеукраїнської наради в справі освіти. Запропонована модель була максимально прагматична. На відміну від російської моделі освіти, в українській ми бачимо заміну загальноосвітнього напрямку на професійний. Характер професіоналізму, притаманний українській моделі, яку деякі фахівці називають моделлю Гринька, мав своїм завданням готувати вузького спеціаліста, організатора. Заступник Наркому освіти УСРР Я. Ряпо вніс доповнення стосовно побудови професійно-технічної освіти [5, с. 171]. Відбулися зміни в системі вертикалі, вилучення наукової вертикалі, тривалість курсів, стаж [6, с. 3–7].

Цікаво, що існування двох систем освіти не передбачало їхнє співіснування, а навпаки виключення одна одної. Російський Нарком освіти не визнав української схеми, в той час коли Український Нарком освіти не підтримував російський зразок. Протистояння двох систем відбувалося протягом 6 років, що спричинило незадоволення насамперед тим фактом, що отримавши освіту за схемою однієї з систем стало проблематичним визнання на території республіки, де панувала інша система. Як результат, згодом постане питання про уніфікацію двох систем [3, с. 656].

Що ж відбувалося в освітній справі під час короткочасної державної незалежності України (1917–1920 рр.)?

Незалежна Україна 1917–1920 рр. в галузі освіти чітко зорієнтувала свій шлях на Захід. Аналізуючи протоколи засідань Наркома освіти ми знаходимо цьому підтвердження у виступі наркома освіти Г. Гринька «Наш шлях на Захід», в якому педагогічним надбанням, передовому науково-педагогічному досвіду та високому освітньому розвитку Європи приділено особливу увагу [13, с. 5–7]. Пропонуючи підготовку спеціалістів, автор посилався на досвід Німеччини та США, вважав його наближеним до життя та потреб економіки, а старорежимну школу — відірвану від життя [7, с. 15]. Слід зазначити, що на той час ці дві країни виступали лідерами не лише в промисловій та економічній галузях, а й в освітянській сфері зокрема. На території Німеччини на початку століття існувало приблизно 20 моделей реформаторських шкіл. Сполучені Штати також втілювали в життя пілотні освітні проекти. Існування поліфонійної педагогічної активності свідчить про те, що освіта цих двох країн якісно розвивалась стрімкими темпами [11, с. 145].

Вивчення зарубіжного педагогічного досвіду, його опанування та формування позитивного ставлення неможливо уявити без науковців, яким не була б притаманна висока освіченість, знання декількох іноземних мов, широкий кругозір, відданість своїй справі. Володіння іноземними мовами та перекладацьку діяльність можливо визначити як умови, за яких, зацікавленість українських педагогів демократичними, прогресивними ідеями була висвітлена в перекладах праць відомих науковців. Переклад праць видатних педагогів і психологів без будь-яких утручань у текст і скорочень О. Сухомлинська вважає найпростішим порівняльним баченням проблеми та однією з умов порівняльного мислення. Зацікавленість українських освітніх діячів традиціями, науковими розробками психології, психофізіології, психотехніки, технологіями підготовки педагогічних кадрів, призвела до появи цілої низки наукових праць з висвітлення передових досягнень. Вищевказана проблематика розглядалась у роботах С. Ананьїна, М. Бернштейна, М. Ільїна, Б. Комаровського, І. Сवादковського, О. Янжул.

В роботі «Ідеї розвитку педагогічної майстерності вчителя у творчій спадщині О. Музиченка» (2013 р.) О. Тринус (2013) висвітлює особистість О. Музиченка як вчителя-популятизатора новітніх зарубіжних ідей. Після перебування в закордонному відрядженні в 1906–1908 рр. стала відома робота О. Музиченка «Звіт про спеціальні заняття педагогікою в закордонному відрядженні (1906–1908 роки)», 1908 р., «Філософсько-педагогічна думка та шкільна практика в сучасній Германії», 1909 р. Зокрема поява однієї з робіт «Сучасні педагогічні течії у Західній Європі та Америці» (1913) О. Музиченка, в якій глибоко проаналізовані різні течії західноєвропейської реформаторської педагогіки, виявляє автора прихильником ідей цільного виховання. О. Тринус досліджує О. Музиченка як педагога-новатора, видатного дослідника, який зіграв вирішальну роль у вивченні зарубіжного досвіду моністів, неоідеалістів, індивідуалістичної, експериментальної педагогіки.

Такі характерні риси вченого як висока освіченість, широкий світогляд, знання кількох іноземних мов дали змогу не лише провести дуже якісний порівняльно-зіставний аналіз зарубіжного педагогічного досвіду, а й зробити змогу його класифікації й адаптації до практичного рівня. Високий рівень порівняльного аналізу має підтвердження у науковій праці Музиченка «Сучасні педагогічні течії» (1913), яка була рекомендована як навчальний посібник для вивчення в Інститутах Народної Освіти України. Важливо, що О. Музиченко став одним з небагатьох вчених того часу, який підтримував процес формування позитивного ставлення до зарубіжного педагогічного досвіду, започаткував традицію звернення українських освітян до як теоретичних

так і практичних доробків західноєвропейських та американських педагогів. На думку О. Тринус, О. Музиченка можна вважати одним з засновників вітчизняної школи компаративістики. Зарубіжна педагогічна думка початку ХХ ст. дала підґрунтя О. Музиченко для створення власної, педагогічної системи [12, с. 98].

Неможливо не зазначити вагомий внесок С. Русової. Звернення до проблем зарубіжної педагогіки та аналіз зарубіжного педагогічного досвіду стали успішними завдяки знанню декількох іноземних мов. С. Русова виступила як перекладач праць американського філософа і педагога Г. Горна «Філософія освіти», французьких педагогів Е. Реріха «Філософія виховання» та П. Дюбуа «Педагогічні завдання».

На думку педагога, для розбудови школи потрібно стимулювати творчий розвиток вчительства, основою якого має стати ознайомлення з прогресивним зарубіжним педагогічним досвідом та піднесення загальнокультурного рівня педагогів.

У працях «Республіка молоді в Америці» (1914), «Песталоцці-Фребелевський будинок у Берліні» (1910) С. Русова провела аналіз різних освітньо-виховних установ. На посаді комісара шкільної та позашкільної освіти стало можливим впровадження накопиченого досвіду та широких знань.

Слід зауважити, що ні результати плідної співпраці з найвизначнішими представниками української спільноти, ні величезний досвід та порівняльно-педагогічна спадщина С. Русової не були досліджені та використані у радянські часи. На нашу думку, належність С. Русової як до російської так і української аристократії, сприяння українським революціонерам, еміграція до Європи після встановлення радянської влади та видання педагогічних праць у. Лейпцигу та Празі могли стати передумовами, які спричинили критичне ставлення до педагога, а саме як до емігрантки та української буржуазної націоналістки.

Отже, зацікавленість українських освітніх діячів демократичними, новими та прогресивними ідеями, які несли в собі потужний позитивний потенціал розвитку освіти, а також науковими розробками з психології, психофізіології, психотехніки, технологіями підготовки педагогічних кадрів, призвели до появи цілої низки нових типів шкіл та впровадженню новаторських форм навчання, створюючи нову прогресивну національну систему виховання й освіти, незважаючи на стихійно-революційний період. Успішність української системи освіти були визнані не лише в Україні. Її успішність полягала в позитивній динаміці розвитку, прагматизмі, які були направлені на конкретно поставлені освітні цілі [11, с. 153].

Аналіз педагогічної літератури дозволяє нам визначити вищевказаний етап інноваційного українського періоду як такий, під час якого було сформовано власну систему освіти на території України [5, с. 15; 2, с. 15; 3, с. 34]. Модель освіти УСРР була концептуально принципово новою. Повна автономія та радянська «освітня незалежність» дозволили українським освітянам користуватися певною культурною та освітньою свободою. Українські вчені мали можливість вивчати прогресивні ідеї реформаторської педагогіки, проводити дослідження, керуючись власним розумінням. Цей період, на жаль не довготривалий, а саме першу половину 20-х рр., можна назвати відродженням та революцією в українській освітній справі.

Дослідивши документальні джерела та науково-педагогічну літературу з досліджуваного періоду, за одну з суттєвих причин, яка сприяла бурхливому сплеску, підйому в галузі освіти, можна вважати зосередження радянської влади на укріпленні своїх політичних позицій, надавши тим самим можливість динамічного, хоча й короткочасного розвитку та відродження як української культури так і освіти, як її складової. «Під час першої появи більшовиків, — пояснював створення нової системи шкільної української освіти С. Сірополко, — в Україні (на початку 1918 р.) більшовицька влада

не встигла й почати роботу в галузі освіти... Коли вдруге прийшла більшовицька влада в Україну,... то вона керувалась в освітній справі «Положением о единой трудовой школе» [3, с. 651].

Зміни, які несла в собі Єдина Трудова школа полягають в наступному. В пояснювальній записці, яка включала в себе інструкції про порядок переведення в життя Єдиної Трудової школи на Черкащині в 1920–1921 рр. було рекомендовано скасувати всі шкільні заклади окрім вищих. Таким чином, зник розподіл шкіл на початкові і вищі, а саме початкові, гімназії, реальні і комерційні школи, і на всі види середніх закладів як хлоп'ячих так і жіночих. Поділ учнів на класи було скасовано, замість було запропоновано розподіл по групам в 35 чоловік згідно з віковими показниками. Архівний документ також містить інформацію про заняття, затверджений штат шкільних робітників і службовців для семирічної Єдиної Трудової школи [8, с. 13].

Не лише в назвах педагогічних робіт українських освітніх діячів, а й в загальному концепті простежується спрямованість на Захід і до прогресивних ідей світової педагогічної науки, незалежність української моделі від російської. Програмна промова народного комісара освіти УСРР Г. Гринька «Наш шлях на Захід», підтверджує інтерес та орієнтування української освітньої моделі на західний досвід. У виступі, який було складено після відвідування Німеччини, Чехословаччини та Австрії, було зроблено наголос на багатий науково-педагогічний досвід Європи. Намагання керівництва Наркомосу наблизити українську модель освіти до сучасних вимог, продиктованих новим історичним етапом розвитку економіки посилаючись на досвід Німеччини та США у підготовці спеціалістів було очевидним [13, с. 5–7].

Даний етап можна охарактеризувати не лише пошуком нових підходів до організації та методів навчання, а й увагою педагогів, яка була зосереджена на пошуках нових форм організації самостійної роботи школярів в єдиній трудовій школі. Аналіз Дальтон-плану, наприклад, з подальшою його апробацією в навчальних закладах набула швидких темпів.

Характеризуючи другий етап (1922–1926 рр.), слід звернути увагу на створення Дослідних Станцій Наркомосу, які в свою чергу виступали лабораторіями та осередками педагогічних досліджень, а також слугували для апробації шкільних комплексних програм [9, с. 15]. Перебуваючи в педагогічному пошуку вчителі Дослідних Станцій, зробили вагомий внесок в розвиток вітчизняної педагогіки як теоретичної так і практичної її складових [9, с. 10]. Як стверджував Н. К. Гончаров, — в середині 20-х рр. розвинута галузь Дослідних станцій налічувала 23 заклади в підпорядкування Наркомосу, а в 1926 р. — враховуючи й заклади місцевого значення — 100 [10, с. 71]. Зазначимо, що перевірка вищевказаних шкільних комплексних програм на базі Дослідних Станцій давала позитивні результати, але при впровадженні в масових школах результати такими не були.

За Л. Березівською, реформування в 1924–1927 рр. радянської освіти характеризувалося пошуками та експериментуванням. А період 1924–1925 рр. розглядається як підетап, під час якого були розроблені підходи до змісту шкільної освіти, обґрунтування нових методів навчання, серед яких видатне місце займав широко впроваджений Дальтон-план, форми контролю та оцінювання знань учнів з тенденцією індивідуалізації навчання та розвитку самостійності учнів [7, с. 46].

Як вважає голова департаменту славістики й германістики в Університеті Вікторії (Канада) професор С. Скульчик, Українізація шкільної системи освіти мала повільний старт після свого оголошення в 1923 р. Політика коренізації не була поширена на книговидавництво та пресу до середини 20-х рр. Лише в другій половині 20-х рр. помічено стрімкий прогрес Українізації як в галузі шкільної освіти так і в видавництві зокрема.

В 1922 р. лише 29 % всіх книг виданих на території української республіки було надруковано українською мовою, але стосовно науково-педагогічної літератури ситуація складалася ще гірше [11, с. 160].

Третій етап (1926–1932 рр.) ми характеризуємо як завершальний етап сфокусований на уніфікацію освіти шляхом припинення впровадження західних експериментальних педагогічних технологій, який направлений на стабілізацію радянської державної політики.

Завершення третього етапу (1927–1932 рр.), а звідси й першого інноваційного українського періоду відносимо до появи в 1932 р. Постанови ЦК ВКП(б) «Про навчальні програми та режим в середній та середній школі». Дальтон-план разом з «методом проєктів» та інші експериментальні методики були різко засуджені вказаною Постановою ЦК ВКП(б) через «надмірну» спрямованість на особистість та розвиток індивідуалізму, притаманному буржуазному суспільству, а не колективізму, притаманному соціалістичному суспільству.

Висновки. Визначено основні тенденції розвитку української моделі освіти в 20-х рр. ХХ століття. У культурно-історичній ретроспективі розглянуто та вивчено передумови і обставини, які спричинили сплеск експериментальних педагогічних ідей в Україні в 20-х рр. ХХ століття. Визначено, що в концепті української моделі освіти простежувалась направленість на Захід. Українська модель освіти існувала незалежно від російської. На перших двох етапах простежувалась автономія та впровадження прогресивних ідей світової педагогічної науки, що зорієнтувало українську освітню модель на західний досвід. На третьому етапі відбулась уніфікація та поглинання української моделі російською.

Список літератури

1. Субтельний О. Україна: історія. К. : Либідь, 1994. 736 с.
2. Мушка О. Дискусія між Наркомосом УСРР і Наркомосом РСФРР щодо розвитку шкільної освіти: історіографія дослідження (1920 р. — поч. 30-х рр. ХХ ст.). Історико-педагогічний альманах. 2010. № 2. С. 73–77.
3. Сірополко С. Історія освіти в Україні. К. : Наук. думка, 2001. 912 с.
4. Доклад Екатеринославского отдела. (1917). [Доклад о поездке по губерниям Екатеринославской, Запорожской и Донецкой перед I Всеукраинским Съездом по дошкольному воспитанию]. *Фонд Міністерства народної освіти УРСР України* (Ф. 166, Оп. 2, Спр. 1212, 747 арк.). ЦДАВО, Київ, Україна.
5. Березівська Л. Реформування шкільної освіти в Україні у ХХ столітті. К.: Богданова А. М., 2008. 406 с.
6. Матеріали про роботу сети детучереждений. (1922). [Отчет секретаря Соцвоса. Твердая сеть детучереждений по Екатеринославской губ. на 1922 год]. *Фонд Міністерства народної освіти УРСР України* (Ф. 166, Оп. 2, Спр. 1206, 113 арк.). ЦДАВО, Київ, Україна.
7. Березівська Л. Періодизація реформування шкільної освіти в Україні за радянської доби. *Історико-педагогічний альманах*. 2011. № 1. С. 44–48.
8. Пояснювальна записка. (1920–1921) [Інструкції про порядок переведення в життя Єдиної Трудової школи на Черкащині]. *Фонд Міністерства народної освіти УРСР України* (Ф. 166, Оп. 2, Спр. 546). ЦДАВО, Київ, Україна.
9. Відвіт про роботу досвідної станції за 1923 р. (1923). *Фонд Міністерства народної освіти УРСР України* (Ф. 166, Оп. 3, Спр. 901, 140 арк.). ЦДАВО, Київ, Україна.
10. Гончаров Н. К. Очерки по истории советской педагогики. К.: Рад. школа, 1970. 246 с.

11. Воробйова Л. В. Розвиток ідей Дальтон-плану в шкільній освіті США, Нідерландів, Польщі: дис. ... канд. пед. наук. 13.00.01. Київ : ІПООД, 2021. 251 с.

12. Тринус О. В. Ідеї розвитку педагогічної майстерності вчителя у творчій спадщині О. Музиченка (1875–1937 рр.) : дис. ... канд. пед. наук. 13.00.01. Київ : ІПООД, 2013. 180 с.

13. Украинская центральная рада. (1917). [Рукопись статьи буржуазного националистического автора против установления Советской власти в Украине]. *Фонд Міністерства народної освіти УРСР України* (Ф. 166, Оп. 2, Спр. 1212, 747 арк.). ЦДАВО, Київ, Україна.

References

1. Subtelnyi, O. (1994). *Ukraina: Istoriiia* [Ukraine: History]. Kyiv, Lybid Publ., 736 p.
2. Mushka, O. (2010). *Dyskusiia mizh Narkomosom USRR i Narkomosom RSFSR shchodo rozvytku shkilnoi osvity: istoriografiiia doslidzhennia (1920 r. — poch. 30-kh rr. XX st)* [Discussion between the People's Commissariat of the USSR and the People's Commissariat of the RSFSR on the development of school education: a historiography of the study (1920s-early 1930s)]. *Istoryko-pedahohichnyi almanakh* [Historical and pedagogical almanac], no. 2, pp. 73-77.
3. Siropolko, S. (2001). *Istoriiia osvity v Ukraini* [History of education in Ukraine]. Kyiv, Naukova Ddumka Publ., 912 p.
4. *Doklad Yekaterinoslavskogo otdela (1917)*. [Doklad o poezdke po guberniyam Ekaterinoslavskoi, Zaporozhskoj i Donetskoj pered I Vseukrainskim Syezdom po doshkol'nomu vospitaniyu] [Report of the Ekaterinoslav department. [Report on a trip to the provinces of Ekaterinoslav, Zaporozhye and Donetsk before the I All-Ukrainian Congress on Preschool Education]. The Central State Archive of Higher Authorities and Administration in Kyiv (Collection 166, series 2, Box 1212, Folder 474).
5. Berezivska, L. (2008). *Reformuvannia shkilnoi osvity v Ukraini u XX stolitti* [Reforming school education in Ukraine in the twentieth century]. Kyiv, Bohdanova A.M. Publ., 406 p.
6. *Materialyi pro robotu seti detucherezhdennii*. (1922). [Otchet sekretarya Sotsvosa. Tverdaya set detucherezhdennii po Ekaterinoslavskoi gub. na 1922 god] [Materials about the work of the network of children's institutions. [Report of the Secretary of the Socialist Party. Solid network of children's institutions on the Ekaterinoslav lips. for 1922]. The Central State Archive of Higher Authorities and Administration in Kyiv (Collection 166, series 2, Box 1206, Folder 113).
7. Berezivska, L. (2011). *Periodyzatsiia reformuvannia shkilnoi osvity v Ukraini za radianskoi doby* [Periodization of school education reform in Ukraine during the Soviet era]. *Istoryko-pedahohichnyi almanakh* [Historical and pedagogical almanac], no. 1, pp. 44-48.
8. *Poiasniuvalna zapyska*. (1920–1921) [Instruktsii pro poriadok perevedennia v zhyttia Yedynoi Trudovoi shkoly na Cherkashchyni] Explanatory note. [Instructions on the procedure for implementing the Unified Labor School in Cherkasy region]. The Central State Archive of Higher Authorities and Administration in Kyiv (Collection 166, series 2, Box 546).
9. *Vidchit pro robotu dosvidnoi stantsii za 1923 r.* (1923). [Report on the work of the experimental station for 1923]. The Central State Archive of Higher Authorities and Administration in Kyiv (Collection 166, series 3, Box 901, Folder 140).
10. Goncharov, N. (1970). *Ocherki po istorii sovetskoj pedagogiki* [Essays on the history of Soviet pedagogy]. Kyiv, Radianska Shkola Publ., 246 p.
11. Vorobiova, L.V. (2021). *Rozvytok idei Dalton-planu v shkilnii osviti SSHA, Niderlandiv, Polshchi*. [Development of Dalton-Plan ideas in schooling of USA, Netherlands, Poland. Grand PhD in Pedagogic sciences thesis.]. Kyiv, IPAЕ Publ., 251 p.

12. Trynus, O .V. (2013). Idei rozvytku pedahohichnoi maisternosti vchytelya u tvorchii spadshchyni O. Muzychenka (1875-1937 rr.). Dys. Cand. ped. nauk [Ideas for the development of pedagogical skills of teachers in the creative heritage of O. Muzychenko (1875-1937). PhD ped. sci. diss.]. Kyiv, IPAE Publ., 180 p.

13. *Ukrainskaya tsentralnaya rada* (1917). [Rukopis statii burzhuaznogo natsionalisticheskogo avtora protiv ustanovleniya Sovetskoï vlasti v Ukraine] [Ukrainian Central Council. [Manuscript of an article by a bourgeois nationalist author against the establishment of Soviet power in Ukraine]. The Central State Archive of Higher Authorities and Administration in Kyiv (Collection 166, series 2, Box 1212, Folder 747).

Дата надходження рукопису 20.04.2022

Objective. *The article aims to determine the periodization of the studied period; to trace the development of the educational model according to the Ukrainian pattern; to analyze the characteristic opposition of the Ukrainian and Russian educational systems; to trace the clear orientation of the Ukrainian model to the West, and its development in parallel with the Western pedagogical science.*

Methods. *A set of research methods are used: the method of theoretical generalization; specific search (theoretical analysis and systematization of archival and printed sources, which provided factual material for the study of the research problem); comparative and pedagogical method — to compare historical and pedagogical phenomena, events and facts of socio-cultural life of the period under study; problem-chronological method, which helped to consider the educational model on the Ukrainian model and to identify the stages of the research problem.*

Results. *Author's periodization is offered. The development of the educational model according the Ukrainian pattern is outlined in the innovation period in the Ukrainian school from 1917 to 1932 and is divided into three stages: I stage (1917–1921), II stage (1922–1925), III stage (1926–1932). In the development of the Ukrainian model of education in the 1920s, the main trends have been identified. The preconditions and circumstances that caused the surge of experimental pedagogical ideas in Ukraine in the 1920s are considered and studied in the cultural-historical retrospective.*

It is determined that in the concept of the Ukrainian model of education the orientation to the West is traced. The Ukrainian model of education existed independently of the Russian one. In the first two stages, the autonomy and implementation of progressive ideas of world pedagogical science is traced. The Ukrainian educational model is focused on the Western experience. At the third stage the Ukrainian model was unified and absorbed by the Russian one.

Key words: *model of education, Ukrainian model, autonomy, unification*

DOI : 10.33274/2079-4835-2022-24-1-24-31

УДК (378.02:81'243):004.77(045)

Рибалка Н. В.,
асистент

Донецький національний університет економіки
і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського,
Кривий Ріг, Україна, e-mail: rybalka_n@donnuet.edu.ua
ORCID: 0000-0003-3804-6875

ВИКОРИСТАННЯ АВТЕНТИЧНИХ ІНТЕРНЕТ-РЕСУРСІВ ДЛЯ ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

UDC (378.02:81'243):004.77(045)

Rybalka N. V.,
Assistant Professor

Mykhailo Tuhan-Baranovskyi Donetsk National University
of Economics and Trade, Kryvyi Rih, Ukraine,
e-mail: rybalka_n@donnuet.edu.ua,
ORCID: 0000-0003-3804-6875

USE OF AUTHENTIC INTERNET RESOURCES FOR STUDENTS' FOREIGN LANGUAGE SELF-DIRECTED ACTIVITY ORGANIZATION

Мета — розглянути такі поняття, як самостійна робота при навчанні іноземних мов та автентичні матеріали; виявити їх основні критерії та переваги перед іншими навчальними матеріалами; ознайомитися з прикладами автентичних інтернет-ресурсів, які найбільш доцільно використовувати у процесі організації самостійної роботи студентів при навчанні іноземної мови та виявити їх своєрідність і переваги.

Методи. Основні наукові результати отримані з використанням комплексу загальнонаукових та спеціальних методів дослідження, а саме: аналізу, узагальнення та систематизації наукової та навчально-методичної літератури з педагогіки, психології, методики навчання іноземних мов; теоретичного узагальнення, аналізу та синтезу, а також порівняльного, описового та аналітичного методів.

Результати. Спираючись на те, що самостійна робота — це будь-яка організована викладачем активна діяльність студентів, спрямована на досягнення певної дидактичної мети у спеціально відведений час, ми дійшли висновку, що викладач може виступати не лише передавачем готової інформації, а й бути напрямним організатором самостійної роботи студентів. Використання різних інформаційних технологій, в тому числі автентичних інтернет-ресурсів при організації самостійної роботи значно підвищує інтерес студентів до вивчення іноземної мови, сприяє індивідуалізації навчання та підвищенню мотивації до самонавчання, допомагає оптимізувати навчальний процес. До них автор статті відносить: онлайн-версії газет та журналів іноземною мовою, онлайн-версії творів відомих іноземних авторів, офіційні сторінки та сайти, присвячені життю та творчості видатних людей, соціальні мережі (Instagram, Facebook) та програми для здійснення зв'язку (whatsapp, Skype, viber, telegram), інішомовні блоги. Але, безперечно, така форма роботи є ефективною, якщо виступає як самостійна робота дотична до систематичної аудиторної роботи студентів.

Ключові слова: автентичний матеріал, блог, іноземна мова, інтернет-ресурси, компетенція, комунікація, онлайн-версії, самостійна робота, соціальні мережі.

Постановка проблеми. Цілі та завдання сучасної освіти пов'язані з вимогами суспільства, яке проходить новий етап у розвитку суспільних відносин та характеризується стрімким розвитком науки та техніки. Оскільки спілкування для людей пе-

реходить до рівня інформаційних технологій, то й в освіту широко впроваджуються сучасні комп'ютерні технології.

На сьогоднішній день у випускників мовного вишу має бути сформована іншомовна комунікативна компетенція, яка передбачає наявність у випускника здібності та готовності реалізовувати професійну діяльність іноземною мовою. Сучасний викладач не є єдиним джерелом знань для студентів, він виконує роль консультанта, наставника, тьютора. Завданням викладача стало створення умов, щоб студенти самі здобували знання у процесі пізнавальної, дослідницької діяльності, у роботі над завданнями, безпосередньо пов'язаними з проблемами реального життя. З огляду на постійно змінювані умови життя сучасної людини стає очевидним те, що неможливо навчити студента на все життя, тому завданням викладача стає розвинути у студентів інтерес до накопичення знань, до самостійного розуміння нового, до безперервної самоосвіти, що відповідає концепції «Навчання протягом усього життя» (Life Long Learning). У зв'язку з цим питання формування навичок самостійної роботи, а також мотивації до самонавчання набувають все більшої актуальності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретико-методологічну базу нашого дослідження складають роботи таких вітчизняних та зарубіжних авторів, як Г. Вороніна, К. Кричевська, Є. Носович [5], О. Соловова [8], Г. Жогліна, Р. Мільруд [5], R. Scarcella та ін.

Мета статті — розглянути поняття самостійна робота при навчанні іноземних мов та автентичні матеріали; виявити їх переваги перед іншими навчальними; ознайомитися з прикладами автентичних інтернет-ресурсів, які найбільш доцільно використовувати у процесі організації самостійної роботи студентів при навчанні іноземної мови та виявити їх своєрідність і переваги.

Виклад основного матеріалу дослідження. Самостійна робота — будь-яка організована викладачем активна діяльність студентів, спрямована на досягнення певної дидактичної мети у спеціально відведений час: пошук знань, їх осмислення, закріплення, формування та розвиток умінь та навичок спілкування та систематизацію знань. Самостійна діяльність має виробляти психологічну установку на самостійне систематичне поповнення знань, і навіть сприяти руху від керованого (з боку викладача) вчення до вчення повністю самостійного, при цьому створюється міцний зв'язок між «формальним» та «інформальним» типами освіти.

Мета самостійної роботи при навчанні іноземних мов — вдосконалення навичок, досягнення більшої їхньої гнучкості шляхом генералізації мовних дій, встановлення міцних тимчасових зв'язків між мовними структурними підгрупами, а також формування внутрішньосистемних асоціацій [2].

Компонентами ефективної самостійної роботи з іноземної мови є:

— підготовка навчального матеріалу з використанням оптимальних джерел інформації;

— навчання студентів вмінню працювати самостійно, при цьому на початкових етапах роботи необхідний ретельний систематичний контроль діяльності студентів з боку викладача;

— створення необхідних умов для здійснення самостійної роботи.

Відповідно до нових цільових установок завдання викладача іноземної мови полягає у забезпеченні умов для залучення особистості здобувача освіти до іншомовної культури та підготовки його до ефективної участі в діалозі культур, а також сприянню формуванню інтересу та прагнення вивчати іноземну мову.

Одним із шляхів вирішення цих задач є використання автентичних матеріалів. Дослідження низки авторів, таких як Г. Вороніна, К. Кричевська, Є. Носович, Р. Міль-

руд та ін., показують, що робота з різними видами автентичних матеріалів сприяє підвищенню комунікативно-пізнавальної мотивації, формує лінгвокраїнознавчу та інтеркультурну компетенцію, позитивно впливає на особистісно-емоційний стан учнів, забезпечує можливість одночасного звернення до мови та культури.

Автентичний матеріал — це усні та письмові тексти, а також інші предмети культури, які є реальним продуктом носіїв мови та не призначені для навчальних цілей, не адаптовані для потреб студентів з урахуванням їхнього рівня володіння мовою. О. Соловова відносить до автентичних матеріалів різні оголошення іноземною мовою, новини радіо та телебачення, різні інструкції та оголошення, виступи акторів, розповіді співрозмовників, розмови по телефону, а також до них відносяться фільми, пісні, відеокліпи [8].

Автентичні матеріали мають ряд переваг перед навчальними, тому що в них відображаються факти та особливості національної культури. Через автентичні матеріали студенти засвоюють нові знання, цінності носіїв мови, що вивчається, формується культурознавча компетенція. Відображення в текстах живого реального життя викликає інтерес учнів, готовність обговорювати матеріал, вступати в дискусію, а успішне розуміння веде до підвищення мотивації у подальшому вивченні мови. Здобувачі освіти, які зіштовхнулись із реаліями, з афоризмами, ідіомами та іншими фразеологічними одиницями досліджуваної мови, отримують можливість порівнювати і аналізувати, знаходити подібності та розбіжності у рідній та іноземній мові. Включення в роботу автентичних матеріалів також створює сприятливий ґрунт для розвитку комунікативних умінь учнів. Крім того, автентичні матеріали характеризуються живою інтонацією розмовної мови, природною емоційністю, заповнювачами пауз — характерні ознаки природного неформального спілкування, що також підвищує інтерес. У той самий час автентичний матеріал несе у собі певні труднощі, такі як складність мовного матеріалу. Для автентичного матеріалу характерні еліптичність, використання скорочених форм. Крім того, ознаками автентичності є суворий логічний взаємозв'язок окремих елементів, послідовність викладу, розгорнутість висловлювання, наявність термінів та власних імен.

Є. Носович та Р. Мільруд виділяють такі критерії автентичності:

- культурологічна автентичність — передбачає знайомство з культурою країн мови, що вивчається, з особливостями побуту та менталітету їх громадян;
- інформаційна автентичність — передбачає наявність нової інформації, яка має зацікавити реципієнта;
- ситуативна автентичність — передбачає природність ситуації, інтерес носіїв мови до заявленої теми; природність її обговорення;
- автентичність національної ментальності — відбиває національну специфіку тієї країни, для якої призначається матеріал;
- реактивна автентичність — це здатність матеріалу викликати автентичні емоції, розумовий, мовлений відгук. До реактивної автентичності відносяться різні засоби: вигуки, риторичні питання, підсилювальні конструкції;
- аутентичність оформлення — в аудіотекстах це звуковий ряд: шум транспорту, розмови перехожих, дзвінки телефону, без цього робота з матеріалом втрачає властивості реальної комунікації [5].

Використання автентичного матеріалу рекомендується починати коли у здобувачів освіти вже є достатній запас знань з основних мовних аспектів і як засіб отримання та поглиблення знань у різних галузях культури і науки.

Прикладів автентичних матеріалів є ціла низка і багато із них можна використовувати на заняттях з іноземної мови, але що стосується самостійної роботи студентів,

то як джерело інформації все частіше використовуються автентичні мультимедійні ресурси, які сприяють проведенню цікавих та ефективних занять з іноземної мови з урахуванням сучасних тенденцій розвитку іноземної мови, країнознавчих реалій та вимог, що висуваються до навчального матеріалу за умов нового змісту освіти.

Наведемо ресурси, які можна використовувати при організації самостійної роботи студентів:

Онлайн-версії газет та журналів іноземною мовою можна використовувати не лише для навчання читання, але й для аудіювання. Також на основі матеріалів із даних джерел можна організувати обговорення, проектну роботу. Студенти можуть дізнатися про актуальні новини, порівняти коментарі різних авторів та написати власні. Вибравши рубрику, можна підібрати текст на потрібну тематику, такі як новини, спорт, культура, музика, здоров'я тощо.

Перевагою подібних джерел є їхня актуальність не лише в інформаційному плані, а й у плані мови, тому студентам цікаво працювати з таким матеріалом, а викладачеві це допомагає планувати роботу з урахуванням інтересів студентів і цілей та завдань конкретного заняття.

При навчанні іноземної мови корисними будуть онлайн-версії творів відомих іноземних авторів, офіційні сторінки та сайти, присвячені життю та творчості видатних людей. Всі сайти легко знайти через пошукову систему. Викладач може вибрати потрібний для заняття матеріал та додатково дати студентам посилання на джерело.

Через соціальні мережі (Instagram, Facebook) та програми для здійснення зв'язку (whatsapp, Skype, viber, telegram) студенти можуть безпосередньо спілкуватися з носіями мови. Підкасти та відеоблоги також є чудовими ресурсами для розробки занять із мови і, як показує практика, це достатньо підвищує мотивацію до самонавчання.

Використання сучасних технологій сприяє організації додаткової самостійної роботи, будучи зручною і звичною для студентів формою роботи. Молоді люди активно користуються соціальними мережами, і використання Інтернет-платформи для підвищення мотивації студентів та активізації навчального процесу є перспективним та ефективним.

Оскільки студенти звикли до отримання будь-якої потрібної їм інформації за допомогою мережі Інтернет, то немає нічого дивного в тому, що вони використовують можливості мережі і для вирішення навчальних завдань у тому числі. Більшість студентів використовують мобільні пристрої з виходом до Інтернету для виконання навчальних завдань. Під час підготовки завдань з іноземної мови студенти користуються онлайн-словниками, як перекладними, так і іншомовними, тлумачними; граматичними довідниками, різними сайтами новин, додатками з вивчення іноземних мов і т.д. Оскільки студенти не мислять своє навчальне та позанавчальне життя без Інтернету, потрібно використовувати можливості та переваги мережі також і при організації їх самостійної роботи.

Ще одним ресурсом, який можна використовувати при організації самостійної роботи студентів є іншомовний блог.

Іншомовні блоги є також автентичним та сучасним матеріалом для вивчення іноземної мови. Письмові тексти та невеликі відеоролики, розміщені в соціальних мережах в Інтернеті є невеликими замітками про себе, навколишній світ, різні події, що дозволяє при вивченні іноземної мови познайомитися не тільки з лексичними та граматичними явищами, але й реаліями сучасного іншомовного світу, його культурними особливостями та лінгвокраїнознавчою специфікою.

В іншомовних джерелах блог розглядається як досить проста і, одночасно, захоплююча форма роботи над мовою [9], яка, у тому випадку, якщо блог ведуть самі

студенти, сприяє не тільки підвищенню рівня володіння мовою, а й покращенню між-особистісних відносин у групі та активізації роботи тих студентів, які зазвичай не проявляють себе на заняттях. Ведення блогу іноземною мовою передбачає ретельну роботу з письмовою формою мови, сприяє вмінню формулювати та викладати свої думки, допомагає розширити словниковий запас, передбачає можливість подальшого письмового спілкування у коментарях.

В наш час існує безліч спеціальних, навчальних блогів, в яких носії мови пояснюють граматичні правила, лексичні тонкощі, особливості слововживання, лінгвокультурні особливості. Проте студенти більш охоче працюють не із навчальними блогами, а з блогами, які відповідають їхнім інтересам, коли акцент зроблений не на вивченні мови, а на іншій сфері діяльності. Таким чином іноземна мова виступає як засіб отримання знань, а не є самоціллю.

Студентам можна запропонувати працювати з іншомовними блогами за їхньою спеціальністю, така робота допомагає підвищити мотивацію студентів, а також сприяє формуванню навичок пошукової діяльності [1]. Оскільки можливості соціальних мереж широко використовують і офіційні особи, представники різних професій та організацій, їх блоги можна застосовувати під час роботи з професійно-орієнтованою лексикою. Складання професійного глосарію, лексичні та граматичні особливості, структурні компоненти усного та письмового мовлення офіційних осіб сприятимуть розвитку мовних компетенцій у професійній сфері студентів.

Роботу з блогом найзручніше організовувати як частину самостійної роботи студентів, щоб була можливість працювати в індивідуальному ритмі, залежно від рівня володіння мовою.

Як додаткова самостійна робота студентам можна запропонувати обрати один з іншомовних блогів, що відповідають їхнім інтересам, і протягом семестру працювати з ним. Студенти досить багато часу проводять у соцмережах, тому їм слід рекомендувати вибрати блог у тій соціальній мережі, якою вони користуються найактивніше і яка їм найцікавіша.

Цей вид самостійної роботи має ряд переваг. Насамперед, слід зазначити періодичність роботи з блогами — опубліковані пости, як правило, з'являються в мережі від одного до семи разів на тиждень, що дозволяє регулярно звертатися до іншомовних текстів. Крім того, даний вид роботи розширює їх кругозір, підвищує мотивацію, знайомить студентів із міжкультурними особливостями та відмінностями. До безумовних переваг роботи з блогами відносяться також автентичність, актуальність і злободенність матеріалу, жива, не «академічна» мова. Ця форма роботи може бути запропонована студентам як додаткова, в якості експерименту, проте викликавши інтерес, вони можуть захопитися вивченням та практикою і закріпленням своїх знань іноземної мови таким чином і з часом помітять свій прогрес, займаючись при цьому із задоволенням. Але безперечно є і така частина студентів, які і до цього цікавилися із власної ініціативи іншомовними блогами і удосконалюють таким чином свої мовні навички.

Звернення до блогів дозволяє не лише підвищити рівень знання мови загалом, а й удосконалювати окремі мовні компетенції. Насамперед, слід відзначити широкі можливості блогів під час роботи з лексикою. Існують спеціалізовані блоги, в яких автор, в основному, пише на певну тему, наприклад, їжа, книги, подорожі, навколишнє середовище тощо. У такому разі студентам можна рекомендувати скласти власний глосарій на тематику блогу, відзначити особливості вживання слів та словосполучень та інші види діяльності.

При вивченні певної лексичної теми робота з блогом на цю тематику дозволяє побачити реальне вживання слів та словосполучень, вивчених у контексті навчального

матеріалу, а також допоможе познайомитися з додатковою лексикою, тими словосполученнями, які активно використовують носії мови. Вивчення слів і виразів з певної тематики дозволяє не тільки вивчити тематичну лексику, а й розширити словниковий запас загалом, і навіть познайомитися із стійкими словосполученнями, вживанням прийменників, граматичними виразами. Такий спосіб поповнення словникового запасу допомагає згодом вільно спілкуватися на різні теми.

Грамматичні аспекти іноземної мови також можна розглядати на прикладі блогів. Так наприклад, якщо проаналізувати англомовні блоги, то можна помітити, що сучасні британці та американці використовують лише часи групи Simple, а складні граматичні конструкції часів групи Perfect, а тим більше Perfect Continuous є застарілими, книжковими, і не використовуються сучасними носіями мови.

Під час роботи з блогами у форматі невеликих відео особлива увага приділяється вимові, інтонації та фонетичним особливостям того, хто говорить. Так студенти, які насилу сприймають іноземну мову на слух, у рамках роботи з блогом мають змогу зосередитися на перегляді відеороликів, а не читанні текстів у блогах, щоб покращити свої навички аудіювання. Перевагою відео блогу є те, що мова дає можливість почути, як вимовляються слова в мові, у взаємодії один з одним. Візуалізація матеріалу сприяє більш ефективному розумінню мови, що звучить. Візуальний супровід мови (вираз обличчя, міміка та жести) сприяють розумінню вербального компонента мови, що згодом дає можливість сприймати мову лише на слух, без візуальної підтримки.

Також ще однією із переваг роботи з блогами є можливість зворотного зв'язку: можна залишити коментар, поставити запитання, висловити свою думку, що дозволяє активізувати набуті лінгвістичні компетенції. Можливість спілкування сприяє підвищенню мотивації студентів і підтверджує ефективність даного виду роботи.

Слід зазначити, що коментарі часто пишуться із використанням скорочень, сленгу, розмовних форм, що дозволяє ознайомитись із розмовною формою мови. При вживанні таких висловів у письмовій мові не складає особливих труднощів знайти їх значення, адже складніше сприймати сленг, скорочення та аббревіатури тільки на слух, особливо при швидкому темпі мови.

Для відпрацювання навичок перекладу блоги також можуть успішно використовуватися. Перекладати можна як тексти, так і коментарі до них.

Висновки. Таким чином, можна зробити висновок, що викладач може виступати не лише передавачем готової інформації, а й бути напрямним організатором самостійної роботи студентів. Використання різних інформаційних технологій, в тому числі автентичних інтернет-ресурсів при організації самостійної роботи значно підвищує інтерес студентів до вивчення іноземної мови, сприяє індивідуалізації навчання та підвищенню мотивації до самонавчання, допомагає оптимізувати навчальний процес.

Загалом, якщо регулярно працювати з блогами та іншими інтернет-ресурсами для удосконалення навичок з вивчення іноземної мови, то можна помітити швидше сприйняття інформації, її розуміння, а також можливість рідше вдаватися за допомогою до словників.

Слід також зазначити, що така форма роботи є ефективною, якщо виступає як самостійна робота, на додаток до систематичної аудиторної роботи студентів.

Отже, використання соціальних мереж, блогів та інших автентичних матеріалів та інтернет-ресурсів сприяє активізації навчальної діяльності, а безперечною перевагою даного виду роботи є те, що Інтернет-спілкування — знайомий та близький студентам засіб комунікації, а систематична, щоденна, навіть невелика за обсягом робота призводить до певних результатів, що дозволяє покращити рівень володіння мовою.

Список літератури

1. Бартель В. В. Использование блогов при изучении английского языка. *Организация самостоятельной работы студентов по иностранным языкам: сб. научно-методич. ст. преподавателей иностранных языков вузов России*. Саратов: изд-во СГУ, 2019. Вып. 2. С. 70–74.
2. Воробьев Г. А. Веб-квесты в развитии социокультурной компетенции : монография. Пятигорск, ПГЛУ, 2007. 168 с.
3. Гвоздева А. В. Организация самостоятельной работы студентов с использованием мультимедийных технологий. *Лингводидактические проблемы преподавания иностранных языков в школе и вузе: Материалы Межрегиональной научно-практической конференции*. Краснодар, КГУКИ, 2007. С. 35–39.
4. Колесников А. А. Самостоятельная работа при обучении иностранному языку в условиях учебной автономии. *Иностранные языки в школе*. 2019. № 9. С. 2–11.
5. Носович Е. В., Мильруд Р. П. Параметры аутентичного учебного текста. *Иностранные языки в школе*. 1999. № 1. С. 11–18.
6. Полат Е. С. Интернет в гуманитарном образовании. М.: ВЛАДОС, 2001. 153 с.
7. Сафонова В. В. Коммуникативная компетенция: современные подходы к многоуровневому описанию в методических целях. Серия: О чем спорят в языковой педагогике. М.: Еврошкола, 2004. 236 с.
8. Соловова Е. Н. Методика обучения иностранным языкам. М.: Просвещение, 2002. 125 с.
9. Blogging for ELT URL: <https://www.teachingenglish.org.uk/article/blogging-elt>.

References

1. Bartel, V. V. (2019). *Ispolzovanie blogov pri izuchenii angliyskogo yazyika* [The use of blogs in the study of English]. *Organizatsiya samostoyatelnoy raboty studentov po inostrannym yazykam: sb. nauchno-metodich. st. prepodavateley inostrannyih yazyikov vuzov Rossii* [Organization of independent work of students in foreign languages: collection of scientific and methodical works of teachers of foreign languages of Russian universities]. Saratov, SGU Publ., Vol. 2, pp. 70–74.
2. Vorobev, G. A. (2007). *Veb-kvestyi v razvitii sotsiokulturnoy kompetentsii* [Web quests in the development of socio-cultural competence]. Pyatigorsk, PGLU Publ., 168 p.
3. Gvozdeva, A. V. (2007). *Organizatsiya samostoyatelnoy raboty studentov s ispolzovaniem multimediyinyh tehnologiy* [Students' self-directed activity organisation using multimedia technologies]. *Lingvodidakticheskie problemyi prepodavaniya inostrannyih yazyikov v shkole i vuze: Materialyi Mezhhregionalnoy nauchno-prakticheskoy konferentsii* [Linguistic and didactic problems of teaching foreign languages at school and university: Proceedings of the Interregional Scientific and Practical Conference]. Krasnodar, KGUKI Publ., pp. 35–39.
4. Kolesnikov, A. A. (2019). *Samostoyatel'naya rabota pri obuchenii inostrannomu yazyiku v usloviyah uchebnoy avtonomii* [Self-directed activity in teaching a foreign language in conditions of educational autonomy]. *Inostrannyye yazyiki v shkole* [Foreign languages at school], no. 9, pp. 2–11.
5. Nosovich, E. V., Milrud, R. P. (1999). *Parametryi autentichnogo uchebnogo* [Parameters of an authentic educational text]. *Inostrannyye yazyiki v shkole* [Foreign languages at school], no. 1, pp. 11–18.
6. Polat, E. S. (2001). *Internet v gumanitarnom obrazovanii* [Internet in the Humanities Education]. Moscow, VLADOS Publ., 153 p.

7. Safonova, V. V. (2004). *Kommunikativnaya kompetentsiya: sovremennyye podhody k mnogourovnevomu opisaniyu v metodicheskikh tselyah* [Communicative competence: modern approaches to multilevel description for methodological purposes]. Moscow, Evroshkola Publ., 236 p.

8. Solovova, E. N. (2002). *Metodika obucheniya inostrannym yazykam* [Methods of teaching foreign languages]. Moscow, Prosveschenie Publ., 125 p.

9. Blogging for ELT. Available at : <https://www.teachingenglish.org.uk/article/blogging-elt>.

Дата надходження рукопису 07.04.2022

Objective. *The objective of the article is to consider such concepts as self-directed activity in teaching foreign languages and authentic materials; to identify their main criteria and advantages over educational materials; to get acquainted with examples of authentic Internet resources that are most appropriate to use in the process of students' self-directed activity organization in foreign language's study and identify their benefits and advantages.*

Methods. *The main scientific results were obtained using a set of general and special research methods, namely: analysis, generalization and systematization of scientific and educational literature on pedagogy, psychology, methods of teaching foreign languages; theoretical generalization, analysis and synthesis, as well as comparative, descriptive and analytical.*

Results. *Based on the fact that independent work is any active students' activity organized by the teacher, aimed at achieving a certain didactic goal in a specially allotted time, we concluded that the teacher can not only be a transmitter of ready information, but also a guiding organizer of students' self-directed activity. The use of various information technologies, including authentic Internet resources in the self-directed activity significantly increases students' interest in learning a foreign language, helps to individualize learning and increase motivation for self-study, helps to optimize the learning process. They include: online versions of newspapers and magazines in foreign languages, online versions of works by famous foreign authors, official pages and sites dedicated to the life and work of famous people, social networks (Instagram, Facebook) and communication programs (whatsapp, Skype, viber, telegram), foreign language blogs. But, of course, this form of work is effective if it acts as an self-directed activity, in addition to the systematic students' classroom activity.*

Key words: *authentic material, blog, foreign language, Internet resources, competence, communication, online versions, self-directed activity, social networks.*

СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ МОВНОГО ПРОСТОРУ

DOI : 10.33274/2079-4835-2022-24-1-32-43

UDC (001.82:81'255.4):82.111Ром 030=161.2 Robin Hood Ch. Wilson J. McSpadden(045)
Dmytruk L. A., Mykhailo Tuhan-Baranovskyi Donetsk National University
Grand PhD of Economics and Trade, Kryvyi Rih, Ukraine,
in Pedagogical sciences, e-mail: dmytruk_la@donnuet.edu.ua
Associate Professor ORCID: 0000-0003-1850-5130
Ostapenko S. A., e-mail: ostapenko@donnuet.edu.ua
PhD in Pedagogical sciences, ORCID: 0000-0002-3915-4854
Associate Professor

COMPARATIVE ANALYSIS OF REALIA RENDERING IN UKRAINIAN TRANSLATIONS OF THE NOVEL «ROBIN HOOD» BY CH. WILSON AND J. MCSPADDEN

УДК (001.82:81'255.4):82.111Ром 030=161.2 Robin Hood Ch. Wilson J. McSpadden(045)

Дмитрук Л. А., Донецький національний університет економіки
д-р пед. наук, і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського,
доцент Кривий Ріг, Україна, e-mail: dmytruk_la@donnuet.edu.ua
ORCID: 0000-0003-1850-5130
Остапенко С. А., e-mail: ostapenko@donnuet.edu.ua
канд. пед. наук, ORCID: 0000-0002-3915-4854
доцент

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ПЕРЕДАЧІ РЕАЛІЙ В УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДАХ РОМАНУ Ч. ВІЛЬСОНА ТА ДЖ. МАКСПЕДДЕНА «РОБІН ГУД»

Objective. *The objective of the article is to summarize the factors influencing the choice of method of transmitting realia; by comparative analysis of the original and Ukrainian translations to identify and analyze translation techniques of rendering realia of the novel “Robin Hood” by Ch. Wilson and J. McSpadden.*

Methods. *The main scientific results are obtained applying a set of general scientific and special methods of research, namely: analysis and generalization of scientific literature on the problems of realia translation; theoretical generalization, analysis and synthesis; holistic and integral approaches to the study of realia phenomena; comparative, descriptive and analytical methods.*

Results. *In the process of translating works of art, a special difficulty is the translation of realia — elements of language and culture, which often preserve implicit meanings.*

The well-known translations of the novel «Robin Hood» by Ch. Wilson and J. McSpadden into Ukrainian are the translations of Yu. Yura and I. Bazylanska.

Having analyzed the realia in the novel «Robin Hood» by Ch. Wilson and J. McSpadden, the authors of the article make an attempt to single out their main types and means of translation into Ukrainian. In their opinion, the Ukrainian translators of the novel «Robin Hood» have quite successfully reproduced the linguistic realia as carriers of national colour in the original work of the authors. They used various means of translating units of non-equivalent vocabulary.

They use transcription and transliteration when reality acquired the status of internationalism, i.e. the name or concept well known to the reader of the translation. However,

sometimes in addition to transcription or transliteration, they have to add an explanation in the form of a footnote. They apply only descriptive translation in cases where there is no adequate equivalent in the language that can be provided in the translation.

Quite often translators use a functional analogue. They do it when there is a similar realia in our country in terms of content and functions. Calque is applied by translators if the meaning of the realia remains in the literal translation and it is clear to the recipient.

Also, the authors of the article have singled out the frequent use of one of the most common methods of compensating information for the reader of the translation such as comments and remarks, which allow to balance the pragmatic impact.

Key words: *realia, description, explication, functional analogue, calque, footnote, transcription and transliteration*

Introduction. Every literary language into which a work is translated is always enriched by translation: new grammatical constructions, phrases, tokens, sometimes morphemes, graphemes and sounds appear, i.e., as mentioned above, interlingual borrowings take place at all language levels.

The biggest changes are observed at the lexical (semantic) level, as this level is the most mobile in the language. For example, the following tokens entered the Ukrainian language through translation: *lady, gentleman, lord, Westminster and others* from English.

In turn, the Ukrainian language enriched other languages with such lexical units as *borsch, pampushky, plakhta, kozak, khata, rushnyk, koliadka*, etc.

Translation is a way to establish and maintain interlingual contacts. Therefore, translation can rightly be considered not only one of the ways to enrich languages, but also one of the sources (or at least – the reason) of purism. As you know, the result of interlingual contacts is the borrowing of language units of different levels (tokens, phrases, grammemes, etc.). The attitude of native speakers of a certain language to such borrowings, to the language as a whole, and even more broadly – to the culture of another people – may not always have positive consequences.

Realia are an important component of national identity, so their translation raises issues related to their reproduction, which leads to the emergence of translation theory as an independent discipline.

Many detailed and short linguistic and translation studies are devoted to the problem of studying realia and reproducing them in translation. Scientists, such as R. Zorivchak, S. Vlahov and S. Florin, A. Reformatsky, V. Uvarov, A. Suprun, V. Repin, V. Krupnov proposed different classifications of realia; difficulties associated with adequate transfer of the whole array of cultural information encoded in the realities contained in the original work to the target text were studied.

In modern domestic and foreign translation studies L. Barkhudarov, H. Haiduchenko, E. Etkind, R. Zorivchak, J. Catford, A. Lilova, M. Novikova, D. Ostrovsky, A. Popovich, J. Retsker studied the issue of realia translation.

Based on the analysis of numerous translations of literary works, Ukrainian researchers (O. Kundzich, V. Koptilov, R. Zorivchak, O. Cherednichenko and others) show ways to overcome language barriers caused by cultural differences. The works of these and many other linguists, however, not only do not exhaust the problem, but, on the contrary, clearly indicate the prospects for its further study.

The **objective** of the article is to summarize the factors influencing the choice of method of transmitting realia; by comparative analysis of the original and Ukrainian translations to identify and analyze translation techniques of rendering realia of the novel “Robin Hood” by Ch. Wilson and J. McSpadden.

Theoretical background. According to the dictionary definition, realia is an object, concept, phenomenon characteristic of the history, culture, way of life of a people of a country that does not occur in other nations, a word denoting such an object, concept, phenomenon – phraseologism, proverbs, sayings, which include the following words [13].

There are many classifications of realia depending on the feature underlying them. S. Vlahov and S. Florin classify realia according to subject and local features, R. Zorivchak – according to subject feature, G. Tomakhin, V. Vinogradov – according to semantic and cultural features, K. Nevyinna – according to structural feature.

Most linguists classify realia on a semantic basis, but in our opinion the most successful is the classification of S. Vlahov and S. Florin. They were most able to consider the realia from different points of view, which allows us to speak about the comprehensiveness of their study.

S. Vlahov and S. Florin, on the subject basis, propose the following classification of realia:

1. Subject allocation.
2. Areal allocation (depending on nationality and language affiliation).
3. Allocation in time (synchronously and diachronically, on the basis of “familiarity”).
4. Translation allocation [3, p. 50].

A. Geographical realia

1. Names of objects of physical geography, including meteorology: *steppe, prairie; sopka, syrt; saline; fjord; southerner, developer, tornado.*
2. Names of geographical objects related to human activity: *polder, grid, aryk, chaltyk.*
3. Names of endemics: kiwi, snowman, yeti, Pitsunda pine, cork oak. [10, p. 58]

The authors point out the extremely shaky boundaries of geographical realia and the need for a purely individual approach to their rendering in translation; it is necessary to take into account many indicators: dictionaries data (including the lack of data), the degree of “familiarity” and “widespreadness” of both the word and its referent, colour and context.

The problem of translating realia is urgent in terms of elements of language that reproduce concepts that are incomprehensible in terms of stylistically significant parameters of the text, the implicit world of foreign cultures. Issues related to the translator’s definition of realia in the literary text and their reproduction without losing their functions and artistic colour, and identifying the best ways to reproduce them, are also unresolved.

The translation of realia is a matter not only of translation technology, but also of the art of translation. Depending on the predominance of one or another type of information carried by realia in each case (denotative, connotative, in particular national-cultural, local), the compositional nature of reality in a situational context, translators differently reproduce its semantic and stylistic functions [5, p. 84].

As I. Korunets notes, the process of taking a translation decision depends on clearly defined factors, both linguistic and non-linguistic. These include, first of all, the semantic and structural complexity of the units of the nationally based lexicon of the source language as a sphere of realia application. Also, translation depends on the personality of a translator and the purpose of translation [11, p. 158].

The general scheme of realia rendering methods in the literary text, according to S. Vlahov and S. Florin, is as follows:

- I. Transcription.
- II. Translation (substitutions).
 1. Neologism:
 - a) calque;
 - b) semi-calque;

- c) assimilation;
- d) semantic neologism.
- 2. Approximate translation:
 - a) generic-aspectual correspondence;
 - b) functional analogue;
 - c) description, explanation, interpretation.
- 3. Contextual translation.

Therefore, in order to preserve the colouring when translating realia, S. Vlahov and S. Florin recommend the following options: [1, p. 114]

The first one is to leave everything as it is, that is, while translating, to transcribe each realia separately [1, p. 115].

It is possible, secondly, to replace the internal realia, own for source language by the one own for target language.

The third option is to refuse to transcribe both realia simply by conveying their meaning in one's own words - descriptive translation.

Finally, the fourth option is to introduce the transcription of external realia and transfer its internal functional equivalent or aspectual-generic correspondence.

S. Vlahov and S. Florin consider the last variant to be the most successful, because with the correct translation of the content it would be possible to preserve the colouring by transcribing the main realia – the carrier of this colouring.

Results and Discussions. When translating works of art, a special difficulty is the translation of realia – elements of language and culture, which often preserve implicit meanings.

The translation of a realia often determines the judgment of the recipient of the target text about individual characters, events and global ideas of the work of art, i.e. translation of realia is one of the means of expressing the communicative intention of the translator as a “co-author” of the text [6, p. 74].

The well-known translations of the novel “Robin Hood” by C. Wilson and J. McSpadden [12] into Ukrainian are the translations of Yu. Yura [8] and I. Bazylianska [9]. The translation made by Yu. Yura dates back to 1969, the translation by I. Bazylianska – 2011.

Having analyzed the realia in the novel “Robin Hood” by C. Wilson and J. McSpadden, we make an attempt to single out their main types and means of translation into Ukrainian by different translators.

Proper names that have a national sounding. In the symbolic space of folk ballads about Robin Hood, the most important of these boundaries is the forest in which Robin lives. This forest in ballads acts as «good green wood», «merry green wood», «merry Sherwood». It may appear to us as an «alien», «wild» (i.e. uninhabited, uncultured) space, but at the same time it is seen as green, clear, cheerful. This, on the one hand, is the result of Robin Hood and his comrades' the presence in it. On the other hand, this is a direct consequence of the time of creation of these ballads, when the actual folklore interpretation of the forest as a “dangerous zone” gradually changed to literary, where the meaning of danger is removed [2].

It should be noted that for Robin himself and those wishing to join him, or seeking his help, there is no threat from the forest. On the contrary, it is a good forest, it brings joy.

For example, *Allen A Dale* boldly enters the forest («the brave young man»), knowing for sure that here he can meet a «good helper», which is Robin. On the contrary, for the sheriff and his supporters, for arrogant monks and hypocritical traitors, for the greedy rich, the forest is extremely dangerous, hostile. Once in the woods, the sheriff prays not to meet Robin Hood:

«God bless us this day / From a man they call Robin Hood!» [12]

The sheriff is afraid of this place and its inhabitants, the forest is a threat to him. The main events and names in the novel are related to the following place names:

- *Sherwood* – Шервуд [8] – Шервуд [9];
- *Barnesdale* – Бернесдейл [7] – Бернесдейл [8];
- *Lockesley* – Локслі [8] – Локслі [9];
- *Gamewell-Lodge* – Геймвелл-Лодж [8] – Геймвелл Лодж [9];
- *Nottingham* – Ноттінгем [8] – Ноттінгем [9];
- *Hereford* – Герфорд [8] – Герфорд [9].

Analysis of illustrative material allows us to conclude that the extremely important role of place names in creating a kind of local colour at the textual level brings up the problem of their exact reproduction when translated into other languages. Translators mainly apply transliteration and transcription.

To create colourful images, writers often use nicknames, thus indicating the notable features of character, appearance, activities of the people. Therefore, in the process of anthroponyms translating, names are usually transcribed, and nicknames are translated (calqued):

- *Hugh Fitzooth* – Х'ю Фітзу [8] – Х'ю Фітзу [9];
- *Will o' the Green* – Зелений Віллі-розбійник [8] – Зелений Віллі-розбійник [9];
- *Will Gamewell* – Віллі Гейм-велл [8] – Віллі Геймвелл [9];
- *Marian Fitzwalter* – Маріан Фітцуолтер [8] – Маріан Фітцуолтер [9];
- *Huntingdon* – Хантінгдон [8] – Хантінгдон [9];
- *George of Gamewell* – Джордж Геймвелл [8] – Джордж Геймвелл [9];
- *Rob the Stroller* – Роб Мандрівник [8] – Роб Мандрівник [9];
- *Will Stutely* – Віллі Стютлі [8] – Віллі Стютлі [9];
- *John Little* – Джон Малий [8] – Джон Малий [9].

Description, explication, interpretation as a method of approximate translation is usually used in those cases when there is no other way to reproduce this realia: the concept, which can not be conveyed by transcription, must be conveyed descriptively, i.e. using lexicographic interpretations.

I. Bazylianska applies descriptive translation more often than Yu. Yura. For example:

Robin Hood

- Робін Гуд [8]. However, in the notes at the end of the book there is the following entry: «It seems to explain where the name Robin Hood comes from. Marian says: «Rob in Hood», which in literally translation from English into Ukrainian means “Rob in a hood” («Роб в каптурі»).

- Роб у каптурі / explanation at the bottom of the page: “This may be where Robin Hood’s name comes from. Marian says: Rob in Hood, which literally means: Роб у каптурі” [9]

Queen Eleanor

- королева Елеонора [8]

- Королева Елеонора / explanation at the bottom of the page: «Queen Eleanor (Alienora of Aquitaine) – wife of King Henry II of England, mother of King Richard the Lionheart» [9]

We consider the translation of anthroponyms and toponyms presented by I. Bazylianska to be more suitable for a historical novel. The translator helps the reader to get acquainted with the main characters and facts quickly.

Let’s consider the translation of the initial sentence of the novel. In our opinion, the first sentences require special attention, because they help the author to transfer the reader into the atmosphere of the era, which will be discussed later. Therefore:

In the days of good King Harry the Second of England – he of the warring sons – there

were certain forests in the north country set aside for the King's hunting, and no man might shoot deer therein under penalty of death. [12]

Було це давно, ще за Генріха II, який після запеклої боротьби з своїми братами зійшов на престол Англії [8];

Початок цієї історії сягає часів засновника династії Плантагенетів Генріха II, який після жорстокої боротьби зі своїми братами зійшов 1154 року на престол Англії [9].

In our opinion, I. Bazylianska copes with the translation better. From the very beginning, the translator helps to adjust to reading a historical novel and preserves the national colour of the work. I. Bazylianska indicates the date of the events, the place of the events and one of the actors. The reader must understand that the work will be about extraordinary events and characters.

Next we will consider the translation of *realia-titles / professions of characters*.

- *King* – король [8] – Засновник династії Плантагенетів Генріха II [9];
- *the King's Foresters* – королівські лісники [8] – Королівські лісники [9];
- *Head Forester* – головний лісничий [8] – Головний лісничий [9];
- *the Sheriff* – шериф [8] – Шериф – вища (адміністративна й судова) особа [9];
- *lord* – єпископ [8] – Єпископ – висока духовна особа в християнській церкві, зазвичай – начальник самостійної територіальної одиниці церковного управління – єпархії [9];
- *Squire* – сквайр [8] – Сквайр – скорочена форма англійського титулу есквайр – звернення, яке додається до прізвища землевласника в Англії [9];
- *Clerk* – писарчук [8] – урядовець [9];
- *of one Robert Fitzooth* – племінник сквайра Геймвелла [8] – Племінник сквайра Геймвелла з Геймвелл-Холла [9];
- *Sheriff's men in Christendom shall* – Посіпаки шерифа [8] – Поплічники шерифа [9];
- *a monk* – монахи [8] – ченці [9];
- *wandering minstrels* – мандрівні менестрелі [8] – Мандрівні менестрелі – мандрівний поет-музикант у середньовічній Англії і Франції [9];
- *the gentry* – шляхта [8] – Нетитуловане дворянство [9];
- *populace* – поспільство [8] – Жителі навколишніх сіл та містечок [9];
- *herald* – герольди [8] – Герольди / герольд – оповісник при дворі феодального правителя [9];
- *a score or two of stalwart yeomen* – чоловік сорок дужих йоменів [8] – Чоловік з сорок йоменів / йомени – так називалися за тих часів вільні селяни в Англії. З йоменів завжди формувалися загони борців проти гніту феодалів-норманів [9].

Transcription with explication, which is often used by I. Bazylianska (in footnotes) preserves the national colouring of the work.

Translation with the help of a *functional analogue / equivalent* is quite adequate, if individual cases of replacing realia with neutral ones do not significantly affect the colouring of the work as a whole. Therefore, both of the translators apply this technique, but it is I. Bazylyinska who uses the explication again. For example:

- *twenty silver pennies* – двадцять срібних монет [8] – двадцять срібних монет [9];
- *full fivescore yards* – сто кроків [8] – сто кроків [9];
- *a reward of two hundred pounds for the capture* – Сто фунтів стерлінгів винагороди [8] – Сто фунтів стерлінгів винагороди [9];
- *twenty men* – Двадцять лучників [8] – Двадцять лучників [9];
- *at thirty ells distance* – тридцять елів [8] – Тридцять елів /ель – старовинна

англійська міра довжини, близько 113 см [9];

- *a good six feet* – футів шести – [8] – футів із шість завдовжки [9];

- *a full foot* – добрий фут [8] – добрий фут (Фут – англійська міра довжини, яка приблизно дорівнює довжині ступні людини (30,37 см) [9].

Transcription and transliteration are applied when realia acquires the status of internationalism, i.e. the name or concept is well known to the reader of the translation. However, sometimes, in addition to transcription or transliteration, explication in the form of a footnote has to be used. They descriptive translation is only applied in those cases when there is no adequate equivalent in the target language that could be provided in the translation process.

Quite often, in our opinion, translators use a functional analogue. They do it when there is a similar realia in target culture in terms of content and functions. Calques are applied by translators when meaning of the realia remains the same while word-for-word translation and it is clear to the recipient.

- *the center of their target* – яблучко мішені [8] – яблучко мішені [9];

- *prodigious slices* – кожний кусень [8] – кожний кусень [9];

- *John Little* – Джон Малий [8] – Джон Малий [9].

These circumstances in the process of rendering the original text leads to the variability of the language of translation, which is justified when the receptive culture requires borrowings”.

Let's analyze the translation of **realia-structures**.

- *Abbey* – абатство [8] – абатство [9];

- *Castle* – замок [8] – замок [9];

- *royal preserves* – королівський заповідник [8] – королівський заповідник [9].

The next are the examples of the **realia-drinks and snacks**:

- *draught of ale* – останній ковток пива [8] – останній ковток пива [9];

- *a huge meat pie* – величезний пиріг із м'ясом [8] – величезний пиріг з м'ясом [9];

- *prodigious slices* – кожний кусень [8] – кожний кусень [9];

- *nut brown ale* – густе чорне пиво [8] – густе чорне пиво [9].

And now are the **realia connected with weapons and competition**:

- *a olden arrow* – золота стріла [8] – золота стріла [9];

- *bauble* – цяцька [8] – Гадаю, тобі вона не потрібна [9];

- *cloth-yard* – сагайдак [8] – Сагайдак – шкіряна сумка для стріл [9];

- *the center of their target* – яблучко мішені [8] – яблучко мішені [9];

- *forth to shoot* – поле для турнірів [8] – Поле, призначене для турнірів [9].

While rendering these types of realia, translators mostly apply such transformations as functional analogue and descriptive translation. The use of these types of transformations helps to fully convey the realia and in particular their cultural and historical colouring.

Let's move on to **realia-neologisms**. For example:

- *Opponent* – незнайомиць [8] – незнайомиць [9];

- *Market* – торг [8] – базар [9];

- *Goods* – крам [8] – товар [9];

- *Booths* – ятки [8] – ятки (ятка – легка споруда для тимчасової торгівлі) [9];

- *Show* – ...виступали (клоуни та лицедії) [8] – ...виступали (клоуни та лицедії) (Лицедій – актор) [9];

- *Stages* – помости [8] – помости [9];

- *The play at quarter-staff* – двобій на палицях [8] – двобій на палицях [9];

- *Sport* – змагання [8] – видовище [9].

Thus, in our opinion, the Ukrainian translators of the novel «Robin Hood» quite successfully reproduce the linguistic realia as carriers of national colouring in the original work.

They apply various means of translating units of non-equivalent vocabulary.

It should be mentioned that complex for translation, non-equivalent or partly equivalent language units are presented at all language levels. Since English has a less developed inflection than Ukrainian, there is a certain discrepancy in the translation: Ukrainian inflections in it can not be reproduced at all or completely equivalently (for example, plurality of nouns is rendered by transferring the meaning of Ukrainian inflections to the English suffix -s (-es)).

Among the tokens and phraseologisms you can see the most differences and non-equivalent units in each of the languages.

I had started to that self-same Fair [12]. – Я ж саме зібрався на ярмарок [8]. – Я ж саме зібрався на ярмарок [9].

Accordingly, the Ukrainian categories of gender, case, voice, etc. cannot be reproduced in exactly the same way in English.

The boy had been born in Lockesley town – in the year 1160, stern records say – and was often called Lockesley, or Rob of Lockesley [12]. – Хлопчик, як свідчить запис в актовій книзі, народився 1160 року в місті Локслі, – через те його часто й називали Локслі або Роб з Локслі [8]. – Хлопчик, згідно з записом в актовій книзі, народився 1160 року в місті Локслі, – тому згодом його часто називали Локслі, або Роб із Локслі [9].

These units and categories of language can lead to language barriers, especially when gesturing. There are many facts when at the international level the neglect of realia (verbal and nonverbal) has led to the threat of international conflicts, because the same gestures are understood by representatives of different cultural traditions differently. Here are examples of successful translation of nonverbal realia and an example of translation inconsistency:

Then good Will Stutely told the outlaws of Rob's deeds, and gave him his hand of fealty. [12] – І добрий Вілл Стютлі розповів друзям усе, що сталося під час змагань, а потім простягнув Робові руку на знак своєї відданості. [8] – І славний Вілл Стютлі розповів друзям про весь хід змагань, а потім простягнув Робові руку на знак своєї відданості. [9].

Fealty – devotion, loyalty

There is a phraseological unit *to swear fealty somebody* – swear allegiance to someone.

By the light of the camp-fire the band exchanged signs and passwords. [12] – Того вечора ще довго навколо багаття лунали бадьорі пісні й точилися веселі розмови. [8] – Навколо багаття ще довго лунали бадьорі пісні й точилися веселі розмови. [9].

In our opinion, there is a discrepancy in both translations, as *exchanged signs and passwords* cannot be translated. Even in context, even a literal translation would be more accurate. The robbers had to take precautions and measures in connection with the dangers that surrounded them. In this case:

Sign – знак, потаємний сигнал

give the high sign – подати умовний знак

password – пароль; пропуск; кодове слово

Our version of the translation is the following: *При світлі багаття розбійники домовились про умовні знаки та кодові слова.*

Language barriers can be avoided through transformations in translation, creation of neologisms, replacement of realia by equivalents, approximate translation with substitution, functional analogy, description, explanation, interpretation or contextual translation, which S. Vlahov and S. Florin, M. Kochergan and others drew attention to.

The analysis of the research material shows that I. Bazylianska very skillfully uses description, explanation and interpretation in translation.

you must e'en join our guild – Гільдія – об'єднання купців і ремесленників для захисту своїх інтересів або привілеїв [9].

So saying he sought his own bank again with a leap, laid aside his long bow and arrows, and cut him a stout staff of oak, straight, knotless, and a good six feet in length. But still it was a full foot shorter than his opponent's. [12] – З цими словами він позадкував по колоді, вистрибнув на свій берег, поклав на землю лук та стріли і вирізав товстого дубового дрючка футів шести завдовжки, прямого і без сучків. Але ця палиця була все ж таки на добрий фут коротшою, ніж та, на яку спирався незнайомец. [8] – З цими словами він позадкував по колоді, вистрибнув на свій берег, поклав на землю лук та стріли і вирізав товстого дубового дрючка футів із шість завдовжки, прямого і без сучків. Але ця палиця була на добрий фут коротша від тої, на яку спирався незнайомец (Фут – англійська міра довжини, яка приблизно дорівнює довжині ступні людини (30,37 см) [9].

Robin dodged his blows lightly, then sprang in swiftly and unexpectedly and dealt the stranger such a blow upon the short ribs that you would have sworn the tanner was trimming down his hides for market. [12] – Можна було подумати, що то чинбар наводить полиск на свої шкури перед відправкою їх на торг. [8] – Можна було подумати, що то чинбар наводить полиск на свої шкури, перш ніж відправити їх на базар (Чинбар – ремісник, який чинить, обробляє шкури) [9].

Conclusions. Thus, the concept of «realia» can be characterized as linguistic units denoting elements of «foreign» culture, having a national, historical, local or domestic colouring, which have no equivalents in other languages and cultures. And so, the peculiarity of the realia is that the speakers of a certain culture and a certain language are associated with such background knowledge and associations, which at a certain stage of interethnic and interlingual contacts native speakers of other cultures and languages may lack. When translating realia, on the one hand, there is a need to emphasize their special colouring, sometimes uniqueness, and on the other hand, to convey their meanings and sources of association typical of native speakers, avoiding, as far as possible, verbosity.

To date, there are no absolutely precise rules for translating realia from one language into another one. And this is understandable, because complete equivalents at the spelling, and even more so at the phonological level, almost does not happen, because the sounds of the same class, even in closely related languages are quite different from each other.

When transmitting realia, in particular, from English, you need to follow several principles: transliteration, transcription, calque, descriptive translation and functional analogue.

Ukrainian translators of the “Robin Hood” novel we analyzed have quite successfully reproduced the linguistic realia as carriers of national colouring in the original work. They applied various means of translating units of non-equivalent vocabulary. They use transcription and transliteration when reality acquired the status of internationalism, i.e. the name or concept well known to the reader of the translation. However, sometimes in addition to transcription or transliteration, they have to add an explanation in the form of a footnote. They apply only descriptive translation in cases where there is no adequate equivalent in the language that can be provided in the translation.

Quite often translators use a functional analogue. They do it when there is a similar realia in our country in terms of content and functions. Calque is applied by translators if the meaning of the realia remains in the literal translation and it is clear to the recipient.

Translators used the principles of transcription and transliteration to convey semantically empty units; calque — to denote proper names, in which there is an internal form and emotional and evaluative meaning, the creation of colorful images and the transfer of the qualities of proper names that give rise to puns; descriptive translation and functional analogue — for nominative proper names rendering.

At the same time, significant problems and tasks in the history of translation are still to be solved — for example, the authorship of some ancient and modern translations, the affiliation of certain translations to a particular historical period, the impact of historical life on the development of translation and translation studies. etc. — problems that are equally of interest to translation studies and history. Such important issues as the periodization of literature on a global and national scale, the coverage of historical periods of a particular national culture, taking into account the historical significance of translations can be finally resolved only in cooperation with historians and translators.

It is important that the works of a target language are not just an illustration of a certain historical period or historical events, but their integral part, a specific historical phenomenon that has its causes and laws of existence.

Given the principle of historicism in the translation of texts (especially fiction), it is necessary to keep in mind the following factors:

1) social reality of the distant past, which is reflected in the translation (ideas, morals, way of thinking);

2) author's time, i.e. the historical period when the author of the work of art lived and worked;

3) phenomena, events presented in the work of the source language, i.e. such a historical period as it was seen and reproduced in the original by the author, subordinating it to his intentions;

4) state of the language, revealing the most characteristic features and peculiarities of the time when the original was created.

Список літератури

1. Влахов С., Флорин С. Непереваемое в переводе. М. : Высш. шк., 1986. 416 с.
2. Гейбель Н. А. Лингвокультурологический аспект иноязычной лексики. *Материалы конференции «Вопросы лингвистики и лингводидактики: концепт, культура, компетенция»*: межвузовский сборник научных трудов. Омск : Омск. гос. ун-т, 2004. С. 45–50.
3. Гнатюк Н. Г. Ономастичні реалії в міжкультурному аспекті перекладу англomовних текстів. *Проблеми семантики слова, речення та тексту. Збірник наукових праць*. К., 2003. Вип. 9. С. 68–74.
4. Зорівчак Р. П. Реалія і переклад (на матеріалі англomовних перекладів української прози). Львів : Вид-во при ЛНУ, 1989. 214 с.
5. Кияк Т., Науменко А. М., Огуй О. Д. Теорія та практика перекладу (німецька мова). Вінниця, 2006. С. 9–20.
6. Кабакчи В. В. Функциональный дуализм языка и языковая конвергенция (опыт моделирования языковой картины земной цивилизации). *Когнитивная лингвистика: ментальные основы и языковая реализация. Ч. 2*. СПб. : Тригон, 2005. С. 164–175.
7. Корунець І. В. Вступ до перекладознавства : підручник. Вінниця : Нова книга, 2008. 512 с.
8. Макспедден Дж., Вилсон Ч. Робін Гуд: переказ старовинних англійських народних балад / [пер. Юра Юрій, переклад віршів Солонько Леонід]. К. : Веселка, 1969. 214 с.
9. Робін Гуд / Ч. Вільсон, Дж. Макспедден; Айвенго: роман / В. Скотт, [пер. І. Базилянська]. К. : Школа, 2011. 528 с.
10. Удовіченко Г. М. Генеза становлення поняття «реалія» у сучасному перекладознавстві. *Інтелект. Особистість. Цивілізація*. Вип. 12. Кривий Ріг : ДонНУЕТ, 2016. С. 53–65.
11. Korunets I. V. Theory and practice of translation. Вінниця : Нова книга, 2001. 448 с.

12. Robin Hood and his Merry Outlaws. Refold From The old ballads by G. Walker McSpadden and Charles Wilson. London, 2001. 320 p.

13. Brown Keith. Encyclopedia of Language and Linguistics. Elsevier Science, 2005. 9000 p.

References

1. Vlahov, S. & Florin, S. (1986). *Neperevodimoe v perevode* [Untranslatable in translation]. Moscow, Vysshaya Shkola Publ., 416 p.

2. Geybel', N. A. (2004). *Lingvokulturologicheskiy aspekt inoyazychnoy leksiki* [Linguistic and cultural aspect of foreign vocabulary]. *Materialy konferentsii "Voprosy lingvistiki i lingvodidaktiki: kontsept, kultura, kompetentsiya": mezhvuzovskiy sbornik nauchnykh trudov* [Materials of the conference "Issues of linguistics and linguodidactics: concept, culture, competence": interuniversity collection of scientific papers]. Omsk, OSU Publ., pp. 45–50.

3. Hnatiuk, N. H. (2003). *Onomastychni realii v mizhkulturnomu aspekti perekladu anhlovnykh tekstiv* [Onomastic realia in the intercultural aspect of translation of English texts]. *Problemy semantky slova, rechennia ta tekstu. Zbirnyk naukovykh prats* [Problems of word, sentence and text semantics. Collection of scientific works], issue 9. Kyiv, pp. 68–74.

4. Zorivchak, R. P. (1989). *Realii i pereklad (na materialy anhlovnykh perekladiv ukrainskoi prozy)* [Realia and translation (based on English translations of Ukrainian prose)]. Lviv, LNU Publ., 214 p.

5. Kyiak, T., Naumenko, F. M., Ohui, O. D. (2006). *Teoriia ta praktyka perekladu (nimetska mova)* [Theory and practice of translation (German)]. Vinnytsia, Nove Knyha Publ., 592 p.

6. Kabakchi, V. V. (2005). *Funktsionalnyy dualizm yazyka i yazykovaya konvergentsiya (opyt modelirovaniya yazykovoy kartiny zemnoy tsivilizatsii)* [Functional dualism of language and linguistic convergence (experience in modeling the linguistic picture of earth civilization)]. *Kognitivnaya lingvistika: mentalnyye osnovy i yazykovaya realizatsiya* [Cognitive linguistics: mental foundations and language implementation], part 2. St Petersburg, Triton Publ., pp. 164–175.

7. Korunets, I. V. (2008). *Vstup do perekladoznavstva. Pidruchnyk* [Introduction to translation studies]. Vinnytsia, Nova Knyha Publ., 512 p.

8. Wilson, Ch. & McSpadden, J. (1969). Robin Hood: retelling of ancient English folk ballads / trans. by Yu. Yura. Kyiv, Veselka Publ., 214 p.

9. Wilson, Ch. & McSpadden, J. (2011). Robin Hood; Scott, W. Ivanhoe: novel / trans. by I. Bazyljianska. Kyiv, Shkola Publ., 528 p.

10. Udovichenko, H. M. (2016). *Heneza stanovlennia poniattia «realii» u suchasnomu perekladoznavstvi* [Genesis of the «reality» concept formation in modern translatology]. *Intelekt. Osobystist. Tsyvilizatsiia* [Intelligence. Personality. Civilization], issue 12. Kryvyi Rih, DonNUET Publ., pp. 53–65.

11. Korunets, I. V. (2001). Theory and practice of translation. Vinnytsia, Nova Knyha Publ., 448 p.

12. Wilson, Ch. & McSpadden, J. (2001). Robin Hood and his Merry Outlaws. Refold From The old ballads by G. Walker McSpadden and Charles Wilson. London, 320 p.

13. Brown, Keith. (2005). Encyclopedia of Language and Linguistics. Elsevier Science Publ., 9000 p.

Дата надходження рукопису 29.04.2022

Мета — узагальнити чинники, що впливають на вибір способу передачі реалій; шляхом кмпаративного аналізу оригіналів та українських перекладів визначити і про-

аналізувати перекладацькі прийоми відтворення реалій у романі Ч. Вільсона та Дж. Макспеддена «Робін Гуд».

Методи. Основні наукові результати отримані із застосуванням комплексу загальнонаукових і спеціальних методів дослідження, а саме: аналізу та узагальнення наукової літератури з проблем відтворення реалій в перекладі; теоретичне узагальнення, аналіз і синтез; цілісний підхід до вивчення явища реалій; порівняльний, описовий та аналітичний методи.

Результати. В процесі перекладе художніх творів особливу складність становить переклад реалій — елементів мови і культури, які часто зберігають в собі імпліцитні смисли.

Відомими перекладами українською мовою роману «Робін Гуд» Ч. Вільсона та Дж. Макспеддена є переклади Ю. Юри та І. Базилянської.

Проаналізувавши реалії в романі «Робін Гуд», автори статті роблять спробу виокремити їх основні види та засоби перекладу українською мовою. На їхню думку українські перекладачі проаналізованого нами роману «Робін Гуд» досить вдало відтворили мовні реалії як носіїв національного колориту у першотворі авторів. Вони використовували різні засоби перекладу одиниць безеквівалентної лексики.

Транскрипцію і транслітерацію вони застосовували тоді, коли реалія набула статусу інтернаціоналізму, тобто назва або поняття добре відоме читачеві перекладу. Проте інколи крім транскрипції чи транслітерації їм доводилося додавати пояснення у вигляді виноски. Лише описовий переклад вони застосовували у тих випадках, коли в мові немає адекватного еквівалента, який можна було б надати у перекладі.

Доволі часто перекладачі використовували функціональний аналог. Вони робили це тоді, коли в нашій культурі існує подібна за змістом та функціями реалія. Кальки перекладачі застосовували, якщо при дослівному перекладі зміст реалії залишався і вона була зрозумілою для читача.

Також авторами статті було виокремлено часте використання одного із найпоширеніших прийомів компенсації інформації для читача перекладу — коментування та примітки, які дають змогу збалансувати прагматичний вплив.

Ключові слова: реалія, опис, експлікація, функціональний аналог, калька, виноска, транскрипція та транслітерація.

DOI : 10.33274/2079-4835-2022-24-1-44-57

UDC 81'22

Kuts M. O., Mykhailo Tuhan-Baranovskyi Donetsk National University
PhD in Pedagogical sciences, of Economics and Trade, Kryvyi Rih, Ukraine,
Senior lecturer e-mail: kuts_mo@donnuet.edu.ua
ORCID: 0000-0001-9419-5926

**ACRONYMS AND ABBREVIATIONS IN THE MEDIA
(ON THE MATERIALS OF «THE TIMES», «NEW YORKER», ETC.)**

УДК 81'22

Куц М. О., Донецький національний університет економіки
канд. пед. наук, і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського,
старший викладач Кривий Ріг, Україна, e-mail: kuts_mo@donnuet.edu.ua
ORCID: 0000-0001-9419-5926

**СКОРОЧЕННЯ ТА АБРЕВІАТУРИ В ЗМІ
(НА МАТЕРІАЛАХ «THE TIMES», «NEW YORKER» ТА ІН.)**

Objective. *The objective of the article is to study the features of abbreviations and their use in the media; to investigate the specificity of the translation of abbreviations into Ukrainian from English.*

Methods. *The need to consider the formation of interactive relations between abbreviations and acronyms in English and Ukrainian languages has led to recourse to the methods of historical and analytical approach, as well as analysis and generalization of scientific literature on the problems of abbreviations and acronyms.*

Results. *Not only political, economic or cultural changes have affected English-speaking society, but also information and communication processes in English have changed over time and this is a natural process.*

The lexical fund of the English language is constantly replenished with new words and phrases, expressions that denote the formation of new institutions, the formation and functioning of organizations — sometimes the names of such institutions are too long and difficult to remember and reproduce. In modern conditions of time shortage, speakers strive for concretization, pragmatism and accuracy in the communication space, without seeing any benefit in the detailed pronunciation of long names and their explanation.

The language of the mass media with the help of a special «simplification», namely with the help of new language units provides generalized information about events, phenomena, people, addressees of information, in addition, is a successful tool of propaganda in the media, advertising, which simplifies the memorization and distribution of long names and titles without the need to expand and interpret them.

This work is devoted to the consideration, classification, study of acronyms in modern English on the material of the print media, namely in the newspapers «The Times», «New Yorker» and others.

We emphasize that the demand for the formation of acronyms is growing, and this, no doubt, precedes the change in the vocabulary of the language — we see the importance of our study.

In the article the results of research on the history of origin and research of acronyms have been analysed. The description of the types and varieties of acronyms in English and Ukrainian have been provided. The peculiarities of the translation of English acronyms in the media discourse have been investigated.

Key words: *acronyms, abbreviation, mass media, language, lexical, language of print media.*

Introduction. Abbreviation began their history in the Sumerian period: ancient Greece and Rome used the technique of abbreviating words by one letter — this was a normal phenomenon in their written speech. Over time, this principle of abbreviating words became less common, but abbreviated Roman words gradually began to be translated into Latin and used there. Examples of the use of abbreviations were inscriptions on medieval Latin coins and documents, boards, parchments and other media.

But abbreviations also existed in early writing: people wrote mostly in capital letters and tried to shorten word syllables as much as possible especially for inscriptions on coins, where even whole words were abbreviated. Subsequently, special signs were used to denote abbreviated syllables or whole words. They are found in Greek manuscripts and were common in the first Greek grammars and are called «Tyrotic marks» or «Tyrone notes». They were designed by the slave Mark Tully Tyron for his master Cicero, so that he used such marks in the recordings of his speeches. Later, Caesar and Titus used the «Tyrone» principle of abbreviating words.

The first Roman abbreviations moved to the Middle Ages along with Latin abbreviations, continuing to function in later eras in the form of omissions of letters, letter combinations and words. Roman jurists also used abbreviations and a number of rules to simplify writing, cursive greatly facilitated the work with documents [17, p. 13-14].

Ye. Vodolazkin writes: «abbreviations most often served the sacred region — in the holy teachings were partially or completely missing names» [9, p. 90].

Over time, and with increasing literacy, the need for abbreviations increased. For example, in English, which was considered the language of kings and royal elite, the period XV–XVII centuries was marked by the emergence of a large number of abbreviations. Gradually, abbreviations actively flowed from the language of the upper strata of society in all spheres of life and appeared in various social circles.

In America in the 1830 s, with the beginning of the heyday of philology and linguistics, abbreviations became wildly popular because it is convenient and practical. As an example of this, we find the abbreviations «founders of modern etymology» by J. Tolkien, K. Lewis and other members of the Oxford Literary Group. Similarly to a century earlier, in Boston, the acronym «OK» is gaining popularity, which we still use today.

After the Second World War, the rules for the use of abbreviations changed in Great Britain, the number of punctuation marks decreased, at least in semi-official documents. In America, the previously established rules for the use of abbreviations were still followed [21, p. 48, 54].

Abbreviations have recently become one of the greatest ways to replenish the vocabulary of many languages. The number of abbreviated lexical units reaches ten thousand. Problems of research of abbreviations are based on the word-forming paradigm, this concept was started by researchers of A. Shapovalov [24, p. 24-25], O. Kosareva [16, p. 86], O. Zemskaya [12] and N. Valgina [5, p. 39].

Word-forming paradigm is a set of derived words of one creative basis, containing different parts of speech and different words. Ukrainian B. Goncharov compares the word-forming paradigm with the word-forming nest [10, p. 52-53].

Abbreviations belong to the word-forming section of linguistics, which studies the mechanism of word formation relying on a system of morphemes and ways to combine them.

Humanitarian studies of the abbreviation have been repeatedly carried out by both foreign and domestic researchers: M. Tkachivska [23], B. Shunevych [26], P. Yashnov [27], V. Borysov [4], I. Varfolomeeva [6], B. Goncharov [10], V. Karaban [14], A. Parshin [19] studied the problems of translation of abbreviations.

Abbreviation is the reduction of long linguistic sentences to a semantic unit — an abbreviation. This method is quite productive and convenient in today's world. Contemplating

the scientific and technical development, new terms and concepts appear, there is a need for their correct interpretation and reduction, and this is a separate plane in language research [3, p. 74].

Among the researchers of abbreviations in various fields are the following works: Yu. Khusnulina «Structural-semantic and functional specifics of abbreviations of computer discourse» (2012), M. Tibilova «Abbreviations-innovations» (2011), L. Zubova «English medical abbreviations as a part of professional language picture of the world: against their Russian and French counterparts» (2009), I. Bartholomeu «Abbreviations of modern English: cognitive-discourse aspect» (2007), O. Biriukova «Functioning of abbreviations in modern speech» (2007), N. Rakitina «Linguo-cultural aspects of the functioning of abbreviations in political discourse» (2007), K. Yeltsova «Strategy of translation of abbreviations» (2005).

The concept of abbreviation is borrowed from Italian, the term «abbreviatura» comes from Latin. «Abbreviare» — «shorten», where the root is formed from the adjective «brevis», which means «short».

Depending on the abbreviated parts of the original word or phrase, there are types of abbreviations: a. acronyms consisting of the initial letters of the main phrase, are pronounced by the names of letters, for example: МЧС — Міністерство надзвичайних ситуацій (MOE — Ministry of Emergencies), ХПІ — Харківський політехнічний інститут (KPI — Kharkiv Polytechnic Institute); b. the sounds formed by the initial sounds of the original phrase are pronounced as a common word, for example: UN — United Nations, NAS — National Academy of Sciences; c. compound or partial, consist of the initial syllables of each word, for example: завгосп — завідувач господарства (head — the head of the economy), бупром — будівельна промисловість (conind — construction industry); d. word-form is a combination of a part of a word with a singular word-form, for example, завкафедри — завідувач кафедри (head of a department), завскладу — завідувач складу (head of the storage), медбрат — медичний брат (nurse), etc.; e. truncated-verbal is an abbreviation formed by combining part of the word with a full word, for example: запчастини — запасні частини (spare parts), продтовари — продовольчі товари (food products); f. fragment is a combination of abbreviated words of asemantic parts, for example: педфак — педагогічний факультет (pedagogical faculty) [6, p. 52, 60].

The objective of the article is to study the features of abbreviations and their use in the media; to investigate the specificity of the translation of abbreviations into Ukrainian from English.

Materials and Methods. Foreign and domestic linguists: I. Arnold, L. Boichenko, Ye. Vodolazkin, V. Karaban, E. Zemskaya, M. Skorynovych, T. McArthur, G. Sharkle-Yorley, D. Robinson, and others. paid attention to the issue of abbreviations and peculiarities of their translation. Researchers have given linguists a rather rich theoretical heritage. Observing the acceleration of information and communication processes of reduction, you can clearly follow the development of the English language over time. Modern information oversaturation requires the search for alternative ways of communication, generalization of events and descriptions of phenomena, this includes the creation of new «nominative» units, expanded and informative in content and «simplified» in symbolism. The main purpose of abbreviations is to save speech effort and volume of the text [10, p. 52].

Abbreviated language units are becoming somewhat of a mystery to us in terms of language, because the study requires considerable attention to the composition of the word, its structure and lexical meaning. Translation of English abbreviations is a relevant subject for study, especially in recent decades [20, p. 49].

Abbreviations play an important role in lexicography, they are a convenient tool for memorizing complex words or simplifying names, use in advertising, etc. Unfortunately, for translators the formulation of English abbreviations is a problem, because it is quite meticu-

lous work, which covers three levels of language science: linguistics, extra linguistics and metalinguistics [1, p. 288].

When translating a text, you need to pay attention to three basic areas: syntax, vocabulary and semantics. By combining vocabulary and semantics, we can talk about synonymy, homonymy, polysemy, and so on. The study of abbreviations as a linguistic phenomenon is quite a complex process, as some lexical items remain unclear linguistically. We mean the problems of word structure with its meaning. Abbreviation, as a modern linguistic phenomenon, has attracted the attention of many linguistic researchers, as the abbreviation allows to expand the vocabulary significantly, and the refusal to use abbreviations will lead to excessive growth of the text, which is not always appropriate [8, p. 65].

When translating a text that contains abbreviations, you need to make a plan for the sequence of decoding these units, and then proceed to the translation, choosing the right meaning in context. When translating into Ukrainian, there may be some difficulties associated with the lack of recorded abbreviations in dictionaries [14, p. 199]. Abbreviations are divided into generally accepted and exceptional. Commonly used in written and oral form, their interpretation is freely available in dictionaries. Exceptional abbreviations are used by some authors or publishers, you will not find them in the dictionary. Such notes can often be found in books, such as explanations in the text or abbreviations to avoid repetition.

Reduction of lexical units is one of the examples of speech rationalization and optimization of language-forming processes. Reduction mechanisms play a leading role in the processes of formation and word formation. Reduction processes contribute to the rationalization of activities and optimization of word-formation processes. Modern political debate is the basis for the formation and functioning of a large number of abbreviations. As a result, studies of the peculiarities of their formation were conducted, based on British and American publications. The following classification of political-discussion abbreviations and acronyms was highlighted [18, p. 12–14]:

1. Names of government agencies and organizations — this may include various associations, public organizations, agencies and more. In fiscal year 2013, coal accounted for 38% of TVA's portfolio while natural gas made up 8 %. Note the acronym TVA, which stands for Tennessee Valley Authority. Among other abbreviations common in modern society, the following should be noted: NATO — The North Atlantic Treaty Organization; EASA — European Aviation Safety Authority; NASA — National Aeronautics and Space Administration; WHO — World Health Organization; UNESCO — UN Educational Scientific and Cultural Organization; UNICEF — United Nations Children's Fund; BTEC (Business and Technician Education Council) UCLA (University of California, Los Angeles) NASDC (New American Schools Development Corporation)

2. A separate thematic group — abbreviations of political parties. The ALP was a political party in the United States established in 1936 which was active almost exclusively in the state of New York. ALP in this context means the American Labor Party — the political Labor Party of America.

Analyzing *The Times* and *The New Yorker*, we can highlight the following abbreviations, which can often be found in newspaper columns: NDP — New Democratic Party; FODEM — Democratic Forum for Modernity; EFD — Europe of Freedom and Democracy Group; EPP — Group of the European People's Party.

3. Positions, titles or titles — a fairly large and diverse group that combines different titles, ranks, positions, awards: AB — Airman Basic; F/N — flight navigator; SSgt — Staff Sergeant; MG — Major General; FADM — Fleet Admiral.

4. Political life is a separate group of thematic abbreviations that are influenced by political life.

Officials say that the government is currently facing 20 damages claims involving sensitive NSI. In this sentence we have the abbreviation NSI, which is widely used in diplomacy, military and political life of the country and refers to the security of any country — National Security Information. Other interesting examples are: poli — fluential — politically and influential; politainer — politician and entertainer; politickle — policy and tickle.

5. Economic life is an area that affects all spheres of modern life and affects development and financial stability: corp — corporation; forex — foreign & exchange; impex — import & export.

6. Public life is a large thematic group of abbreviations that denote various concepts related to everyday life and its features: zine — magazine; hyper — hyperactive; Ger — Germany; Ky — Kentucky; Minn — Minnesota; UK — United Kingdom.

Abbreviations are nouns consisting of truncated segments of words. Some abbreviations have come a long way, some are just beginning to appear on the horizon. Time does not stand still, and technical progress provokes the emergence of new words, and as a consequence of their abbreviations. Abbreviations can be used anywhere, both in conversation or writing notes in the newspaper, and in official business documents. All abbreviations are divided into the following groups:

1. Acronyms are the order of sounds made up of initial letters, such as NASA (National Aeronautics and Space Administration).

2. Initialisms — the order of the initial letters, such as CRM (Customer Relationship Management);

3. Phonological abbreviations the semantics of phrases or words is laid down in the form itself, for example CU (see you); IMU (I miss you).

There is another classification of abbreviations, which is divided into:

1) acronyms;

2) alphabetic — the letters that make up the abbreviation are pronounced separately, not as a whole word;

3) complex — consist of two parts, where one can be a word and the other a number or letter;

4) graphic — abbreviations are a symbol of the word. In some books, graphic abbreviations include Latin abbreviations, which can often be found in medical terminology or prescriptions that are prescribed in pharmacies [26, p. 67–69].

A certain difficulty for the translator is homonymy, it is difficult to determine the meaning of the word by abbreviation. Although abbreviations seem effective and appropriate at first glance, the translation of some of them causes some difficulties, such as acronyms, the abbreviations of which due to their specificity become obsolete much faster. Therefore, when working with vocabulary abbreviations, you need to remember a few rules:

— starting the translation, find out in which area the abbreviation is used in the context;

— literal translation requires a bilingual general and terminological dictionary;

— with a complex structure of abbreviations, use the method of analysis of the structure of abbreviations.

The abbreviation in the text is a single word or even a phrase, so there are four ways to translate it, two of which — the actual translation, and two — transcoding, in the latter case you need to follow the system of international transcription [25, p. 126-127].

When translating, the translator needs to consider the correct translation of abbreviations, their correct interpretation and the meaning of the word in the general context.

The use of abbreviations in the media is an opportunity to write concise and informative articles. If you need to translate abbreviations taken from English-language media, the translator must consider the correct translation and interpretation of the word, referring only to the context of the article, and given, based on the content of the text, determine the scope of this abbreviation and its meaning.

To date, translation and explanation of abbreviations is an urgent problem for translators. The above are the basic principles and examples of abbreviations used in English-language media.

Theoretical background. In today's media, one can often observe a phenomenon that is not entirely characteristic of abbreviations, it is variability. This greatly complicates the perception of information for both the reader and the translator. The abbreviation coexists and interacts with other ways of replenishing the vocabulary of the language, this is conceptual, in the case when other ways of term formation are not appropriate.

Abbreviations always require particularly careful evaluation of materials and reference books during translation, and with regard to interpretation, it should be emphasized that the translator must have a good knowledge of translation, terminology and abbreviations, especially in certain areas of knowledge. Let us explain why use the variance for abbreviations:

1. Diversification — to make the article interesting and full, correspondents and editors strive to supplement the composition, avoiding tautologies in sentences.

2. Renewal of the lexical system, when several different interpretations mean one word or phrase.

3. A new example of eliminating negative homonymy is the abbreviation — innovation, which replaces the existing unsuccessful forms of abbreviations.

4. Variability as a way to get rid of unwanted coincidences in abbreviations and work on complexly reduced neoplasms, for example, some reductions in political parties or positions may have the same abbreviation, which is not entirely clear.

5. Variability is the way out of the language system from a rigid framework, and stimulate its development.

The tendency to lexicalize abbreviations has provoked a new way of abbreviation — homonymy. In language, homonymy is manifested by the use of homoacronyms, which in their phonetic structure fully reflect commonly used words. When translating the abbreviation of homonyms causes some difficulties, but professionals can easily avoid them by examining all known variations of their interpretation [22, p. 36, 39].

In modern society there is a concept of economic use of language, this is what encourages the fastest possible transmission of information per unit time, and this provokes in modern language «abbreviation explosion», such processes can improve the terminology in various fields of knowledge and help unify abbreviations.

Modern linguistic research emphasizes that the language of fiction and the language of the media no longer plays a leading role in shaping common standards of literary language, its development and variability, is a source of testing new linguistic elements in various departments.

Over time, new secondary lexical nominations begin to form, which means the use of existing nominative means in a new, previously unknown formulation.

The technique of such variance is quite complex, because the secondary lexical units are formed on the basis of the main word-forming unit, and not as a result of direct reflection of reality.

A secondary nominative unit is «giving an object that already has a name, a new name». Such a decision may be provoked by the following:

— moments of expression, in modern media it emphasizes the social character, the expression is selective, purposeful;

— saving language resources (newspapers and magazines provide the maximum amount of information on a limited number of pages);

— visual perception (primarily articles in newspapers and magazines are designed for visual perception, it allows the use of abbreviations is not limited) [13, p. 265-266].

Abbreviation — a combination of several words in one word, abbreviated to the root, for example: Dr. (Doctor); DOS (Disk Operating System); FreeBSD — operational system; IP Adress — Intrernet Protocol Adress; B.Sc. (Bachelor of Science); M.A. (Master of Arts); Ph.D. (Doctor of Philosophy); M.D. (Doctor of Medicine).

Along with the abbreviation came the word acronym, which means an abbreviation similar to a regular word, i.e. the formation of a word by combining the initial letters of words. Among acronyms there are three groups of lexical units:

1. Those that are the norm in literary language;
2. Gradually appear in the language used;
3. Not included in the common vocabulary.

There are many abbreviations that have become entrenched in literary language, understandable not only to philologists or translators, but also to ordinary readers. These can be reductions in government agencies, schools, officials, or even medical deadlines.

It is very difficult for the reader or listener to perceive and understand the content of homonymous formations. They can be confusing in the perception of information, of course they can be understood in context, but such situations should be avoided. Variety comes to the rescue [19, p. 77-79].

For example, in medical terminology, even a small error in translating or deciphering an abbreviation can have serious consequences. A simple example of homonyms in one of the fields of medicine: PCT — plasma clotting time; PCT — plasmacrit test (detection of blood plasma volume), PCT — plateletcrit volume (volume of platelets in whole blood) or RA (rheumatoid arthritis) — rheumatoid arthritis or RA (rheumatoid arthritis antibodies) — antibodies in rheumatoid arthritis [26, with. 81]

Analyzing the English-language editions of newspapers, we can observe the following picture of abbreviations and their interpretation: PM — Private Message; PM — Project Manager; PM — Particulate matter; QC — Quality Control; QC — Queen's Counsel — a British lawyer of high rank; MP — Mechanic Plant; MP — Member of Parliament; MP — Multiplayer; AP — Access Point; AP — Associated Press; AP — Accounts Payable; AP — Acetone Peroxide; AFP — Apple Filing Protocol; AFP — Agence France-Presse; PC — Personal Computer; e-mail — electronic mail; e-cash — electronic cash; e-data — electronic data; e-mall — Internet shop; AAMOF — As A Matter Of Fact; GON — God Only Knows; TTYL — Talk To You Later.

To avoid confusion in the text, it is necessary to find a replacement for the same type of abbreviations, i.e. to normalize common abbreviations, because it is convenient not only for the average reader, but also for professionals working on translation or interpretation of the whole context.

Variety of abbreviations is the only way out that will help to understand the author and the reader. Journalists and editors need to be careful about the use of abbreviations, because they are the ones who initiate language innovations. The large number of abbreviations in newspapers and magazines and their differences in word formation and usage lead to a more detailed study of abbreviations used in modern media.

Results and Discussions. The role of the media in modern life leads to certain speech changes, because the media is an endless stream of new expressions, words and phrases that are very popular in society.

Journalistic texts are constantly replenished with new expressions, speech units, it interests the reader. Abbreviations are often used among language units, which primarily ensure the economy of speech space. With the use of abbreviations there were problems of their interpretation and translation. In this section, we will discuss in detail the problems and ways of translating abbreviations. The main purpose of translating abbreviations from English to Ukrainian is the effectiveness of content transfer, this may be due to cultural differences, the emergence of a new, still unexplored abbreviation or ignorance of its meaning by the translator [19, p. 164].

Translation is a factor of human activity, because we know that robots are not always able to literally translate, and if there are abbreviations — even more so [13, p. 266].

In translation, different cultures, thinking and worldview, different time zones are intertwined. The task of the translator is to translate the text not as he understands, but as the author sees it and wants readers to understand it [2, p. 112].

Not only translators are interested in translation, but also culturologists, historians, psychologists and ethnographers. In the modern world, when technological progress is moving on the planet at cosmic speed, the number of new words is growing every day, and with them the ways to reduce them [11, p. 100].

The main principle of the media is the use of journalistic style, it allows extensive use of socio-political terms and clearly shape the political idea. Such posts are concise and informative texts that clearly convey the main idea to the reader.

It should be noted that when excerpts from English-language articles appear in the Ukrainian press, they are completely translated and adapted to our worldview and taking into account stylistic norms and rules.

Analysing the editions of *The Times* and *New Yorker*, you can find many abbreviations, in general, they relate to political parties, educational institutions, government agencies, the economy. In general, as for the English-language media, it should be noted that they use in their posts only clear and familiar to the reader abbreviations.

When translating various posts, you need to take into account the requirements for translation. What may be accurate and correct in the translation of scientific or journalistic literature, which allows the widespread use of phraseological inflections, but such types of inflections may be inappropriate in the translation of scientific literature.

The main characteristics of the journalistic text are given by A. Parshyn, noting that in such articles socio-political terminology is widely used, because without it, it is impossible to formulate a political idea [19. with. 133].

Common methods used in the media should include the following: deciphering abbreviations, homonymy, polysemy, the formation of complete units of abbreviations, the use in the modern press of a large number of abbreviations, abbreviating proper names, and so on. The use of clear abbreviations usually makes it easier to understand the text. It is clear that when translating abbreviations must have equivalents in another language. Comparison of articles in English and Ukrainian versions and their maximum identity indicates successful methods of transferring material in its original form [26, p. 80]. The study identified the following methods and variations of abbreviations:

— Transliteration and transcription — used in the translation of individual words-terms.

— Tracing and explication — translation of a lexical unit by replacing its constituent parts.

The main feature of creating abbreviations in journalistic texts is the reduction not only of terms, but also of phrases and whole sentences.

There are the following methods for decrypting abbreviations:

1. Content analysis — in general, abbreviations are accompanied by transcripts, but if this is not the case, you should read the entire text to understand the correctness of the abbreviation and its translation.

2. Use of thematic dictionaries of abbreviations. Each dictionary has a transcript of abbreviations, if it is a text in a separate scientific field, you should use a thematic dictionary.

3. Analysis of the structure of abbreviations, it is used only for abbreviations with a complex structure and is used as an additional method to verify the correct interpretation of the abbreviation [29].

4. Use of analogies — unknown abbreviations should be deciphered in the native language, and then its meaning should be interpreted in Ukrainian.

The following abbreviations can be traced as a result of research from *The Times* and *The New Yorker*: CSIS (Center for Strategic and International Studies); BBC (British Broadcasting Corporation); DHUP (Department of Housing and Urban Development); EOS (Earth Observing System); UNESCO (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization); NASA (National Aeronautics and Space Administration); IPCC (the International Program for Climate Change); USS (United States Senate); IPO (Intellectual Property Owners Association) [31].

Given that these journals publish articles on various topics, the translator must be well-versed and have basic knowledge in the cultural, medical, economic, sports and political fields.

For productive work of the translator it is necessary to consider the following features of English-language mass media:

- conversational and familiar style of expression;
- use of jargon and paraphrases;
- availability of official titles and appeals;
- use of terminology and abbreviations;
- specific titles.

Telescopies are especially difficult to translate, they are lexical units formed from fragments of complex words. Also, most abbreviations are homonyms, let's take a few examples:

The SPD abbreviation according to the dictionary has 125 abbreviations, in particular SPD (Sensory Processing Disorder), SPD (Serial Presence Detect), SPD (Summary Plan Description), SPD (Speed), SPD (Security Policy Database), SPD (Seattle Police Department (Washington)), SPD (Software Product Description), SPD (Solar Physics Division), SPD (Society of Publication Designers), etc. [30, c. 84].

Conclusions. After analysing all the problems of abbreviations in English and Ukrainian, we can conclude that the abbreviation is a process of creating a secondary lexical unit, which is based on reducing the length of the original name, which occurs through some formal operations.

In our time, the abbreviation has taken an honourable place in modern word formation, it is no longer used solely to save language space, although without a doubt, it perfectly performs this function. We make extensive use of speech abbreviations in our daily lives, both in writing and in communication.

The first section discusses the history of abbreviations, and their correct interpretation and translation, as well as features of the use of abbreviations in the English press, their variance and methods of translation. As a result of the analysis, separate groups of speech abbreviations are identified, which are widely used in modern media and mass media.

Investigated the basic principles of abbreviations and groups into which abbreviations are divided in modern English-language texts of periodicals:

- alphabetical;

- acronyms;
- graphic;
- lexical and complex.

Due to such concepts as variability and homonymy, the problems in translating abbreviations from English into Ukrainian and ways to avoid these problems are considered. When translating, you need to pay attention to the features and requirements for translation, what is appropriate in the translation of a work of art, is not compatible with the journalistic text, and vice versa. In recent years, dictionaries have been actively replenished with speech abbreviations, and this is a great progress, especially in English, where abbreviations help to diversify one-syllable words. Due to concise abbreviations, the abbreviation gives names and definitions a shorter and more condensed form, which preserves the meaning of lexical items.

Abbreviation in modern language, a fairly common concept that is changing and improving every day due to scientific and technological progress, it provides a basis for new research and scientific work in this field of knowledge. This saves time on the perception of information and rational use of space, because writing an article in a newspaper is significantly limited by the number of pages provided.

Drawing conclusions from the edited and reviewed newspapers *The Times* and *The New Yorker*, you can see which abbreviations are used most often. In general, these are abbreviations used in posts on politics, science or culture. We can trace the popular cuts of political parties, public organizations, government agencies. Political positions, sports clubs or world — famous organizations. Abbreviation is a multifaceted concept, and its study must be approached comprehensively and creatively.

Список літератури

1. Арнольд И. В. Лексикология современного английского языка. Москва: Высшая школа, 1986. 295 с.
2. Беляева С. А. Модели языковой компрессии в английской терминологии. *Терминоведение и терминография в индоевропейских языках*. Владивосток: ДВО АН СССР, 1987. С. 110–118.
3. Бойченко Л. М. Структурно-семантичні типи аббревіатур і діапазон їх дериваційної активності в сучасній українській мові. *Мовознавство*. 1982. № 5. С. 75–80.
4. Варфоломеева И. В. Основные функции аббревиатур в современном англоязычном художественном тексте. *Вестник Московского государственного лингвистического университета*. 2007. № 522. С. 52–61.
5. Верба Л. Г. Порівняльна лексикологія англійської та української мов. Вінниця: Нова книга, 2003. 160 с.
6. Вишнякова Е. А. Место аббревиации в словообразовательной системе современного английского языка. *Научные ведомости Белгородского государственного университета*. 2014. Т. 21. № 6. С. 65–66.
7. Гончаров Б. А. До питання про типологію та переказ скорочень в англійській науково-технічній літературі. *Теорія і практика перекладу*. Київ, 2003. Вип. 17. С. 143–151.
8. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Лексичні, термінологічні та жанровостилістичні труднощі. Вінниця: Нова книга, 2001. 303 с.
9. Касьянова Л. Ю. Институциональная аббревиация в процессах неологизации языка. *Русская академическая неогрфия в XXI веке: сб. науч. трудов*. Белгород: Издательство БелГУ, 2006. С. 265–269.

10. Квеселевич Д. І., Сасіна В. П. Практикум з лексикології сучасної англійської мови. Вінниця: Нова Книга, 2003. 128 с.
11. Косарева О. Г. Аббревиатура как одно из средств экономии и экспрессии. *Иностранные языки в школе*. 2004. №2. С. 85–89.
12. Кочарян Ю. Г. Аббревиация в английской военной лексике: автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / Камч. гос. тех. ун-т. Москва, 2007. 21 с.
13. Микульчик Р. Б. Сучасні українські аббревіатури: перспективи і стан дослідження. *Проблеми української термінології*. 2005. № 538. С. 12–15.
14. Паршин А. Теория и практика перевода. Санкт-Петербург: СГУ, 1999. 202 с.
15. Перкатуок Й. М. Літерні аббревіатури, як новий тип слів у сучасній англійській мові. *Республіканський міжвідомчий науковий збірник*. Львів, 1978. С. 49–64.
16. Скоринович М. І. Особливості аббревіатур в англійському медіа-дискурсі. Пріоритети розвитку сучасної філології. Херсон: *Молодий вчений*, 2019. С. 48–51.
17. Стишов О. А. Нові аббревіатури в мові мас-медіа кінця ХХ століття. *Мовознавство*. 2001. № 1. С. 33–40.
18. Ткачівська М. Р. Аббревіатури в художній літературі та стратегії їх перекладу. *Наукові записки. Серія «Філологічна»*. 2013. Вип. 39. С. 241–244.
19. Шаповалова А. П. Аббревіація і акронімія в лінгвістиці. Київ: Слово, 2003. С. 24–25.
20. Шевчук В. Н. Относительно статуса аббревиатур в английском языке и их перевода на русский язык (на материале американских военных сокращений). *Система языка и перевод*. Москва: Издательство МГУ, 1983. С. 120–130.
21. Шуневич Б. І. Українські еквіваленти англійських нетрадиційних, фразових і комбінованих аббревіатур. *Проблеми української термінології*. 2006. № 559. С. 67–70.
22. Яшнов П. А. Особливості перекладу аббревіатур. Київ, 2005. С. 80–82.
23. Acronymfinder. Електронний словник. URL: <https://www.acronymfinder.com>.
24. Donka Minkova. English Words: History and structure. University of California, Los Angeles, 2009. 20 p.
25. Donka Minkova, Robert Stockwell. Cambridge University Press. 2001. 168 p. URL : <https://www.questia.com/library/105817822/english-wordshistory-and-structure>.
26. Frank E. Allen's. Dictionary of abbreviations and symbols. New York, 1946. 192 p.
27. Mac-Arthur T. The Cult of Abbreviation. English Today, 1988. 42p.
28. The Oxford Dictionary of abbreviations. Market House Book Ltd, 1992. 397p.
29. <https://www.thetimes.co.uk/> онлайн доступ до газети The Times.
30. <https://www.newyorker.com/> онлайн доступ до газети New Yorker.

References

1. Arnold, Y. V. (1986). *Leksikologiya sovremennogo angliyskogo yazyka* [Lexicology of Modern English]. Moscow, Vysshaya Shkola Publ., 295 p.
2. Belyaeva, S. A. (1987). *Modeli yazykovoj kompressii v anglijskoj terminologii* [Language compression models in English terminology]. *Terminovedenie i terminografiya v indoevropskikh yazykah* [Terminology and terminography in Indo-European languages]. Vladivostok, DVO AN SSSR Publ., pp. 110–118.
3. Boichenko, L. M. (1982). *Strukturno-semantichni typy abreviatur i diapazon yikh deryvatsiinoi aktyvnosti v suchasni ukrainskii movi* [Structural and semantic types of abbreviations and the range of their derivational activity in the modern Ukrainian language]. *Movoznavstvo* [Linguistics], no. 5, pp. 75–80.
4. Varfolomeeva, I. V. (2007). *Osnovnye funktsii abreviatur v sovremennom angloyazychnom hudozhestvennom tekste* [The main functions of abbreviations in the modern Eng-

lish literary text]. *Vestnik Moskovskogo gosudarstvennogo lingvisticheskogo universiteta* [Bulletin of the Moscow State Linguistic University], no. 522, pp. 52–61.

5. Verba, L. H. (2003). *Porivnialna leksykologhiia anhliiskoi ta ukrainskoi mov* [Contrastive lexicology of English and Ukrainian languages]. Vinnytsia, Nova Knyha Publ., 160 p.

6. Vishnyakova, E. A. (2014). *Mesto abbreviacii v slovoobrazovatelnoj sisteme sovremennoho anglijskogo yazyka* [The place of abbreviation in the word-formation system of modern English]. *Nauchnye vedomosti Belgorodskogo gosudarstvennogo universiteta* [Scientific statements of the Belgorod State University], vol. 21, no. 6, pp. 65–66.

7. Honcharov, B. A. (2003). *Do pytannia pro typolohiiu ta perekaz skorochen v anhlo-movnii naukovo-tekhnichnii literaturi* [On the question of typology and translation of abbreviations in the English scientific and technical literature]. *Teoriia i praktyka perekladu* [Theory and practice of translation]. Kyiv, vol. 17, pp. 143–151.

8. Karaban, V. I. (2001). *Pereklad anhliiskoi naukovo i tekhnichnoi literatury. Leksychni, terminolohichni ta zhanrovostylistychni trudnoshchi* [Translation of English scientific and technical literature. Lexical, terminological and genre stylistic difficulties]. Vinnytsia, Nova Knyha Publ., 303 p.

9. Kas'yanova, L. Yu. (2006). *Institucional'naya abbreviaciya v processah neologizacii yazyka* [Institutional abbreviation in the processes of language neologization]. *Russkaya akademicheskaya neografiya v XXI veke: sb. nauch. trudov* [Russian academic neography in the XXI century: sat. scientific works]. Belgorod, publishing house BelGU, pp. 265–269.

10. Kveselevych, D. I., Sasina, V. P. (2003). *Praktykum z leksykologhii suchasnoi anhliiskoi movy*. [Practicum on lexicology of modern English]. Vinnytsia, Nova Knyha Publ., 128 p.

11. Kosareva, O. G. (2004). *Abbreviatura kak odno iz sredstv jekonomii i jekspressii* [Abbreviation as one of the means of economy and expression]. *Inostrannye yazyki v shkole* [Foreign languages at school.], no. 2, pp. 85–89.

12. Kocharyan, Yu. G. (2007). *Abbreviaciya v anglijskoj voennoj leksike* [Abbreviation in English military vocabulary. Ph.D. philol. sci. diss.]. Moscow, 21 p.

13. Mykulchuk, R. B. (2005). *Suchasni ukrainski abreviatury: perspektyvy i stan doslidzhennia* [Modern Ukrainian abbreviations: perspectives and state of research]. *Problemy ukrainskoi terminolohii* [Problems of Ukrainian terminology], no. 538, pp. 12–15.

14. Parshin, A. (1999). *Teoriya i praktika perevoda* [Theory and practice of translation]. St. Petersburg, SGU Publ., 202 p.

15. Perkiatuk, Y. M. (1978). *Literni abreviatury, yak novyi typ sliv u suchasni anhliiskii movi* [Letter abbreviations as a new type of word in modern English]. *Respublikanskyi mizhvidomchyi naukovyi zbirnyk* [Republican interdepartmental scientific collection]. Lviv, pp. 49–64.

16. Skorynovych, M. I. (2019). *Osoblyvosti abreviatur v anhliiskomu media-dyskursi* [Features of abbreviations in English media discourse]. *Priorytety rozvytku suchasnoi filolohii* [Priorities for the development of modern philology]. Kherson, Molodyi Vchenyi Publ., pp. 48–51.

17. Styshov, O. A. (2001). *Novi abreviatury v movi mas-media kintsia XX stolittia* [New abbreviations in the language of mass media of the late twentieth century]. *Movoznavstvo* [Linguistics], no. 1, pp. 33–40.

18. Tkachivska, M. R. (2013). *Abreviatury v khudozhnii literaturi ta stratehii yikh perekladu* [Abbreviations in fiction and strategies for their translation]. *Naukovi zapysky. Seriia «Filolohichna»* [Scientific notes. Philological series], vol. 39, pp. 241–244.

19. Shapovalova, A. P. (2003). *Abreviatsiia i akronimiia v linhvistytsi* [Abbreviation and acronym in linguistics]. Kyiv, Slovo Publ., pp. 24–25.

20. Shevchuk, V. N. (1983). *Otnositelno statusa abbreviatur v anglijskom yazyke i ih perevoda na russkij yazyk (na materiale amerikanskih voennyh sokrashhenij)* [Concerning the status of abbreviations in English and their translation into Russian (based on American military abbreviations)]. *Sistema yazyka i perevod* [Language system and translation]. Moscow, MGU Publishing House, pp. 120–130.
21. Shchunevych, B. I. (2006). *Ukrainski ekvivalenty anhliskykh netradytsiinykh, frazovykh i kombinovanykh abreviatur* [Ukrainian equivalents of English non-traditional, phrasal and combined abbreviations]. *Problemy ukrainskoi terminolohii*. [Problems of Ukrainian terminology], no. 559, pp. 67–70.
22. Yashnov, P. A. (2005). *Osoblyvosti perekladu abreviatur* [Features of translating abbreviations]. Kyiv, pp. 80–82.
23. Acronymfinder. Available at: <https://www.acronymfinder.com>.
24. Donka Minkova (2009). *English Words: History and structure*. University of California, Los Angeles, 20 p.
25. Donka Minkova, Robert Stockwell (2001). Cambridge University Press. 168 p. Available at : <https://www.questia.com/library/105817822/english-wordshistory-and-structure>.
26. Frank, E. (1946). *Allen's. Dictionary of abbreviations and symbols*. New York, 192 p.
27. Mac-Arthur, T. (1988). *The Cult of Abbreviation*. English Today, 42 p.
28. *The Oxford Dictionary of abbreviations*. (1992). Market House Book Ltd, 397p.
29. *The Times*. Available at: <https://www.thetimes.co.uk>.
30. *New Yorker*. Available at: <https://www.newyorker.com>.

Дата надходження рукопису 23.04.2022

Мета статті — дослідження особливостей абревіатур та їх використання в ЗМІ; дослідження специфіки перекладу абревіатур українською мовою з англійської.

Методи. Необхідність розгляду питання формування інтерактивних зв'язків між абревіатурами та абревіатурами в англійській та українській мовах зумовила звернення до методів історико-аналітичного підходу, а також аналізу та узагальнення наукової літератури з проблем абревіатур та акронімів.

Результати. Не тільки політичні, економічні чи культурні зміни вплинули на англомовне суспільство, але й інформаційно-комунікаційні процеси англійською мовою змінилися з часом, і це природний процес.

Лексичний фонд англійської мови постійно поповнюється новими словами та словосполученнями, виразами, які позначають утворення нових інститутів, становлення та функціонування організацій — іноді назви таких закладів занадто довгі і їх важко запам'ятати та відтворити. В сучасних умовах дефіциту часу оратори прагнуть до конкретизації, прагматизму та точності в комунікаційному просторі, не вбачаючи користі в детальній вимові довгих імен та їх поясненні.

Мова ЗМІ за допомогою спеціального «спрощення», а саме за допомогою нових мовних одиниць надає узагальнену інформацію про події, явища, людей, адресатів інформації, крім того, є вдалим інструментом пропаганди в ЗМІ, реклама, яка спрощує запам'ятовування та розповсюдження довгих імен і назв без необхідності їх розширення та інтерпретації.

Дана робота присвячена розгляду, класифікації, вивченню акронімів у сучасній англійській мові на матеріалі друкованих ЗМІ, а саме в газетах «The Times», «New Yorker» та інших.

Наголошуємо, що попит на утворення акронімів зростає, і це, безсумнівно, передує зміні словникового складу мови — ми бачимо важливість нашого дослідження.

У статті проаналізовано результати дослідження історії походження та дослідження абрєвіатур. Надано опис типів і різновидів акронімів англійською та українською мовами. Досліджено особливості перекладу англійських акронімів у медіадискурсі.

Ключові слова: акроніми, абрєвіатури, засоби масової інформації, мова, лексика, мова.

DOI : 10.33274/2079-4835-2022-24-1-57-63

УДК 373.5.016

Удовіченко Г. М.,
канд. пед. наук

Донецький національний університет економіки
і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського,
Кривий Ріг, Україна,
e-mail: udovichenko@donnuet.edu.ua
ORCID: 0000-0003-3731-0857

Самойленко Г. А.,
вчитель

Криворізька спеціалізована загальноосвітня школа
I–III ступенів №20 з поглибленим вивченням німецької
мови Криворізької міської ради Дніпропетровської
області, м. Кривий Ріг, Україна,
e-mail: nyura.samoylenko@gmail.com

ЛЕКСИЧНІ ТА СТИЛІСТИЧНІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ ЕМОЦІЙ В СУЧАСНОМУ ІНТЕРНЕТ-СПІЛКУВАННІ

UDC 373.5.016

Udovichenko H. M.,
PhD in Pedagogical sciences

Mykhailo Tuhan-Baranovskyi Donetsk National University
of Economics and Trade, Kryvyi Rih, Ukraine,
e-mail: udovichenko@donnuet.edu.ua
ORCID: 0000-0003-3731-0857

Samoilenko H. A.,
teacher

School № 20 with in-depth study of the German language,
Kryvyi Rih City Council of Dnipropetrovsk region,
Ukraine, e-mail: nyura.samoylenko@gmail.com

LEXICAL AND STYLISTIC MEANS OF EXPRESSION OF EMOTIONS IN MODERN INTERNET COMMUNICATION

Мета статті — з'ясування специфіки використання різнорівневих засобів комунікації на позначення емоційних станів користувачів в соціальних англомовних мережах.

Методи. Основні наукові результати отримані з використанням комплексу загальнонаукових та спеціальних методів дослідження, а саме: аналізу, узагальнення та систематизації наукової та навчально-методичної літератури з літературознавства, психології, мовознавства; теоретичного узагальнення, аналізу та синтезу, а також порівняльного, описового та аналітичного

Результати. Автори відзначають, що особливостями віртуального спілкування є: діалогічність, емоційність, особливий авторський характер, співвідношення категорій читач-автор або промовець-слухач, зняття обмежень в часі та просторі, статус учасників зазвичай є рівним, формування загальної картини світу, необмежений

вибір мовних засобів. Емотивність є лінгвістичною характеристикою тексту, що здатна викликати емоційний ефект. Вона є результатом передачі емоцій людини за допомогою мовних засобів. Відповідно, будь-які вербальні засоби вираження передають або нейтральні емоції, або ж позитивно чи негативно забарвлені.

У результаті дослідження з'ясовано, що емоції можуть виражатися на будь-якому рівні мови. Якщо речення має нейтральний емотивний тон, воно може бути посиленням використанням лексичних одиниць із позитивним значенням. Найкращим показником позитивних емоцій у висловлюваннях є саме слова. Дослідили, що поширеними мовними засобами вираження позитивних емоцій є лексеми. Серед лексики, що виражає позитивні емоції, особливе місце займають вигуки. У дослідженні висловлювань визначено, що абсолютно всі вигуки були вжиті у реченнях із позитивним емотивним тоном. Також позитивні емоції відображені за допомогою використання лексики, значення якої має приємний вплив на аудиторію. На стилістичному рівні автори інтернет-текстів використовували анафору, епіфору, антитезу, градацію, алітерацію та ін. Такі граматичні та синтаксичні засоби, як прислівники, окличні речення часто слугують для вираження позитивних емоцій в Інтернет-дискурсі.

Говорячи про негативний тон емотивності, варто зазначити, що мовні засоби вираження негативних емоцій — це, найчастіше, лексичні одиниці. Найпоширенішим показником є нецензурна лексика, яка допомагає виразити переживання промовця. Важливим для вираження негативних емоцій є синтаксичний рівень. Часто для передачі відчуття прикрасі автори використовують другий або третій тип умовних речень, чим підкреслюють нереальність ситуації та неможливість змінити обставини.

Ключові слова: емоції, емотивність, мова, Інтернет, соціальні мережі.

Постановка проблеми. Соціальні мережі останнім часом є найпопулярнішим місцем спілкування. Користувачі соціальних мереж розповідають про події свого життя, діляться радістю та горем, виражають свою думку стосовно різних питань. Емоційна, експресивна функція — найважливіша функція мови, тісно пов'язана з його комунікативною функцією. Спілкуючись взагалі та в соціальних мережах зокрема, люди прагнуть виразити свої емоції. Емоції, почуття — найважливіша складова існування людини, а їх вираження — одна з цілей спілкування.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. На сьогодні в сучасному мовознавстві помітне місце посідають праці, присвячені дослідженню специфіки Інтернет-дискурсу таких лінгвістів, як К. Бацевич, А. Белова, А. Войсунський, Б. Гаспаров, В. Карасик, Г. Почепцов, А. Соколов. Варто також зазначити, що емоції уже стали об'єктом вивчення сучасної лінгвістики, про це свідчать вітчизняні та зарубіжні наукові праці І. Арнольд, А. Вежбицької, О. Вольф, К. Ізарда, В. Шаховського та ін. Вважаємо, що потреба звернути увагу на засоби вираження емоційності інтернет-комунікації переважно обумовлена стрімким розвитком соціальних мереж, дослідження вираження емоцій в яких, розпочаті багатьма вченими, але комплексного дослідження репрезентацій емоцій на різних мовленнєвих рівнях ще не провадилося. Більше того, не дивлячись на велику кількість досліджень щодо інтернет-комунікації, кількість робіт, що вивчає її емоційність з точки зору фонетики, граматики та лексики, виявляється обмеженою.

Виклад основного матеріалу. Емотивність у сучасній лінгвістиці визначають як мовну категорію, яка характеризується вираженням емоцій. Емотивність також називають чуттєвою оцінкою позначуваного предмета. Головним вираженням цього феномену у лінгвістиці є використання мовних засобів, які описують та передають ті

чи інші емоції. Емотивність виражається на чотирьох основних рівнях мови, якими є фонетичний, морфологічний, лексичний та синтаксичний.

Емотивна функція — це не тільки повідомлення будь-якого факту, але й ставлення до нього мовця в двох напрямках: інтелектуально-логічному і емоційно-вольовому.

Для вираження емоцій існують насамперед різні лексичні засоби, які вже за своїм змістом емоційні, виражають те чи інше почуття. Такими є слова позитивного тону емотивності; *happy, luck, cheerful, positive, joyful, enjoyable, surprising, fine, fantastic* та негативного тону емотивності: *weird, falling, disconnection, hate, boring, displeasure, dissatisfaction, discontentment, disgruntlement, disfavour, disapproval, disapprobation, distaste, irritation, wrath, chagrin, offence, exasperation, perturbation, disgust* та ін.

“Either we give up, or we never start in the first place” — у висловлюванні вжиті слова із негативним значенням, такі як *give up* та *never*:

“I really am worried” — останнє слово викликає негативні емоції, адже спричиняє дискомфорт та хвилювання. Вважаємо, що з граматичної точки зору автор навмисно не вживає скорочення *I’m*, щоб наголосити на кожному слові. *Really* додає виправдання промовця, ніби він намагається щось довести. До того ж, у висловлюванні вжита інверсія.

“It does hurt” — коротке висловлювання, яке викликає негативні емоції через своє лексичне значення.

“You might find a mind that’s very dull and boring...” — лексичні одиниці *dull* та *boring* одразу передають негативний ефект всього висловлювання.

“The parable has been my warning that by gripping tightly to the story of good or bad, I close down my ability to truly see a situation” — слово *warning*, на лексичному рівні, виражає негативну емоцію через своє значення.

“You’re going too slow” — останнє слово цієї фрази зазвичай викликає негативні емоції. Підсилюючим ефектом є прислівник *too*. Загалом, речення виражає докір та невдоволення.

“My mother assumed there had been some sort of error, and she called Mrs. Finkel, who said that Bobby didn’t like me and didn’t want me at his party” — такі лексичні одиниці як *error* завжди викликають неприємні емоції. Іншим показником негативної емотивності є вживання заперечення, при чому підсиленням негативу є також використання займенника *me*. Він виражає особисті переживання автора

“When I was in seventh grade, one of the kids on my school bus nicknamed me «Percy,» as a shorthand for my demeanor”. *Percy* — це сленгова лексика. Так називають слабких людей, яких часто не поважають. Дане слово надає негативного ефекту, а зі всього висловлювання можемо простежити емоцію образи, яка викликає співчуття з боку слухачів.

Серед лексики, що виражає емоції, особливе місце займають вигуки. У реченні вигуки виконують комунікативну й емотивну функції, що свідчить про їх важливу роль у мовленнєвому акті.

“Oh God, what Jeff is doing, I want to be like him”. Промовець вживає вигук, щоб передати емоцію захоплення. Вважаємо, що *“what Jeff is doing”* також виступає прихованим окличним реченням, який, так само, виражає захоплення кимось та прихильність

“Wow, there’s so much anxiety”. *Wow* — вигук, який передає емоцію здивування, надає експресивності та виразності висловлюванню. Такі лексичні одиниці вживаються для емоційного забарвлення особистих емоцій та переживань, а також для привернення уваги слухачів.

Для вираження емоцій, користувачі соціальних мереж вдаються до використання антонімів:

“*I got the first and last D of my academic career*”. Промовець інтонаційно виділяє два антоніми, *the first and last*, які виражають контраст даного речення. Звернемо увагу на інший коментар: “*I almost burst into tears when he said his kid’s speech. Children are so pure*”. Тут значну роль відіграє фразеологізм *burst into tears*. Він викликає негативний емотивний ефект не лише через своє значення, але й через стилістичний прийом алітерації. Повтор звуку *t* створює дискомфорт для слухачів.

Іншим лексичним засобом вираження емоційності висловлювання, який набув широкого розповсюдження є використання скорочень. Лінгвіст

Г. Сидорчук у своїй роботі зазначає, що «аббревіатура як продукт способу вираження скорочення зазвичай складається з комбінації букв, взятих у різних поєднаннях зі скорочуваного слова або словосполучення» [5]. Таким чином, цим засобом користуються в усіх письмових жанрах. Проте, поступово він переходить в усне спілкування. Наприклад, фраза “*as soon as possible*” на письмі позначається скороченням фрази до чотирьох літер “*asap*”. Дана фраза широко розповсюджена в Instagram та мобільному додатку Flapchat: “*I’d like to have it done asap*”, що в перекладі означатиме: Я б хотів, щоб це було виконано якнайшвидше.

У проаналізованих діалогах ми зустріли скорочення, в яких використовується комбінація букв і чисел, тобто алфавітно-числова аббревіація. Так, число 2 використовують для позначення прийменника *to*, прислівника *too*, префікса *to-*: *2day (today)*, *L2M (listening to music)*, *N2M (not to mention)*. Так само число 4 може замінювати прийменник *for* і морфему — *fore*: *B4 (before)*. Число 8 використовують для позначення морфем *-eat* або *-ate*: *GR8 (great)*, *L8R (later)*, *M8 (mate)*. Майже всі цифри можуть ставати частиною скорочення: *N-E-1 ER anyone here?*; *X-1-10 exciting*.

Відмінною рисою аббревіації в мережевих текстах є скорочення не лише термінів, але й словосполучень і навіть цілих речень, що вживаються в розмовній мові: *DBEYR — Don’t Believe Everything You Read*; *TTUTT — To Tell You the Truth*; *ATOU — Always Thinking of you*; *BWDIK — But What Do I Know?*; *TCTC — To Close To Call*; *YMML — You Make Me Laugh*. Часто в скороченнях на позначення емоцій використовуються цифри та знаки: *?4U — question for you*; *2U2 — to you too*; *2MFM — too much for me*; *=w= — whatever*; **G* ? giggle or grin*; **H*? hug*; **K*? kiss*.

У мережі Instagram та Snapchat також широко використовують ініціальні аббревіатури. Вони утворені з початкових букв або звуків слів, що входять у словосполучення: *CYT see you tomorrow*, *DETI don’t even think about it*, *DIKU do I know you?*, *CID crying in disgrace*, *CYL see you later*, *FUD fear, uncertainty, and doubt*, *GIWIST gee, I wish I’d said that*, *GOL giggling out loud*, *IWALU I will always love you*, *KIR keep it real*, *KIT keep in touch*, *LULAB love you like a brother*, *LULAS love you like a sister*, *LYL love you lots*, *HAND have a nice day*, *BEG big evil grin*, *SED said enough darling*, *TOY thinking of you*.

Крім названих акронімів, в аналізованих матеріалах, ми натрапили й на такий тип лексичних скорочень, як усікання: *pls (please)*.

“*Omg... I remember this show and song....thanks for reminder*”. Окрім акроніму в даному повідомленні використано застосовують багатокрапку, що за задумом автора повідомлення, повинно примусити замислитись, підкреслити довготу переживання.

“*I hate this job. Blah, blah... boring.*” На лексичному рівні негативне враження справляють слова *hate* та *boring*. Також, на синтаксичному рівні, речення є неповним. Автор використовує стилістичний прийом ономації — *blah*. До того ж, цей сленговий вираз характеризується вираженням невдоволення:

“*Your feelings are screwing you!*” Окличне речення робить висловлювання експресивним та емоційним. Слово *screwing* є сленговим та має негативне забарвлен-

ня. До того ж, на фонологічному рівні поєднання звуків *skr* викликає неприємні враження

Речення бувають простими, складними, повними, неповними, односкладними і т.ін. Структура речення також передає ту чи іншу емоцію.

Хоч і неможливо виділити набір синтаксичних структур, що використовуються для вираження певної емоції, все ж можна простежити деякі закономірності. Наприклад, для вираження подиву характерні питальні, питально-заперечні структури, повтори, перервані та незакінчені речення:

“*Isn't that amazing?*” Висловлювання є риторичним запитанням. Риторичне питання не передбачає відповіді і ставиться не для того, щоб спонукати слухача повідомити щось невідоме. Функція риторичного запитання — привернути увагу, посилити враження, підвищити емоційний тон, створити піднесеність. До того ж, слово *amazing* є вираженням позитивної емотивності.

За допомогою надання реченню окличності, автор ніби вимагає чогось від слухача, бажає домогтися істини. Ще одним прикладом окличного речення із схожим емоційним ефектом є наступне висловлювання: “*Tell the truth!*” Промовець також використовує наказовий спосіб, який додає суворості висловленому

“*I'm so lucky!*” В даному випадку, емоційність авторського мовлення підкреслюється окличним реченням, яке спрямоване на те, щоб передати радість розповідача і змусити слухачів також її відчувати. *So* надає висловлюванню додаткової емоційної виразності.

“*You're not fine, you're fantastic!*” Знову ж таки, окличне речення з використанням підвищеного емоційного тону.

Разом з тим, ми помітили, що окличні речення та дезорганізація структури часто вживається для передачі негативних почуттів: “*Mother! Oh, it goes on and on. No meeting. Never...*”

“*Oh, that's terrible luck!*” Знову маємо справу з вигуком, який допомагає краще виразити необхідну емоцію. На синтаксичному рівні речення є окличним, тому воно наділене експресією

У ході дослідження нами було з'ясовано, що повторювання сполучників сприяє наданню емоційності висловлюванням:

“*And so we know that, for example, openness and conscientiousness are very good predictors of life success, but the open people achieve that success through being audacious and, occasionally, odd*”. Часто повторюється сполучник *and*, який відіграє роль підсилювача емоцій та веде до найвищої, крайньої емоційної точки.

Використання пасивного залогоу в структурі речення дає змогу викликати емоцію співчуття:

“*And I graduated high school without ever going to the cafeteria, where I would have sat with the girls and been laughed at for doing so, or sat with the boys, and been laughed at for being a boy who should be sitting with the girls.*” Стилiстичним прийомом є повторення, яке надає змістовності та експресивності висловлюванню. *I have been laughed* передає емоцію образи та скарги. Структура повторюється двічі, щоб наголосити на неприємному досвіді із дитинства та викликати емоцію співчуття. Промовець використовує пасивний стан для підкреслення того, що дія відбувалася над ним.

“*I would have had an easier life if I were straight, but I would not be me.*” На граматичному рівні промовець вжив змішаний тип умовних речень, щоб наголосити на нереальності ситуації. У речення виражається емоція шкодування про те, чого не можна змінити. Остання частина висловлювання *but I would not be me* є протилежною думкою до сказаного попереду. Зі стилістичної точки зору такий прийом називається антитезою. Загалом, у висловлюванні відображена ностальгія, прикрість та смуток.

“*If I had any way of doing this without your help, I would*”. Висловлення є ще одним прикладом залежності від обставин, на що людина не може вплинути. Промовець вживає другий тип умовних речень, щоб підкреслити неможливість ситуацію у теперішньому часі.

“*If you're crappy, say you're crappy!*”. З граматичної точки зору промовець вдався до використання нульового типу умовних речень. Цей тип виражає факти та реальні ситуації, тому, таким чином, автор ніби вимагає відвертості, чесності, констатації факту

“*So that's no emailing, texting, no Internet, no TV, no chatting, no eating, no reading.*” Негативний емотивний тон виражається за допомогою заперечної частки *no*. Звернемо увагу, що, зі стилістичної точки зору, лексична одиниця *no* повторюється, і все це має вигляд ланцюга.

“*I'm so, so sorry that I have to ask you for this.*” Повторюваний прислівник *so, so*, у поєднанні із наступним словом, підкреслює емоцію прикрості сильніше. Фраза *I have to ask* виражає емоцію жалю, що ти не можеш змінити обставини, які склалися, та які не залежать від тебе.

Особливостями інтернет спілкування є використання неологізмів, сленгізмів, та аграматизму, що означає відхилення від норм літературної мови. Ще однією особливістю є емоційний синтаксис, який передає експресивну мову спілкування.

Висновки. Проаналізувавши матеріал, приходимо до висновку, що найбільш емоційні висловлювання побудовані на поєднанні декількох засобів вираження емоцій, що належать до різних рівнів мови. Разом з тим, поряд з повідомленнями, що привертають увагу, викликають бажання, щоб читач почув автора повідомлення, є й такі, в яких емоції не виражаються взагалі. В результаті повідомлення є контрастним по відношенню до інших і тим самим притягує до себе увагу, викликає у читача бажання з'ясувати, що сталося у автора, чому він беземоційний та ін. Відсутність емоційних засобів — є емоційним засобом. Отже, для сучасного носія вираження емоцій — нагальна потреба, обов'язкова в спілкуванні. Користувачі соціальних мереж застосовують фонетичні, графічні, лексичні, синтаксичні та інші засоби вираження емоцій. Переважає графічний, спрямований на зорове сприйняття інформації.

Список літератури

1. Борисов О. О. Мовні засоби вираження емоційного концепту страх : лінгвокогнітивний аспект. Донецьк, 2005. 20 с.
2. Ізард К. Психологія емоцій. Київ, 2000. 464 с.
3. Мительштет Ю. А. Интернет-дискурс как явление в компьютерной коммуникации. *Современные научные исследования и инновации*. 2017. № 5. URL : <https://web.snauka.ru/issues/2017/05/82278> (дата обращения: 23.11.2021).
4. Насалевич Т. В., Луханова А. М. Емоції як об'єкт лінгвістичних досліджень. *Strategiczne pytania swiatowej nauki Przemysl. Nauka i Studia : materialy IX Miedzynar. nauk.-prakt. Konferencji*. 2015 С. 46–49. URL : http://www.rusnauka.com/6_SWMN_2015/Philologia/3_187807.doc.htm. (дата звернення: 23.11.2021).
5. Сидорук Г. І. Інтернет-скорочення як засіб мовної економії. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету. *Філологічні студії*. 2016. Вип. 14. С. 292–299. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/PhSt_2016_14_35. (дата обращения: 23.11.2021).

References

1. Borysov, O. O. (2005). *Movni zasoby vypazhennia emotsiinoho kontseptu strakh : lnhvokohnityvnyi aspekt* [Linguistic means of expressing the emotional concept of fear: the linguocognitive aspect]. Donetsk, 20 p.

2. Izard, K. (2000). *Psykhohohiia emotsii* [Psychology of emotions]. Kyiv, 464 p.
3. Mitel'shtet, Yu. A. (2017). *Internet-diskurs kak yavlenie v komp'yuternoy kommunikatsii* [Internet discourse as a phenomenon in computer communication]. *Sovremennye nauchnye issledovaniya i innovatsii* [Modern scientific research and innovation], vol. 5. Available at: <https://web.snauka.ru/issues/2017/05/82278> (accessed 23.11.2021).
4. Nasalevych, T. V. Lukhanova, A. M. (2015). *Emotsii yak ob'iekt linhvistychnykh doslidzhen* [Emotions as an object of linguistic research]. *Proceedings of the IX. Miedzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji "Strategiczne pytania swiatowej nauki. Przemysl, Nauka i Studia*. pp. 46-49. Available at : http://www.rusnauka.com/6_SWMN_2015/Philologia/3_187807.doc.htm.
5. Sydoruk, H. I. (2016). *Internet-skorochennia yak zasib movnoi ekonomii* [Internet reduction as a means of language economy]. *Philological Studies: Scientific Bulletin of Kryvyi Rih State Pedagogical University*, vol. 14, pp. 292–299 Available at : http://nbuv.gov.ua/UJRN/PhSt_2016_14_35.

Дата надходження рукопису 03.04.2022

The objective of the article is to find out the specifics of using multilevel means of communication to indicate the emotional states of users in English-language social networks.

Methods. The main scientific results were obtained using a set of general scientific and special research methods, namely: analysis, generalization and systematization of scientific and educational literature on literary studies, psychology, and linguistics; theoretical generalization, analysis and synthesis, as well as comparative, descriptive and analytical.

Results. The authors note that the features of virtual communication are: dialogic, emotional, special authorial nature, the ratio of categories reader-author or speaker-listener, removal of restrictions in time and space, the status of participants is usually equal, the general picture of the world, unlimited choice of language. Emotionality is a linguistic characteristic of the text that can cause an emotional effect. It is the result of the transmission of human emotions through language. Accordingly, any verbal means of expression either convey neutral emotions, or positively or negatively colored. The study found that emotions could be expressed at any level of language. If the sentence has a neutral emotional tone, it can be enhanced by the use of lexical items with a positive meaning. The best indicator of positive emotions in statements is the words. Investigated that common language means of expressing positive emotions are tokens. Among the vocabulary that expresses positive emotions, a special place is occupied by exclamations. The study of utterances found that all exclamations were used in sentences with a positive emotional tone. Positive emotions are also reflected using vocabulary, the meaning of which has a pleasant effect on the audience. At the stylistic level, the authors of Internet texts used anaphora, epiphora, antithesis, gradation, alliteration, etc. Grammatical and syntactic means such as adverbs, exclamatory sentences are often used to express positive emotions in Internet discourse. Speaking of the negative tone of emotionality, it should be noted that the linguistic means of expression of negative emotions are often lexical items. The most common indicator is obscene language, which helps to express the feelings of the speaker. The syntactic level is important for expressing negative emotions. Authors often use the second or third type of conditional sentences to convey feelings of sadness, emphasizing the unreality of the situation and the inability to change circumstances.

Key words: emotions, emotionality, language, Internet, social networks.

СУСПІЛЬСТВО: СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ. ОСОБИСТІТЬ

DOI : 10.33274/2079-4835-2022-24-1-64-70

УДК 811.111'42'38

**Герасименко О. Ю.,
асистент**

Донецький національний університет економіки
і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського,
Кривий Ріг, Україна,
e-mail: gerasimenko_ou@donnuet.edu.ua
ORCID: 0000-0002-0539-1165

ТАКТИЧНА РЕАЛІЗАЦІЯ СТРАТЕГІЇ НА ЗНИЖЕННЯ У ПЕРЕДВИБОРЧИХ ДЕБАТАХ Г. КЛІНТОН ТА Д. ТРАМПА

UDC 811.111'42'38

**Herasymenko O. Yu.,
Assistant Professor**

Mykhailo Tuhan-Baranovskyi Donetsk National University
of Economics and Trade, Kryvyi Rih, Ukraine,
e-mail: gerasimenko_ou@donnuet.edu.ua
ORCID: 0000-0002-0539-1165

TACTICAL IMPLEMENTATION OF THE REDUCTION STRATEGY IN THE ELECTION DEBATES OF H. CLINTON AND D. TRUMP

Мета статті — проаналізувати матеріали передвиборчих дебатів Г. Клінтон та Д. Трампа задля вивчення тактичної реалізації стратегії на зниження як ефективного засобу маніпулятивного впливу.

Методи. Основні наукові результати отримані з використанням комплексу загальнонаукових та спеціальних методів дослідження, а саме: аналіз відео- та аудіо-матеріалів передвиборчих дебатів, порівняння, синтез, систематизація та узагальнення наукової літератури.

Результати. Дискурс є однією із найбільш значущих комунікативних категорій, що віддзеркалює мовленнєву взаємодію. Предметом особливого наукового інтересу у нашому дослідженні виступає політичний дискурс, в якому одну із провідних ролей відіграє маніпулятивний вплив на аудиторію шляхом вибору відповідних тактик, стратегій і мовних засобів.

Ілюстративним матеріалом дослідження стратегій маніпулятивного впливу обрано тексти передвиборчих промов претендентів на пост президента США — Гілларі Клінтон та Дональда Трампа. У нашому дослідженні ми спираємося на класифікацію стратегій і тактик маніпулятивного впливу, яка була запропонована дослідницею О. Михальовою, оскільки ця класифікація дозволяє всебічно розглянути основні стратегії, які використовуються в політичному дискурсі і, як наслідок, для максимального досягнення своїх цілей. Зокрема, дослідниця виокремлює стратегію на зниження, стратегію на підвищення, стратегію театральності. У нашій статті ми детально розглянули та проаналізували використання американськими політиками саме стратегії на зниження.

Встановлено, що обидва кандидата активно використовують стратегію на зниження, які реалізуються за допомогою відповідних тактик. Стратегія на зниження представлена такими тактиками, як аналіз — «мінус», дискредитації опонента, безособового звинувачення, викриття, образи, загрози.

Ключові слова: стратегія, тактика, маніпулятивний вплив, промова, дебати.

Постановка проблеми. Сьогодні, як ніколи раніше, можна спостерігати підвищений інтерес до політичної промови та виступів політичних діячів. Цей процес цікавить не тільки фахівців різних галузей науки (лінгвістів, політологів, соціологів, істориків, психологів тощо), але й звичайних пересічних громадян. На нашу думку, це зумовлено, зокрема, підвищенням ролі інтернет-технологій та широтою можливостей, які пропонують інтернет-комунікації.

У ХХІ столітті, столітті бурхливого розвитку науки та високих технологій, знаходять свій прояв нові форми комунікації політиків з цільовою аудиторією, культивуючи нові жанри політичного дискурсу: політичні блоги та відеоблоги, меми, прямі ефіри у таких соціальних мережах, як Facebook та Instagram тощо. Очевидно, існує значна кількість політичних технологій, які спрямовані на успіх виборчої кампанії. Проте, на наше переконання, вивчаючи політичний дискурс, варто акцентувати увагу саме на процес передвиборчих дебатів, оскільки він є чи не одним з найважливіших у виборчих перегонах, адже дебати суттєво впливають на хід виборів: рейтинги кандидатів є близькими один до одного, а критерієм для ухвалення рішення для електорату стає не політична програма кандидата, а його особисті якості. Відтак, процес політичної взаємодії на звичайних виборців має відбуватися з використанням різних технологій та засобів маніпулятивного впливу задля залучення великої кількості виборців та прихильників.

У нашому дослідженні ми розуміємо «мовне маніпулювання» у промові політичних діячів як умисне використання прихованих спеціальних мовних засобів задля впливу на свідомість реципієнта, щоб нав'язати власне особливе бачення реальності, ставлення до об'єкта комунікації, а також для заохочення адресата до певних дій у рамках інтересів мовця.

У нашій роботі ми користуємося класифікацією стратегій і тактик маніпулятивного впливу, запропонованою О. Михальовою [2, с. 79], оскільки саме ця класифікація дозволяє всебічно розглянути основні стратегії, які використовуються політиками для побудови промов і, як наслідок, для максимального досягнення своїх цілей.

Метою статті є аналіз іноземної передвиборчої промови на прикладах передвиборчих дебатів, у яких були використані стратегії й тактики маніпулятивного впливу сучасного американського політичного дискурсу вищих державних осіб, зокрема Гіллари Клінтон й Дональда Трампа.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню особливостей стратегій і тактик маніпулятивного впливу у політичному дискурсі присвячено здобутки таких учених, як В. Дем'янова, О. Іссерс, Н. Карпової, І. Катенєвої, О. Михальової, А. Чудінова, О. Шейгал тощо. У свою чергу, ряд науковців досліджували специфіку маніпулятивного впливу у політичному дискурсі та виокремлювали певні фактори:

— О. Михальова [3, с. 114] та О. Шейгал [4, с. 316] вважали, що сутність політичного дискурсу — у боротьбі за владу;

— В. Дем'янов [1, с. 37] визначив специфіку маніпулятивного впливу у необхідності політиків нав'язувати реципієнтам ті чи інші дії та оцінки, а також переконувати та спонукати електорат до дії;

— О. Шейгал [4, с. 317] виокремила ознаки політичного дискурсу, а саме: інституційність, специфічна інформативність, смислова невизначеність, авторитарність, дистанційність, фантомність, театральність, динамічність тощо.

Виклад основного матеріалу дослідження. Стратегія на зниження має на меті дискредитацію опонента, яким є політичний противник. Вона включає в себе використання тактик, які імпліцитно й експліцитно виражають негативне ставлення

до предмету комунікації. Прагнення майбутнього політичного лідера послабити позиції свого опонента або висловити негативне ставлення до ситуації здійснюється за допомогою певних тактик. В проаналізованих текстах політичних дебатів нами було виявлено наступні ілюстративні зразки реалізації цієї стратегії та її тактик:

Тактика аналіз – «мінус» представляє собою опис ситуації, який є заснованим на негативному до неї відношенні, проте автор прямо не заявляє про своє невдоволення. Важливу роль тут відіграє використання лексичних засобів, які імпліцитно виражають ставлення того, хто говорить:

(1) DONALD TRUMP: *What's happened to our jobs and our country and our economy generally is – look, we owe \$20 trillion. **We cannot do it any longer;***

(2) DONALD TRUMP: ***We have, during his regime, during President Obama's regime, we've doubled our national debt. We're up to \$20 trillion.***

Кандидат описав ситуацію, навів соціологічні й економічні дані, що характеризують ситуацію з негативного боку, проте, експліцитно політичний лідер не виразив свою позицію, а лише відсторонено продемонстрував дані.

Наступною тактикою є тактика звинувачення або дискредитації опонента, яка полягає в приписуванні кому-небудь провини, а також в поданні ситуації або опонента у негативному світлі. Спікер намагається викрити суперника, розкрити таким чином його негативні якості й наміри.

Для реалізації тактики звинувачення використовуються лексичні засоби із негативним оціночним значенням. Найчастіше звинувачення можуть бути безпідставними й не мати підтвердження.

Тактика дискредитації опонента є невід'ємною частиною тактики самопрезентації, її використання зумовлено не лише зневагою до опонента, його приниженням, «навішуванням на нього ярликів», а й метою зіпсування репутації урядів ворожих держав та політичних конкурентів:

(3) DONALD TRUMP: *Americans are asking: **Who attacked our country? The evidence we have gathered all points to a collection of loosely affiliated terrorist organizations known as IGIL. They are the same murderers indicted for bombing American embassies in Tanzania and Kenya? And responsible for bombing the USS Cole.***

Проте не лише дискредитація суперника використовується у промовах Трампа. Загальні спостереження вказують на основну риторику усіх промов політика як агресивну і зневажливу. Він ображає жінок, насміхається над конкурентами, використовуючи політичний сленг та політичну метафору, й перетворює таким чином передвиборну боротьбу в США на взаємний риторичний агресивний перепал, а не етичне змагання. Водночас він лідирує майже в усіх опитуваннях.

У своїх промовах Д. Трамп наголошує на сучасних проблемах країни завдяки простим лінгвістичним конструкціям. Так, він використовує повторення країн-суперників: *China, Japan, Mexico*. Вживання особового займенника *we*, що уособлює усіх громадян країни, підсилює психологічний тиск завдяки залученню їх у зазначені проблеми. Це значно скорочує дистанцію між адресатом та цільовою аудиторією, переконуючи їх, що вони роблять одну справу та переслідують спільну мету:

(4) DONALD TRUMP: ***Our country is in serious trouble. We don't have victories anymore. We used to have victories, but we don't have them. When was the last time anybody saw us beating, let's say, China in a trade deal? ...When did we beat Japan at anything? ...When do we beat Mexico at the border? The U.S. has become a dumping ground for everybody else's problems.***

Вживання займенника *they* у промові спрямовує увагу слухача на суперника і на ті проблеми, які вони створили для Америки:

(5) DONALD TRUMP: *... **They** kill us. I beat China all the time. All the time... **They***

send their cars over by the millions, and what do we do? When was the last time you saw a Chevrolet in Tokyo? It doesn't exist, folks. They beat us all time... They're laughing at us, at our stupidity. And now they are beating us economically. They are not our friend, believe me. But they are killing us economically.

Зауважимо, що Д. Трамп використовує короткі прості речення, які акцентують увагу слухача на кожному пункті промови. Він не зазначає точних винуватців усіх проблем, як було згадано у промові, чи точних прикладів суперництва США та вказаних країн. Проте в цьому уривку спостерігається і спроба домінування самого Трампа. Він акцентує, що своєю роботою намагається перемогти всіх конкурентів. Така тактика була використана для переконання слухачів у спроможності Трампа подолати всі можливі проблеми:

(6) DONALD TRUMP: *I beat China all the time. All the time.*

У цій промові використовуються не лише повторювання слів, які підсилюють вплив, але і прямі звинувачення, які скеровані на викриття попередників та інших країн-суперників:

(7) DONALD TRUMP: *We have a disaster called the big lie: Obamacare. Obamacare ...And remember the \$5 billion website? \$5 billion we spent on a website, and to this day it doesn't work. A \$5 billion website. I have so many websites, I have them all over the place. I hire people, they do a website. It costs me \$3. \$5 billion website.*

Використовує таку тактику дискредитації суперника також Г. Клінтон. Вона акцентує увагу аудиторії на проблемах, з якими зіткнулися президенти-демократи, але успішно подолали їх і згадує Т. Рузвельта, Б. Клінтона та Б. Обаму, які зробили певні внески у розвиток країни, наголошуючи на тому, що вони демократи:

(8) HILLARY CLINTON: *When President Clinton honored the bargain, we had the longest peacetime expansion in history, a balanced budget, and the first time in decades we all grew together, with the bottom 20 percent of workers increasing their incomes by the same percentage as the top 5 percent . When President Clinton honored the bargain, we pulled back from the brink of Depression, saved the auto industry, provided health care to 16 million working people, and replaced the jobs we lost faster than after a financial crash.*

Зазначимо, що Г. Клінтон не використовує прямих звинувачень, а лише натякає на вину попередників-республіканців:

(9) HILLARY CLINTON: *Instead of an economy built by every American, for every American, we were told that if we let those at the top pay lower taxes and bend the rules, their success would trickle down to everyone else.*

Значний маніпулятивний вплив мають риторичні запитання. Продовжуючи тактику дискредитації суперника, Клінтон використовує риторичні питання, наприклад:

(10) HILLARY CLINTON: *What happened?...When does my hard work pay off? When does my family get ahead?....;*

(11) HILLARY CLINTON: *... But can 2 weeks of 'patch' patch' activities salvage 8 wasted years? They told us they have reformed the economy, which economy?*

Отже, політик використовує риторичні питання, щоб провокувати думки в аудиторії, змусити її сприймати їхню тактику дискредитації. Таким чином, вона підводить слухача до думки про те, що успіху можна досягти лише разом та без допомоги республіканців:

(12) HILLARY CLINTON: *Democracy can't be just for billionaires and corporations. Prosperity and democracy are part of your basic bargain too. You brought our country*

back. Now it's time — your time to secure the gains and move ahead.

Промова кандидата в президенти США повна звинувачень в адресу її опонента Дональда Трампа. Ця тактика, яку Клінтон доволі часто використовує у своїх промовах по відношенню до свого головного супротивника у передвибірній гонці, спрямована на створення вкрай негативного образу з прямим вказуванням на неспроможність опонента як політика вищого статусу:

(13) HILLARY CLINTON: ***Donald Trump's ideas aren't just different — they are dangerously incoherent. They're not even really ideas — just a series of bizarre rants, personal feuds, and outright lies;***

(14) HILLARY CLINTON: ***And to top it off, he believes America is weak. An embarrassment. He called our military a disaster. He said we are — and I quote — a “third-world country.” And he's been saying things like that for decades. Those are the words my friends of someone who doesn't understand America or the world.***

Гіллари Клінтон репрезентує опонента у невідгідному світлі і створює більш привабливий власний імідж в очах аудиторії, який досягається за допомогою генералізації (приклад № 13) й екземпліфації (приклад № 14).

Негативне забарвлення промови досягається за рахунок використання Клінтон лексичних одиниць з негативною конотацією, наприклад: *bizarre rants, personal feuds, outright lies*.

Також існує тактика безособового звинувачення, у якій ситуація виставляється в негативному світлі, проте звинуваченій не називається. Тут використовуються граматичні конструкції і лексичні одиниці із широким значенням, які потенційно включають у себе широке коло учасників. Використання подібних синтаксичних й лексичних засобів є дуже вигідним для політиків, адже при цьому йому вдається посилити враження від протиставлення двох груп: «свої» й «чужі». При реалізації цієї тактики група «свої» наділяється тільки позитивними якостями, а група «чужі» охоплює не тільки партію, яка підтримує супротивника і його самого, але й дуже широке коло осіб, і отримує тільки негативну презентацію і якості. За допомогою цієї тактики можливо створити відчуття єдності й належності до одного кола слухаючої аудиторії й до кандидата, який звертається до них:

(15) DONALD TRUMP: ***When I look at all of the things that I see and all of the potential that our country has, we have such tremendous potential, whether it's in business and trade, where we're doing so badly. Last year, we had almost \$800 billion trade deficit. In other words, trading with other countries. We had an \$800 billion deficit. It's hard to believe. Inconceivable.***

Тактика викриття полягає в звинуваченні опонентів з використанням аргументів і фактів, що підтверджують провину супротивника. Відмінною рисою даної тактики є репрезентація конкретної провини кандидата:

(16) DONALD TRUMP: ***Now she wants to sign Trans-Pacific Partnership. And she wants it. She lied when she said she didn't call it the gold standard in one of the debates. She totally lied. She did call it the gold standard. And they actually fact checked, and they said I was right. I was so honored;***

(17) DONALD TRUMP: ***And shouldn't the rest of us ask him «Where have you been while all this has been going on, and what are you doing about it?» The answer is nothing.***

Тактика образи представляє собою звинувачення і приниження опонента, при цьому дана тактика відрізняється емоційним забарвленням, яке повністю замінює використання й надання фактів і доказів:

(18) DONALD TRUMP: ***The problem is, you talk, but you don't get anything done, Hillary. You don't. Just like when you ran the State Department, \$6 billion was missing. How do you miss \$6 billion? You ran the State Department, \$6 billion was either stolen.***

They don't know. It's gone, \$6 billion. If you become president, this country is going to be in some mess. Believe me.

Промова Дональда Трампа виявляється дуже емоційною, у ході дебатів з Гіллари Клінтон він дуже невтішно відгукується про провину Клінтон щодо 6 мільярдів доларів.

Тактика загрози використовується в залякуванні супротивника й тиску на нього, обіцяючи покарання того чи іншого різновиду в майбутньому, після досягнення лідером основної мети – президентської посади:

(19) DONALD TRUMP: *I didn't think I'd say this, but I'm going to say it, and I hate to say it, but if I win, I am going to instruct my attorney general to get a special prosecutor to look into your situation. There has never been so many lies, so much deception, there has never been anything like it, and we're gonna have a special prosecutor.*

Висновки. Отже, можна відзначити, що для тактик, за рахунок яких реалізується стратегія на пониження, є характерним імпліцитне й експліцитне негативне ставлення до ситуації й опонента. Як бачимо із вище наведених прикладів, усі тактики характеризуються прагненням спікера дискредитувати опонента за допомогою емоційно-забарвлених лексичних й граматичних одиниць.

Список літератури

1. Демьянков В. Политический дискурс как предмет политологической филологии. *Политическая наука. Политический дискурс: История и современные исследования*. М. : ИНИОН РАН, 2002. № 3. С. 32-43.
2. Михалева О. Политический дискурс как сфера реализации манипулятивного воздействия: дис. ... канд. филол. наук. Иркутск, 2004. 289 с.
3. Михалева О. Политический дискурс. Специфика манипулятивного воздействия. М. : Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2009. 256 с.
4. Шейгал Е. Семиотика политического дискурса. М. : ИТДГК «Гнозис», 2004. 326 с.
5. Donald Trump Speech. URL: <http://time.com/3923128/donald-trump-announcement-speech>.
6. Hillary Clinton Speech. URL: <http://time.com/3920332/transcript-full-text-hillary-clintoncampaign-launch>.
7. Election. Hillary Clinton. URL: <http://lingualeo.com/ru/jungle/president-elect-hillary-clinton-speech-election-night-2016-493288#/page/1>.
8. Speech. Full Transcript. URL: <http://news.sky.com/story/donald-trumps-election-victory-speech-full-transcript-10651128>.
9. Final Trump and Clinton's Debates. URL: <https://hillaryspeeches.com/category/debates>.

References

1. Demyankov, V. (2002). *Politicheskij diskurs kak predmet politologicheskoy filologii* [Political discourse as a subject of political science philology]. *Politicheskaya nauka. Politicheskij diskurs: Istoriya i sovremennyye issledovaniya* [Political Science. Political Discourse: History and Contemporary Studies]. Moscow, INION RAN Publ., no. 3. PP. 32-43.
2. Mihaleva, O. (2004). *Politicheskij diskurs kak sfera realizacii manipulyativnogo vozdejstviya* [Political discourse as a sphere of realization of manipulative influence. PhD in Philological sciences thesis]. Irkutsk, 289 p.
3. Mihaleva, O. (2009). *Politicheskij diskurs. Specifika manipulyativnogo vozdejstviya* [Political discourse. Peculiarity of manipulative influence]. Moscow, Knizhnyi dom "Librokom" Publ., 256 p.

4. Sheigal, E. (2004). *Semiotika politicheskogo diskursa* [Semiotics of political discourse]. Moscow, ITDGK "Gnozis" Publ., 326 p.
5. Donald Trump Speech. Available at: <http://time.com/3923128/donald-trump-announcement-speech>.
6. Hillary Clinton Speech. Available at: <http://time.com/3920332/transcript-full-text-hillary-clintoncampaign-launch>.
7. Election. Hillary Clinton. Available at: <http://lingualeo.com/ru/jungle/president-elect-hillary-clinton-speech-election-night-2016-493288#/page/1>.
8. Speech. Full Transcript. Available at: <http://news.sky.com/story/donald-trumps-election-victory-speech-full-transcript-10651128>.
9. Final Trump and Clinton's Debates. Available at: <https://hillaryspeeches.com/category/debates>.

Дата надходження рукопису 14.04.2022

Objective. *The objective of the present article is to analyze the materials of the pre-election debates of H. Clinton and D. Trump in order to study the tactical implementation of the strategy of reduction as an effective means of manipulative influence.*

Methods. *The main scientific results are obtained using a set of general and special research methods, namely: analysis of video and audio materials of election debates, comparison, synthesis, systematization and generalization of scientific literature.*

Results. *Discourse is one of the most important categories of communication that reflects speech interaction. The subject of special scientific interest in our study is political discourse, in which one of the leading roles is played by manipulative influence on the audience by choosing appropriate tactics, strategies and language tools.*

The texts of the election speeches of the presidential candidates Hillary Clinton and Donald Trump were chosen as illustrative material for the study of manipulative influence strategies. In our study, we rely on the classification of strategies and tactics of manipulative influence, which was proposed by researcher O. Mikhaleva, because this classification allows us to comprehensively consider the main strategies used in political discourse and, consequently, to achieve their goals. In particular, the researcher singles out the strategy of reduction, strategy of increase, strategy of theatricality. In our article, we looked in detail and analyzed the use of American politicians to reduce the strategy.

It is established that both candidates actively use the strategy of reduction, which is implemented through appropriate tactics. The strategy for reduction is represented by such tactics as analysis — "minus", discrediting the opponent, impersonal accusation, exposure, insults, threats.

Key words: *strategy, tactics, manipulative influence, speech, debate.*

DOI : 10.33274/2079-4835-2022-24-1-71-79

УДК 16.7-141.201

Ніколенко К. В.,
канд. філос. наук

Донецький державний університет внутрішніх справ,
м. Кривий Ріг, Україна,
e-mail: nikolenkoksenia985@gmail.com
ORCID: 0000-0002-9816-6783

Лавлінський Р. О.,
канд. філос. наук

Благодійний фонд Дон Калабрія, м. Харків, Україна,
e-mail: lavlinskiy@gmail.com

СПЕЦИФІКА ГНОСЕОЛОГІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ КРЕАТИВНОСТІ ТА СТЕРЕОТИПУ ЯК ФЕНОМЕНІВ ЛЮДСЬКОГО БУТТЯ

UDC 16.7-141.201

Nikolenko K. V.,
PhD in Philosophical sciences

Donetsk State University of Internal Affairs,
Kryvyi Rih, Ukraine,
e-mail: nikolenkoksenia985@gmail.com
ORCID: 0000-0002-9816-6783

Lavlinskiy R. O.,
PhD in Philosophical sciences

Don Calabria Charitable Foundation, Kharkiv, Ukraine,
e-mail: lavlinskiy@gmail.com

SPECIFICITY OF EPISEOLOGICAL INTERACTION OF CREATIVITY AND STEREOTYPE AS PHENOMENA OF HUMAN BEING

Мета статті — визначити гносеологічні особливості та специфіку взаємодії креативності та стереотипу як елементів антропологічної культури, зазначити їх основні компоненти, що підлягають розвитку, вивченню, та виступають світоглядними компонентами буття людини.

Методи. Для вивчення основних чинників креативних теорій використовувались природно-онтологічний та суспільно-онтологічний методи, застосовано аксіологічний підхід задля визначення наслідків креативності й стереотипу та результатів в соціальному контексті, морально-етичний метод виступає чинним при розгляді як самого процесу креативності та стереотипу, можливих наслідків результатів, так і власне досліджень самого креативного процесу. Науковими принципами дослідження виступають — принцип об'єктивності (при аналізі результатів стереотипного процесу), детермінізму (використовується для дослідження процесів креативності, стереотипу), системності (загальне викладення матеріалу ґрунтується на цілісному сприйнятті креативності та стереотипу в системі індивідуальних, фізіологічних, соціальних та культурних норм).

Результати. В дослідженні проаналізовано особливості креативного та стереотипного мислення, показані сильні та слабкі сторони цих процесів, підкреслюється соціальна значущість, змістовна цінність обох соціальних явищ. Доведено, що процеси стереотипізації формують сталі складові суспільства, надають можливість трансляції культурного та соціального досвіду. Креативність в дослідженні представляється як модернізаційна складова, що надає можливість змін, покращень, удосконалень.

Стереотип як збереження чогось наявного напрацьованого є умовою креативного, за його допомогою в культурі реалізується змінюваність. Встановлено, що мислення креативних осіб відрізняються більшою незалежністю від стереотипу та характеризуються більш високою здатністю до поєднуваності та ускладнення.

Ключові слова: креативність, стереотип, нове, культура, діяльність, особистісне, суспільне, продуктивне, репродуктивне.

Постановка проблеми. Сучасне становлення інформаційного суспільства характеризується різноманітними процесами, спрямованими на перетворення дійсності з одного боку, і збереження усталеного способу життя соціуму, з іншого. Креативність як соціальне явище змінює існуючий порядок речей, створює, спрощує, покращує, удосконалює щось таке, що сприяє розвитку суспільства. При цьому найважливішим і невід'ємним елементом людської діяльності є стереотип, який не просто зупиняє будь-який розвиток, а розуміється як феномен, що зберігає, закріплює, транслює людський досвід.

Аналіз останніх досліджень. Проблема співвідношення креативного та стереотипного в людині представлена в роботах таких дослідників як М. де Флуе (при аналізі впливу ЗМІ на соціум, вказує на стереотипне як гноблення нового, креативного), В. Овчинникова (взаємозв'язок креативного та стереотипного в людській діяльності), О. Зельця (аналізує стереотипне як форму передачі наявного досвіду для його подальшої зміни), Т.А. Блажевич (констатує діалектичну залежність креативного та стереотипного), В. Лекторського (поява нового через перехід від креативного до стереотипного), В. Швирьова (стереотипний розгляд об'єкта може призвести до креативного продукту).

Мета статті — розкрити взаємозв'язок та взаємозалежність феноменів креативності та стереотипу у процесі соціальної взаємодії.

Виклад основного матеріалу. Сучасне становлення інформаційного суспільства характеризується різноманітними процесами, спрямованими на перетворення дійсності з одного боку, і збереження усталеного способу життя соціуму, з іншого. Креативність як соціальне явище змінює існуючий порядок речей, створює, спрощує, покращує, удосконалює щось таке, що сприяє розвитку суспільства. При цьому найважливішим і невід'ємним елементом людської діяльності є стереотип, який не просто зупиняє будь-який розвиток, а розуміється як феномен, що зберігає, закріплює, транслює людський досвід.

Суспільство продукує соціальні стереотипи, які є базисом у смисловій соціокультурній матриці, і, таким чином, детермінують поведінку, систему цінностей та сприйняття людей. Суб'єкт висловлює своє ставлення до світу за принципом переваги. Цей принцип є за своєю природою, повністю суб'єктивним, оскільки він виробляється соціальним оточенням. Об'єктивною основою формування принципу переважного ставлення до тих чи інших речей у світі є включеність суб'єкта в соціально-суспільні відносини.

Маючи властивість стереотипізації, людина зберігає цілісність сприйняття у зростаючому потоці креативних продуктів. Цю можливість забезпечує особливість людського мозку фіксувати та створювати узагальнені уявлення дійсності, що формуються на основі попереднього досвіду та нових знань. Повторення однорідних ситуацій, із якими стикається людина у взаємодії зі світом, призводить до того, що уявлення знаходять свій відбиток у індивідуальних ідеалах і нормах, які у свою чергу співвідносяться з громадськими.

Креативна та стереотипна сфери є важливими, суттєвими елементами культури та виконують у її системі різноманітні функції.

У зв'язку з розглядом різних аспектів креативної та стереотипної діяльності виникають проблеми специфіки механізмів функціонування мислення, пов'язаних з ними особливостей сприйняття та переробки інформації, а також стереотипів свідомості, що склалися.

При вивченні у процесі взаємозв'язку стереотипів та креативності, у людській діяльності виділяємо дві форми культури, в яких вони виявляються: результативній та діяльнісній. Під стереотипною діяльністю розуміються стійкі, повторювані акти ді-

яльності, що виступають засобом передачі соціального досвіду й в основі яких лежать певні алгоритми дії, а під креативної діяльністю — акти, створені задля зміни, внесення нового, поява якісно іншого продукту (явища, процесу, дії).

Виникнення стереотипів пов'язують із дією двох тенденцій, які притаманні людській свідомості. По-перше, це конкретизація, прагнення свідомості людини до складання певних образів, що мають звичну реальність; по-друге, це спрощення, виділення однієї або кількох простих ознак як провідних для позначення складних явищ.

Стереотипи формуються у процесі безпосередньої колективної діяльності, при цьому мають високий рівень стійкості. Крім цього, особливістю стереотипу є те, що способи кодування та розшифровки соціальної інформації в ньому включають і несвідомі складові, що передбачає необов'язковість спеціалізованих інститутів, раціоналізованих схем передачі та засвоєння соціокультурного досвіду.

Існування стереотипів у культурі, що проявляються в контексті програм, розпоряджень, схем відповідно до яких здійснюється креативна діяльність.

Поняття креативність відносно нове у науковому співтоваристві, проте, останнім часом воно все частіше зустрічається замість більш звичного «творчість».

Вперше використав поняття «креативність» у 1922 р. Д. Сімпсон. Цим терміном він позначив здатність людини відмовлятися від стереотипних способів мислення. Креативність (від латів. *creatio* — творити, створювати) — це здатність людини породжувати незвичайні ідеї, знаходити оригінальні рішення, відхилятися від традиційних/стереотипних схем мислення.

Креативність — здатність творити, здатність до творчих актів, що ведуть до нового, незвичайного бачення проблеми чи ситуації. Творчі задатки можуть виявлятися в мисленні індивідів, у їхній трудовій діяльності, у створених ними витворах мистецтва та інших продуктах матеріальної та духовної культури [1, с. 401-402]. Креативність також розуміється як здатність зробити чи якимось іншим способом здійснити щось нове: нове вирішення проблеми, новий метод чи інструмент, новий витвір мистецтва.

Креативність — діяльність людини, що створює нові об'єкти та якості, схеми поведінки та спілкування, нові образи та знання. Підвищена увага до проблеми креативності у філософії формується у зв'язку з тим, що у свідомості суспільства креативні процеси пов'язується з ідеєю прогресу та найчастіше з її кількісною чи якісною його інтерпретацією. Підвищується соціальний та культурний престиж креативного продукту у всіх сферах діяльності. Разом з тим зберігаються трактування креативності як суто особистісного процесу, що не зводиться до жодних схем діяльності та не підлягає стандартизації та стереотипізації.

Об'єктом креативності стає людина (конкретний індивід) та її система стереотипів у єдності з предметними умовами, формами спілкування та самореалізації, які йому необхідно відтворювати чи змінювати, зберігати чи оновлювати. Проблема креативності і стереотипів не замикається на індивідуальному суб'єкті, оскільки буття (в його предметності, контакти, події) наперед задано йому. Ця проблема немає загального плану рішень, оскільки усвідомлення буття досягається людиною через процес особистісного саморозвитку. Буттєве трактування креативності інтерпретується науковою мовою, оскільки соціальний суб'єкт у вирішенні низки глобальних проблем є неспроможним абстрагуватися ні з тих засобів, які змушений використовувати (природні, соціальні, культурні, технічні системи), взаємодіючи із ними.

Як основний критерій креативності виступає кінцевий результат — продукт, що володіє новизною. В. Вернадський назвав це феноменом «пульсації талановитості». У креативних особистостей особливий, специфічний статус розумових стереотипів (когнітивних штампів). Для креативних особистостей характерна зміна суб'єктивної

значущості інформації: результати, оцінені лише на рівні свідомості як переважні (з їх співвіднесення з різного роду стереотипами, установками суб'єкта) лише на рівні підсвідомості набувають значно менше значення. І навпаки, результати, оцінені як незначні, лише на рівні підсвідомості набувають переважне значення. Такого роду механізм формується в процесі еволюції людини як наслідок прагнення зменшити негативні наслідки початкової репрезентації інформації на основі стереотипів, що склалися. Це забезпечує знаходження більш ефективних рішень у життєвих ситуаціях, що постійно змінюються, що сприяє підвищенню адаптаційних можливостей людини, і відповідно підвищує здатність індивіда до креативного акту.

Стереотипне є умовою креативного, за допомогою нього реалізується наступність у культурному процесі. Простежити їхню взаємодію можна за допомогою категорій продуктивного та репродуктивного. Взаємозв'язок репродуктивного і продуктивного не зводиться лише тому, що репродуктивне лежить основу появи продуктивного, а останнє, зазвичай, перетворюється на структуру (спочатку віртуально, та був актуально) репродуктивного. Продуктивне саме є умовою репродуктивного. Відомо, що культурне осмислення виступає єдиним чинником людського буття, яке зацікавлене актуалізації тобто, репродукування результатів минулого історичного досвіду, роблячи його використання необхідним.

У людини, що володіє креативним мисленням особливе ставлення до суперечливої інформації. На рівні підсвідомості вона має здатність більш ефективно оперувати невербальною інформацією (вербалізація пов'язана з усвідомленням, характеристики «суперечливість», «непередбачуваність», «нестандартність» відносяться до області свідомості.) Підсвідомість креативних особистостей у суперечливій ситуації функціонує так само впевнено, як і в несуперечливій — свідомість. Оцінка інформації на несуперечливість — один з найбільш жорстких стереотипів свідомого сприйняття, осмислення та репрезентації інформації виявляється лише на рівні підсвідомості досить ослабленим.

У процесі стереотипізації відбувається узагальнення, схематизація домінуючих у соціумі образів і оцінок, що пов'язані з деяким поняттям. Це може бути перцептивний образ, коли відбувається узагальнення, стандартизація певних ознак референта (предмета, явища, особи/категорії осіб, ситуації).

Дослідники наголошують на асоціативній природі стереотипу. Мозок людини не просто реєструє зовнішні впливи на нього, але аналізує, синтезує та узагальнює їх. У корі головного мозку відбувається безперервний процес розподілу дратівливих і гальмівних станів, які в умовах обставин, що повторюються, фіксуються легше і автоматичніше. Такий процес обумовлює виникнення стереотипної реакції, і як наслідок необхідності меншої витрати нервової енергії.

Особливістю феномену креативності як можливості мислення є специфіка організації асоціативних мереж. Існують різні уявлення про те, якого роду відносини в рамках оцінюваної інформації є підставою для її асоціювання. У зв'язку з проблемою стереотипізації йдеться про формування асоціативних мереж на підставі осмислення наявної інформації.

На рівні підсвідомості відбувається ослаблення різноманітних стереотипів. У креативних особистостей найбільша база даних, на підставі якої встановлюються асоціативні зв'язки. Інформація, що становить основу асоціювання, невербальна, вона піддається перетворенням, які неминучі у процесі вербалізації і, які здійснюються під впливом укорінених у свідомості стереотипів різної природи.

Сказане вище пояснює той факт, що судження креативних особистостей відрізняються більшою незалежністю від стереотипів, а також більш високою сполучністю і складністю.

Проблема вербалізації також пов'язана із креативністю. Вербалізована інформація виявляється жорсткішим, ніж невербалізована, пов'язана з укоріненими у свідомості суб'єкта стереотипами, очікуваннями, уподобаннями тощо. Можливості знаходження творчого, нестандартного рішення суттєво обумовлені здатністю подолання різноманітних вихідних обмежень на проблему.

Взагалі, при зверненні до проблеми стереотипів стало вже досить традиційним наголошення на їх негативній ролі в рамках творчого/креативного процесу та вказівки на необхідність їх більш повного подолання з метою досягнення справді нового як творчого результату. Негативне оцінювання стереотипів має під собою підстави, оскільки вчинення творчого акту неможливе без відмови від деякої множини вихідних обмежень на проблему, зумовлених певними стереотипами.

Водночас виникає питання, якщо оцінка стереотипів негативна, то яким чином існування стереотипів у свідомості людини здійснюється настільки тривало? У процесі філогенезу закріплюється лише те, що корисно, а стереотипи, здавалося б, лише заважають ефективній адаптації людини (яка нерозривно пов'язана зі здатністю дивитися на вже відоме під новим кутом зору), що автоматично виключає можливість креативного акта.

Існування людини відбувається в умовах постійно змінюваного зовнішнього середовища, що саме по собі досить часто вимагає від нього вирішення нових завдань. У таких умовах її адаптація може бути ефективною лише за наявності здатності прогнозувати певні події найближчого або досить віддаленого майбутнього, щоб максимально ефективно діяти і відповідним чином у умовах, що змінилися. Однак для того, щоб подібне прогнозування було можливим, людина повинна мати здатність вичленувати в безперервному потоці сприйняття відносно сталі, значущі для неї компоненти інформації.

Джерелом креативності як і будь-якого розвитку, служать внутрішні суперечності всередині старого, коли воно у вигляді стереотипного сприйняття не дає відповіді на питання.

Відхід від стереотипного обумовлюється складнощами у функціонуванні матеріальної чи духовної системи (методів лікування, знань про світ, художню діяльність), виникненням проблемної ситуації, в якій традиційне функціонування не можливе і потрібен креативний підхід до вирішення протиріч. Пошук цих шляхів ускладнюється саме новизною, яка, здавалося б, є безумовною цінністю оскільки поруч із незвичайністю і нестандартністю призводить до креативності. Цей процес характеризується відходом від шаблонів, стереотипних схем, строгих правил і відкриття нових і вірних з погляду соціальної значущості шляхів та відповідності до внутрішніх законів предмета.

Креативне та стереотипне тісно пов'язані не тільки як прямо протилежні процеси, а й з гносеологічного погляду розуміння нового як такого. Нове, виступаючи значним феноменом у повсякденному пізнанні, при більш детальному дослідженні, виявляється не таким «бажаним» і очікуваним явищем. Нове в креативному процесі, що має соціальну цінність, крім того, має оригінальний характер. Ця оригінальність, неповторність, є результатом здогадів, осяянь, інтуїтивних проблисків, найчастіше важко усвідомлюється не лише суспільством, а власне і тими дослідниками, які намагалися розробити аналогічну ідею. Філософ, психолог О. Лук узагальнював, що «неправильна, нова ідея збуджує в людини бажання відразу ж її спростувати, і прагнення це настільки непереборне, що людина поспішає виступити з запереченнями, не давши собі зусиль зрозуміти до кінця цю ідею... жодна наукова ідея, якщо вона справді нова і оригінальна, не може бути прийнята відразу людьми» [2, з. 55].

Стереотипне не тільки існує як якась негативна складова людського мислення, воно закріплює уявлення про світ, явища тощо, з метою створення сталого образу. А руйнування стереотипного — не поодинокий процес, що відбувається в окремому мозку, тому вимагає соціального схвалення, прийняття. У цілому, нове як таке спочатку не сприймається природою людини. У той же час спостерігаємо засвоєння тих чи інших нових ідей. Яким чином можливе прийняття креативного? Як стверджував німецький фізик М. Планк: «Велика наукова ідея рідко впроваджується шляхом поступового переконання та звернення своїх супротивників... Насправді справа відбувається так, що опоненти поступово вимирають, а покоління, що росте, з самого початку освоюється з новою ідеєю» [3, с. 53].

Стереотипне сприйняття людини не просто обумовлює його існування, сприйняття всього нового, а формує певне уявлення про світ, деяку замкнуту систему, в яку не допускається все те, що не вписується до неї. Стереотипне витісняючи із соціального простору деякі трансформації, що призводять до якісних змін у суспільстві, не допускає їх сприйняття, засвоєння, закріплення. Виходячи з вище сказаного, креативне як таке не відразу сприймається самим суспільством, часом суперечить сформованій системі цінностей. Але саме через подолання стереотипу можливий шлях засвоєння креативного.

Як стверджує у своїй роботі український дослідник Л. Нікітін недостатньо обґрунтованим є положення, яке висувається деякими авторами, що єдиний шлях який впливає на швидкість засвоєння нових знань, а отже характеризується відходом від стереотипної системи у конкретній науковій галузі — шлях покращення інформації. На думку дослідника, сама інформація не веде автоматично до включення нового (креативного) до наявної системи знання, суспільство має бути готове до отримання нової інформації, а її кількість не має вирішального значення [4, с. 99].

Істотною є й інша обставина. У процесі формування особистості, засвоєння досягнень культури та накопичення результатів власного досвіду у свідомості людини виникає досить стійка система уявлень, знань, навичок, цінностей, що дозволяє йому більш менш ефективно адаптуватися до умов зовнішнього середовища. Причиною успішної адаптації виступає здатність досить оперативно і адекватно сприймати, кодувати та ідентифікувати інформацію, що надходить, правильно її класифікувати та оцінювати. Насамперед виконання цих завдань неможливе без наявності досить стабільної системи знань. Причому що більш розгалуженою є мережа інформації, що зберігається, тим більше складний комплекс сприйнятів може бути розміщений на її основі. Таким чином, ступінь розвиненості існуючих у свідомості людини знань та уявлень найрізноманітнішої природи досить безпосередньо впливає на ефективність сприйняття та подальшого використання інформації, що надходить.

Здається досить ймовірним, що функціонування мозку, нервової системи, психіки людини можливе лише за умов більш менш стабільної системи цінностей і орієнтирів, щодо яких здійснюється відбір, оцінка та розміщення нової інформації. Якщо не буде таких напрямних ліній, стійких контурів, вся система знання стає хиткою та нестійкою. Разом з нею втрачає свою стійкість та становище людини у світі. Креативність існує з урахуванням стереотипного, базуючись у ньому, представляючи можливість появи нового з урахуванням «старого».

Стереотипи перетворюють продукти креативної діяльності на загальнопоширені, загальноприйняті цінності. Вони, щоб стати загальноприйнятими як засіб дії для інших людей, продукти творчої діяльності повинні втілитися в стереотипах. Стереотипи, будучи результатами творчої діяльності, визначають можливості та межі креативності.

Протиставлення креативної та стереотипної діяльності не є абсолютним. У межах самої стереотипної діяльності можливий розвиток у межах однієї й тієї ж якості. Стереотипи допускають продуктивну діяльність, позбавлену елементів новаторства. Вони більше підпадають під категорію модифікації, вдосконалення існуючого та не призводять до виникнення нової якості.

Абсолютно протиставляти можна лише крайні полюси креативної та стереотипної діяльності. Між ними є численні градації. Самі стереотипи можна класифікувати залежно від насиченості їх творчими елементами. У разі крайнім полюсом стереотипів можна вважати компіляцію без будь-яких елементів нового, оскільки це просте повторення, відтворення.

Креативність, як було зазначено вище, так само нездійсненна без стереотипів, без освоєння вже створених прийомів, методів, певної орієнтації у конкретній галузі діяльності. З іншого боку, це все-таки якісно різні, а у своїх крайніх полюсах — протилежні види діяльності, а тому не можна не враховувати їхньої специфіки, межа між ними досить визначена.

Креативне і стереотипне як взаємодія старого і нового розумілися дослідниками як чинники, що впливають тимчасово, сприяють його осягнення, оформлення певні рамки. Так креативне і стереотипне у розвитку культури можна розуміти як різні способи подолання часу, його плинності. Креативне постає як ілюстрація самого принципу мінливості часу, прагне подолати природний хід речей та внести відчуття вічності. Стереотипне ж, як не відривається від часу, прикріплюючись до нього, зупиняється у ньому, утримує його. Виникають культурні детермінанти принципу плинності часу, засновані на даній взаємодії креативного та стереотипного у процесі людського розвитку.

Вище зазначений процес є закономірним. На специфіку його прояви у пізнанні звернув увагу чеський дослідник І. Земан у міру розвитку пізнання в людській пам'яті конденсується все більша кількість інформації, для отримання якої людству вже не потрібно часу... Можна висловити думку, що тоді як звичайний сонячний час тече рівномірно, час у розвитку пізнання тече щодо сонячного часу нерівномірно завдяки пам'яті, конденсуючої інформації, тобто, цей час порівняно уповільнюється зі зростанням інформації [5].

Проаналізувавши основи засвоєння на культурному рівні фундаментальних складових буття (час) виділимо гносеологічні закономірності розвитку категорій стереотипного та креативного, що зумовлюють ступінь засвоєння різних культурних норм та змістовних аспектів, накопичених людством. Саме тимчасовий фактор (як перебіг часу, як засвоєння матеріалу людиною) проявляється завдяки діалектичному взаємозв'язку креативного та стереотипного.

Найбільш вдалою ілюстрацією взаємозв'язку креативності та стереотипності виступає феномен масової культури. Масова культура — поняття, що характеризує особливості виробництва матеріальних та духовних цінностей, розрахована на постійно відновлюване виробництво. У цьому масовою вона стає, якщо стереотип у перманентному режимі, щодня відтворюється і цілком доступно представляється широкої аудиторії різноманітними засобами масової інформації. Іншими словами, культура стає масовою, коли стереотипи стандартизуються та безперешкодно поширюються серед широкої аудиторії. Креативний початок поступається своїми позиціями через неможливість інтеграції креативних ідей в усталену стереотипну культурну парадигму.

Висновки. Соціум розвивається таким чином, що потреба у креативному, базуючись на стереотипній складовій, лежить в основі багатьох культуротворчих процесів. Поняття креативного та стереотипного закладені історично як основні складові всього розвитку людства. Як було показано вище, мислення (фізіологія мозку) людини буду-

ється на схильності стереотипізувати отриману інформацію і лише в окремих випадках виникає потреба у створенні креативного. Людство швидше схильне до стереотипізування діяльності, ніж креативної діяльності, через те, що безпосередні відкриття окремих особистостей практично відразу не засвоюються соціумом, необхідний ряд факторів та умов, щоб деякі креативні досягнення стали елементами культури. Водночас стереотипне своєю стійкістю, стандартністю представляється основою для креативних пошуків. В подальшому можуть бути досліджені особливості масової культури, більш детального аналізу заслуговує розгляд глобальних трансформацій сучасного світу саме з точок зору креативності та стереотипу.

Список літератури

1. Философия: энциклопедический словарь / под ред. А. А. Ивина. Москва: Гардарики, 2006. 684 с.
2. Лук О. М. Мышление и творчество. Москва: Политиздат, 1976. 144 с.
3. Цапок В. А. Творчество. Философский аспект проблемы: монография. Кишинёв: Штеница, 1989. 110 с..
4. Никитин Л. Н. Общественная психология как объект социального управления: монография. Ростов-на-Дону: Издательство Ростовского университета, 1983. 156 с.
5. Земан И. Познание и информация, гносеологические проблемы кибернетики / пер. с чешского Р. Е. Мельцер. Москва: Прогресс, 1966. 253 с.

References

1. Ivin, A. A. Ed. (2006). *Filosofiya: entsiklopedicheskiy slovar'* [Philosophy: encyclopedic dictionary]. Moscow, Gardariki Publ., 684 p.
2. Luk, O. M. (1976). *Myishlenie i tvorchestvo* [Thinking and creativity]. Moscow, Politizdat Publ. 144 p.
3. Tsapok, V. A. (1989). *Tvorchestvo. Filosofskiy aspekt problemyi* [Philosophical aspect of the problem]. Kishinyov, Shtinitsa Publ, 110 p.
4. Nikitin, L. N. (1983). *Obschestvennaya psihologiya kak ob'ekt sotsialnogo upravleniya* [Social psychology as an object of social management]. Rostov-on-Don, Rostov University Press Publ. 156 p.
5. Zeman, I. (1966). *Poznanie i informatsiya, gnoseologicheskie problemyi kibernetiki* [Cognition and information, epistemological problems of cybernetics] / Transl. from Czech by R. E Meltser. Moscow, Progress Publ., 253 p.

Дата надходження рукопису 27.04.2022

Objective. *The objective of the article is to determine the epistemological features and specifics of the interaction of creativity and stereotype as elements of anthropological culture, to indicate their main components to be developed, studied, and act as ideological components of human existence.*

Methods. *Natural-ontological and socio-ontological methods are used to study the main factors of creative theories, axiological approach is applied to determine the consequences of creativity and stereotype and results in social context, moral and ethical method is valid when considering the process of creativity and stereotype, possible consequences of results. and the actual research of the creative process itself. Scientific principles of research are — the principle of objectivity (in analyzing the results of the stereotypical process), determinism (used to study the processes of creativity, stereotype), systematics (general presentation of the material is based on a holistic perception of creativity and stereotypes in the system of individual, physiological, social and cultural norms).*

Results. *The study analyzes the features of creative and stereotypical thinking, shows the strengths and weaknesses of these processes, emphasizes the social significance, the substantive value of both social phenomena. It is proved that the processes of stereotyping form stable components of society, provide an opportunity to broadcast cultural and social experiences. Creativity in research is presented as a modernization component that provides the opportunity for change, improvement, improvement.*

Stereotype is a condition of the creative, with its help the continuity in the cultural process is realized. Their interaction can be traced through the categories of productive and reproductive. The relationship between the reproductive and the productive is not limited to the fact that the reproductive is the basis for the emergence of the productive, and the latter is usually transformed into a structure (originally virtual, but then relevant) reproductive. Productive is the condition of reproductive. It is known that cultural understanding is the only factor of human existence that is interested in actualization, that is, reproducing the results of past historical experience, making its use necessary.

Key words: *creativity, stereotype, new, culture, activity, personal, social, productive, reproductive.*

DOI : 10.33274/2079-4835-2022-24-1-79-84

УДК 342.734–054.73:342.734

Шульженко І. В.,
канд. юрид. наук,
доцент

Донецький національний університет економіки
і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського,
Кривий Ріг, Україна,
e-mail: shulzhenko@donnuet.edu.ua
ORCID: 0000-0002-0414-6686

ПРОБЛЕМИ ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ

UDC 342.734–054.73:342.734

Shulzhenko I. V.,
PhD in Juridical sciences,
Associate Professor

Mykhailo Tuhun-Baranovskyi Donetsk National University
of Economics and Trade, Kryvyi Rih, Ukraine,
e-mail: shulzhenko@donnuet.edu.ua
ORCID: 0000-0002-0414-6686

PROBLEMS OF INTERNALLY DISPLACED PERSONS EMPLOYMENT IN UKRAINE

Мета дослідження — вирішення проблем працевлаштування внутрішньо переміщених осіб шляхом надання їм певних пільг та переваг у трудових правовідносинах.

Методи. Вирішення поставлених завдань здійснювалось за допомогою використання таких методів, як аналіз та узагальнення наукової, науково-популярної літератури і нормативно-правових актів, що надають інформацію щодо пільг та переваг працівникам підприємств, які мають статус внутрішньо переміщених осіб.

Результати. Автор аналізує пільги та переваги що, надаються внутрішньо переміщеним особам у галузі працевлаштування за новим місцем реєстрації на території України, а також надає пропозиції щодо удосконалення правового захисту внутрішньо переміщених осіб.

Автор пропонує внести наступні зміни й доповнення до чинного законодавства України.

По-перше, доповнити ст. 42-1 КЗпП наступною нормою: «Працівник, який вимушений був звільнитися з місця роботи і має статус внутрішньо переміщеної особи, має переважне право на укладення трудового договору в разі поворотного прийняття на роботу при поновленні Україною контролю над територією, де знаходиться місце роботи такого працівника».

По-друге, доповнити ст. 7 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20.10.2014 р. № 1706-VII нормою наступного змісту: «забороняється відмовляти внутрішньо переміщеним особам у прийнятті на роботу і знижувати їм заробітну плату з мотивів, пов'язаних зі статусом внутрішньо переміщеної особи.

При відмові у прийнятті на роботу внутрішньо переміщеної особи власник або уповноважений ним орган зобов'язані повідомляти їй причини відмови в письмовій формі. Відмову в прийнятті на роботу може бути оскаржено в судовому порядку».

Ключові слова: трудові відносини, юридичні гарантії, пільги, переваги, працевлаштування, внутрішньо переміщені особи.

Постановка проблеми. Унаслідок збройної агресії Російської Федерації і ведення активних бойових дій на території України відбулося найбільше в історії України внутрішнє переміщення громадян із зони активних бойових дій. Соціально-економічна криза, яка стала наслідком бойових дій на території України, загострила проблеми працевлаштування в Україні, а особливо працевлаштування внутрішньо переміщених осіб.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню правового регулювання соціально-економічного захисту внутрішньо переміщених осіб були присвячені праці таких науковців, як: Є. Микитентко [1], І. Козинець, Л. Шестак [2], М. Менджул, О. Рогач [3,] але проблемі ефективності соціально-економічного захисту внутрішньо переміщених осіб у галузі працевлаштування, не було надано достатньої уваги.

Метою статті є обґрунтування й аналіз законодавства щодо соціально-трудова гарантії у галузі працевлаштування внутрішньо переміщених осіб за новим місцем реєстрації.

Виклад основного матеріалу. Військові дії які розпочалися на території України спричинили внутрішню міграцію великої кількості громадян нашої держави.

«Понад 11 мільйонів українців були змушені переселитися у безпечні області країни. Статус внутрішніх переселенців отримали — 6,5 мільйона» [4].

Відповідно до статті 1 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20.10.2014 р. № 1706-VII, «внутрішньо переміщеною особою є громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання в результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру».

Через ведення бойових дій на сході і півдні України багато громадян нашої держави вимушені були залишити місця свого проживання, переїхати за кордон або в більш небезпечні регіони України і отримати статус внутрішньо переміщених осіб.

Більшість з таких громадян залишилися без житла, коштів на існування і тому потребують додаткового соціального і правового захисту, а також додаткових пільг та переваг, у тому числі і у галузі працевлаштування.

З початку збройного конфлікту у Донецькій та Луганській областях у 2014 році, коли з'явилися перші внутрішньо переміщені особи, в Україні були прийняті норма-

тивно-правові акти, які надавали додаткові пільги і соціальні гарантії внутрішньо переміщеним особам.

До них належать закони України: «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20.10.2014 р. № 1706-VII; «Про особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей» від 16.09.14 р. № 1680-VII [6]; «Про тимчасові заходи на період проведення антитерористичної операції» від 02.09.14 р. № 1669-VII.

Після початку відкритої збройної агресії Російської Федерації у лютому 2022 року, урядом нашої держави також були прийняті нормативно-правові акти, які надають додаткову матеріальну підтримку населенню України яке постраждало у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України.

Так відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України № 457 від 16 квітня 2022 року «Про підтримку окремих категорій населення, яке постраждало у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України (із змінами та доповненнями від 29 квітня 2022 року № 507)» внутрішньо переміщеним особам надається допомога на проживання відповідно до «Порядку надання допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 20 березня 2022 р. № 332 «Деякі питання виплати допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам».

За березень та квітень 2022 р. така допомога надавалася всім ВПО. А починаючи з травня 2022 р. така допомога буде надаватися ВПО, які перемістилися з тимчасово окупованої АРК, території територіальних громад, що розташовані в районі проведення воєнних (бойових) дій або які перебувають в тимчасовій окупації, оточенні (блокуванні), а також внутрішньо переміщеним особам, у яких житло зруйноване або непридатне для проживання внаслідок пошкодження.

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 20 березня 2022 р. № 332 «Деякі питання виплати допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам» розмір такої допомоги становить для осіб з інвалідністю та дітей — 3000 гривень, а для інших осіб — 2000 гривень.

Ці нормативно-правові акти збільшили пільги та гарантії внутрішньо переміщеним особам. Але, варто зазначити, що після 24 лютого 2022 року, тобто після початку повномасштабної військової агресії Російської Федерації, в Україні не були прийняті додаткові нормативно-правові акти, які б надавали певні гарантії і пільги у галузі працевлаштування ВПО.

Що стосується чинних норм то відповідно до ч. 4 ст. 7 Закону України Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб, «внутрішньо переміщена особа, яка звільнилася з роботи (припинила інший вид зайнятості), за відсутності документів, що підтверджують факт звільнення (припинення іншого виду зайнятості), періоди трудової діяльності та страхового стажу, реєструється як безробітна та отримує допомогу по безробіттю, соціальні та інші послуги за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням на випадок безробіття відповідно до законодавства».

Отже правовою гарантією для внутрішньо переміщеної особи є спрощення процедури підтвердження факту припинення трудових правовідносин та дебіюрократизація процедури отримання статусу безробітного.

Чинне законодавство України передбачає призначення внутрішньо переміщеним особам, котрі не мають усіх документів, необхідних для надання статусу безробітного допомоги по безробіттю в мінімальному розмірі.

Проте ми вважаємо, що такі норми не є коректними. І тому ми пропонуємо допомогу з безробіття внутрішньо переміщеним особам встановлювати не в мінімальному, а в середньому розмірі такої допомоги по країні.

Відповідно до Закону України «Про внесення змін до Кодексу законів про працю України щодо випробування при прийнятті на роботу» від 17.05.16р. № 1367-VIII, яким внесені доповнення до ст. 26 КЗпП, випробування не встановлюються при прийнятті на роботу внутрішньо переміщених осіб.

Варто зазначити, що захист трудових прав внутрішньо переміщених осіб в суді забезпечується нормою пункту 1 статті 110 ЦПК України, яка передбачає, що позови, котрі виникають із трудових правовідносин, можуть надаватися за зареєстрованим місцем проживання чи перебування позивача.

Таким чином внутрішньо переміщені особи мають правові гарантії у вигляді пільг та переваг у галузі працевлаштування.

Для внутрішньо переміщених осіб, яких змусили залишити постійні місця свого проживання й роботи в результаті збройної агресії Російської Федерації і ведення активних бойових дій на території України спрощено процедуру підтвердження трудових правовідносин не з ініціативи працівника.

Звільнення внутрішньо переміщеної особи з підприємства, що залишилося на території, з якої здійснюється внутрішнє переміщення, кваліфікується як втрата роботи з незалежних від працівника причин із певними правовими наслідками.

«Для внутрішньо переміщених осіб на законодавчому рівні спрощено процедуру отримання дубліката трудової книжки як основного документа про трудову діяльність. Внутрішньо переміщеним особам із ряду працівників державних підприємств, установ й організацій надана можливість працювати за сумісництвом без обмежень, передбачених законодавством. При прийнятті на роботу внутрішньо переміщених осіб не встановлюється випробування. Внутрішньо переміщені особи можуть подавати позов щодо захисту своїх трудових прав до суду першої інстанції за місцем фактичного проживання згідно з довідкою про взяття на облік.

Варто зазначити, що за осатаній час рівень добробуту українців знижується. І найбільше через це страждають незахищені верстви населення, до яких належать і внутрішньо переміщені особи, які бажають працевлаштуватися за новим місцем проживання. Тому проблема соціально-трудова гарантій щодо працевлаштування та зайнятості внутрішньо переміщених осіб потребує подальшого дослідження. Подібної належної уваги з окресленої тематики потребують питання спрощення процедури постановки на облік внутрішньо переміщених осіб і підстави відмови у видачі та скасуванні довідки внутрішньо переміщеної особи» [5 с. 165-166].

Висновки. Багато внутрішньо переміщених осіб, внаслідок збройної агресії Російської Федерації, зазнало матеріальних та моральних втрат і потребують додаткової допомоги у вигляді пільг та переваг з боку держави, у тому числі і у галузі працевлаштування.

Для надання такої допомоги ми пропонуємо внести наступні зміни й доповнення до чинного законодавства України.

По-перше, доповнити ст. 42-1 КЗпП наступною нормою: «Працівник, який вимушений був звільнитися з місця роботи і має статус внутрішньо переміщеної особи, має переважне право на укладення трудового договору в разі поворотного прийняття на роботу при поновленні Україною контролю над територією, де знаходиться місце роботи такого працівника».

По-друге, доповнити ст. 7 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20.10.2014 р. № 1706-VII нормою наступного змісту: «забороняється відмовляти внутрішньо переміщеним особам у прийнятті на роботу і знижувати їм заробітну плату з мотивів, пов'язаних зі статусом внутрішньо переміщеної особи.

При відмові у прийнятті на роботу внутрішньо переміщеної особи власник або уповноважений ним орган зобов'язані повідомляти їй причини відмови в письмовій формі. Відмову в прийнятті на роботу може бути оскаржено в судовому порядку».

По-третє, трудові права внутрішньо переміщених осіб захищаються статтею 110 Цивільного процесуального кодексу України, відповідно до якої відновити свої трудові права внутрішньо переміщені особи можуть шляхом надання позову за новим місцем проживання. [5, h. 166]

Таким чином, внутрішньо переміщена особа може подавати позов щодо захисту своїх трудових прав до міського, районного суду за місцем фактичного проживання згідно з довідкою про взяття на облік.

Отже ми вважаємо, що такі пільги та переваги забезпечать ефективний правовий і соціальний захист внутрішньо переміщених осіб у галузі працевлаштування.

Список літератури

1. Микитентко Є. В. Загальні проблеми реалізації правового статусу внутрішньо переміщених осіб. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2015. № 4. 315 с.
2. Козинець І. Г., Шестак Л. В. Міжнародні стандарти захисту та допомоги внутрішньо переміщеним особам. *Молодий вчений*. 2014. № 12. 328 с.
3. Менджул М. В., Рогач О. Я. Припинення трудових відносин з ініціативи працівника — внутрішньо переміщеної особи та роботодавця. *Публічне право*. 2017. № 1. 197 с.
4. Внутрішніх переселенців — 6,5 мільйона. Що з ними буде. *Економічна правда*. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/04/13/685663/>
5. Шульженко І. В. Соціально-трудова гарантія щодо працевлаштування та зайнятості працівників підприємств, переміщених із непідконтрольних територій. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2020. № 3 (91). 360 с.

References

1. Mykytentsko, Ye. V. (2015). *Zahalni problemy realizatsii pravovoho statusu vnutrishnio peremishchenykh osib* [General problems of realization of the legal status of internally displaced persons]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal* [Juridical scientific electronic journal], no. 4, 315 p.
2. Kozynets, I. H., Shestak, L. V. (2014). *Mizhnarodni standarty zakhystu ta dopomohy vnutrishnio peremishchenym osobam* [International standards for the protection and assistance of internally displaced persons]. *Molodyi vchenyi* [Young scientist], no.12, 328 p.
3. Mendzhul, M. V., Rohach, O. I. (2017). *Prypynennia trudovykh vidnosyn z initsiatyvy pratsivnyka — vnutrishnio peremishchenoi osoby ta robotodavtsia* [Termination of employment at the initiative of the internally displaced person and the employer]. *Publichne pravo* [Public law], no. 1, 197 p.
4. *Vnutrishnikh pereselentsiv — 6,5 miliona. Shcho z nymy bude. Ekonomichna pravda* [Economic truth]. 6.5 million internally displaced persons. What will happen to them. Available at: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/04/13/685663/>.
5. Shulzhenko I. V. (2020) *Sotsialno-trudovi harantii shchodo pratsevlashtuvannia ta zainiatosti pratsivnykiv pidpriemstv, peremishchenykh iz nepidkontrolnykh terytorii* [Social and labour guarantees for employment and employment of employees of enterprises relocated from uncontrolled territories]. *Visnyk Luhanskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav imeni E.O. Didorenka* [Bulletin of Luhansk E.O. Didorenko State University of Internal Affairs], no 3 (91), 360 p.

Дата надходження рукопису 19.04.2022

Objective. *The objective of the research is solving the problems of employment of internally displaced persons by providing them with certain benefits and advantages in labour relations.*

Methods. *The tasks are solved by using such methods as analysis and generalization of scientific, popular science literature and regulations that provide information connected with benefits and advantages to employees of enterprises that have the status of internally displaced persons.*

Results. *The author analyzes the benefits and advantages provided to internally displaced persons in the field of employment at the new place of registration in Ukraine, as well as provides proposals for improving the legal protection of internally displaced persons.*

The author offers to make the following changes and additions to the current legislation of Ukraine.

First, to supplement Art. 42-1 of the Labour Code with the following rule: “An employee who was forced to resign and has the status of an internally displaced person has the pre-emptive right to conclude an employment contract in case of return employment when Ukraine regains control over the territory where such an employee works”.

Secondly, to supplement Art. 7 of the Law of Ukraine «On Ensuring the Rights and Freedoms of Internally Displaced Persons» of 20.10.2014 № 1706-VII norm of the following content: «it is prohibited to refuse internally displaced persons employment and reduce their salaries for reasons related to status of internally displaced person.

In case of refusal to hire an internally displaced person, the owner or his authorized body is obliged to inform him of the reasons for refusal in writing. Refusal to hire can be appealed in court».

Key words: *labour relations, legal guarantees, benefits, advantages, employment, internally displaced person.*

КУЛЬТУРА І ЦИВІЛІЗАЦІЯ: ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ І РОЗВИТКУ

DOI : 10.33274/2079-4835-2022-24-1-85-92

УДК ([81366.5:791]-021.61-043.2:[81.631.5:791]):82

Покулевська А. І.,
канд. філол. наук,
доцент

Донецький національний університет економіки
і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського,
Кривий Ріг, Україна,
e-mail: pokulevska@donnuet.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2531-0430>

ДОСЛІДЖЕННЯ ІНТЕРАКТИВНОСТІ КІНОМОВИ І ПОЕТИКИ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ В АСПЕКТІ ВІЗУАЛЬНОСТІ

UDC ([81366.5:791]-021.61-043.2:[81.631.5:791]):82

Pokulevska A. I.,
PhD in Philological sciences,
Associate Professor

Mykhailo Tuhun-Baranovskyi Donetsk National University
of Economics and Trade, Kryvyi Rih, Ukraine,
e-mail: pokulevska@donnuet.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2531-0430>

RESEARCH OF INTERACTIVITY OF CINEMA LANGUAGE AND FICTION POETICS IN THE ASPECT OF VISUALITY

***Мета.** Дослідити найефективніший метод аналізу зв'язків кіномистецтва та художньої літератури, а також проаналізувати їхній взаємовплив та етапи розвитку.*

***Методи.** Потреба розглянути становлення інтерактивних стосунків літератури і кіно зумовила звернення до методів історико-літературного підходу, а також аналізу та узагальнення наукової літератури з проблем кінопоетики.*

***Результати.** В процесі дослідження зв'язків кіномистецтва та художньої літератури стало зрозуміло, що найефективнішим методом їхнього аналізу є саме інтермедіальний аналіз. Активізація інтермедіальних процесів у літературі почалася в останні десятиліття ХХ століття, та інтермедіальність стала однією з важливих тенденцій у сучасній прозі. Об'єктом інтермедіальної компаративістики є екфразис, який допомагає зрозуміти семіотику літературного твору. Це пов'язано в першу чергу з тим, що коли були винайдені такі нові форми візуальних мистецтв, як фотографія та кінематограф, зображення стало найпоширенішим засобом передачі інформації та проникло в усі інші мистецтва в тій чи іншій формі.*

Досліджуючи етапи взаємовпливів літератури й кінематографу, з'ясувалось, що перші кінофільми були звичайними переказами літературних творів, однак кіномистецтво швидко розвинулося та виробило власні кіноприйоми та кінозасоби. Проте на перших етапах свого розвитку воно постійно зверталось до інших мистецтв, де асимілювало зображальні форми та прийоми з художньої культури. Загальний план був запозичений кінематографом з театрального мистецтва, крупний план — із живопису та фотографії, написи — з літератури тощо. Через ці можливості кіномистецтва запозичувати виражальні засоби інших мистецтв виросла його роль у художній культурі. До цього часу цю роль виконувала книга. А нове мистецтво змогло в надзвичайно прискореному темпі пройти всі етапи розвитку й досягти такого рівня, до якого інші мистецтва шли впродовж століть.

***Ключові слова:** кінопоетика, кіномистецтво, інтермедіальність, екфразис, художня література.*

Постановка проблеми. Винахід кінематографу, телебачення, перехід людства на новий рівень сприйняття світу, — все це зумовило початок епохи візуальності в культурній парадигмі світу, головною характеристикою якої став перехід від словесного до візуального типу мислення та сприйняття світу. Це, своєю чергою, вплинуло на ієрархію мистецтв та спричинило їхню візуалізацію. Посилився інтерес до синтезу мистецтв, і новим етапом його розвитку стали інтермедіальні студії, які на сьогодні є одними з актуальних напрямків у філології.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Синтетичну взаємодію кіномистецтва та художньої літератури досліджували Н. Горницька, Д. Наливайко, В. Будний, М. Ільницький. Без належної уваги полишено функціонування елементів кіно у творах художньої літератури, однак окремі праці С. Ейзенштейна, М. Ромма та сучасних літературознавців — Н. Горницької, О. Пуніної та Г. Клочека присвячені цій тематиці.

Мета дослідження полягає у дослідженні найефективнішого методу аналізу зв'язків кіномистецтва та художньої літератури, а також у аналізі їхнього взаємовпливу та етапів розвитку.

Методи. Вирішення поставлених завдань здійснювалось за допомогою використання таких методів, як аналіз та узагальнення наукової літератури з проблем кінопоетики; системний аналіз; поєднання історичного й логічного методів у дослідженні.

Виклад основного матеріалу. Що стосується пошуку методів аналізу зв'язків між кіно і літературою та їхнього впливу один на одного, то найефективнішим на сьогодні залишається інтермедіальний аналіз. І хоча кінематограф з'явився на початку ХХ століття, проте сам метод почав активно розвиватися лише наприкінці століття. Термін «інтермедіальність» походить від терміна «медіа», що означає «засоби комунікації», «технічні засоби публікації». Канадський філософ і філолог М. Мак-Люен заснував філософський напрям, який вивчає медіа. У своїх дослідженнях науковець дійшов висновку, що завдяки виникненню та поширенню книгодрукування візуальне сприйняття дійсності стало домінуючим. Поняття «медіа» вчений розуміє дуже широко, зараховуючи до нього практично все, що створює людина: мову та мовлення, засоби комунікації, рекламу, зброю, засоби пересування. На основі його студій виникло багато напрямів з вивчення медіа, які поділяються на дві групи відповідно до розроблюваних у них аспектів [8, с. 20].

До появи терміну «інтермедіальність» призвели дослідження у сфері співвідношень медіа як знакових систем. Сам термін був вперше вживаний в 1983 році О. Хансен-Леве. Під ним розуміють, за визначенням Тішуніної, «наявність в художньому творі таких образних структур, які містять інформацію про інший вид мистецтва» [1, с. 153]. У вузькому сенсі дослідниця розуміє інтермедіальність як особливий тип внутрішньотекстових взаємозв'язків у художньому творі, заснований на взаємодії художніх кодів різних видів мистецтв. У більш широкому — це специфічна форма діалогу культур, що здійснюється за допомогою взаємодії художніх референцій. Подібними художніми референціями є, пояснює Тішуніна, художні образи або стилістичні прийоми, які мають для кожної конкретної епохи знаковий характер.

Активізація інтермедіальних процесів у літературі почалася через те, що, поперше, в останні десятиліття ХХ століття гостро встала проблема кодування та перекодування творів мистецтв, які все активніше стали використовувати зображально-виражальні засоби один одного. З іншого боку, в цей період зріс вплив аудіовізуальних засобів мистецтва на художню літературу. І, відповідно, інтермедіальність стала однією з важливих тенденцій у сучасній прозі. Внаслідок цього межі та роди літературних жанрів почали розмиватися, вони стали все активніше взаємодіяти. На думку Г. Сідорової поняття мистецтво (art) в кінці ХХ століття вже замінюється поняттям медіа

(media), а взаємодія мистецтв (interart) — поняттям інтермедіальність (intermedia). «Існування сучасного мистецтва в єдиному комунікативному (медіа-) просторі, — пояснює дослідниця, — передбачає не тільки імпорт образів мас-медіа в контекст мистецтва, а й розмикання (“трансгресію”) меж текстів високого мистецтва» [2, с. 9]. Отже, в ХХ столітті змінилася культурна парадигма: відбувся перехід від літературоцентризму до мистецтвоцентризму.

Об’єктом інтермедіальної компаративістики є екфразис. Цей термін довгий період зовсім не використовувався в літературознавстві. Проте завдяки таким науковцям, як Н. Брагінська, Л. Геллер, Б. Кассен, У. Митчелл, М. Рубин, Ж. Хетені та інші, термін «екфразис» повертається до активного вжитку. Першим прикладом екфразису вважається опис щита Ахілла в кінці ХVIII пісні «Іліади». Гомерівська неміметична екфразиса, як зазначає О. Фрейденберг, «це буквально “відтворення відтворення”, так би мовити, суцільна репродукція, “зображення зображення”» [9, с. 250]. Н. Брагінська вважає її основну заслугу в тому, що це екфразис «не самого по собі предмету, а предмету, що зображає дещо, який-небудь сюжет, наприклад, цілий світ на щиті Ахілла» [3, с. 263].

На думку Геллера художні твори М. Бютора, А. Роб-Грійє, К. Сімона є прикладами відкритого або прихованого екфразису в літературі ХХ століття. Він вважає, що їхні праці «сповнені екфрастичних описів картин, фотографій та архітектури» [14, с. 8–9]. Сюди можна також віднести О. де Бальзак з його новелою «Невідомий шедевр», М. Гоголя з повістю «Портрет», Е.-Т.-А. Гофмана з новелою «Церква єзуїтів у Г.», Г. Гейне з прозовим твором «Флорентійські ночі», Е. По з оповіданням «Овальний портрет», М. Полевого з його романтичною повістю «Живописець» тощо. Окреме місце в цьому списку займає творча спадщина Т. Шевченка, яка є яскравим прикладом використання різних видів екфразису.

Проте екфрастичними є художні описи не лише творів просторових мистецтв. Геллер пропонує «відносити до них й описи творів часових мистецтв, таких, як кіно, танець, спів, а також несловесні відтворення візуальності — пластичні (жанр “живих картин”) та музикальні» [14, с. 13]. В. Познер вважає прикладом екфразисного жанру в кіно фільми дореволюційного періоду, що є, на його думку, «занадто картинними через обмежений рух, своєрідну композицію кадрів тощо» [14, с. 152]. Дослідник уважає їх описом, перекладом в оповідання, що розгортається в часі. Ознаками екфразису в кінематографі німого періоду є те, зазначає В. Познер, «як формується відношення між словесним рядом і зоровим. Коментарі, попередній опис дії або одночасне пояснення того, що відбувається на екрані, — це ознаки екфрастичного жанру» [14, с. 158]. На думку ж С. Ейзенштейна, «екфрастичною оповіддю є монтаж, що втілює абстрактну ідею в предметний образ, подібно тому, як дієслово китайської мови народжується із зіткнення двох результатів, початкового та кінцевого, і вся дієслівна серіація відповідає особливому ходу асоціювання» [6, с. 30]. До найбільш екфрастичних робіт режисера відносять «Чіт — Лишка», «Роздвоєння Єдиного», «Небайдуха природа», «Grundproblem». О. Коваль, аналізуючи праці С. Ейзенштейна на предмет наявності в них екфразисів, доходить висновку, що «сам характер словесної побудови тексту вторинний, оскільки народжений після пояснень за допомогою малюнків і діаграм» [6, с. 25]. Дослідник зазначає, що необхідний образ у режисера при перекладі абстрактної ідеї в літературний (сценарій) та візуальний (кінофільм) текст народжується від зіткнення зображень, які підпорядковані загальній композиції. «Навіть зараз, коли я пишу, — розмірковує С. Ейзенштейн, — я, по суті, майже “обвожу рукою” якби контури малюнків того, що безперервною стрічкою зорових образів та подій проходить переді мною» [6, с. 29]. При цьому звукозображальний та словесний контрапункт є основою такого образного породження. На думку О. Коваль саме такий контрапункт

є властивістю екфразису. Прикладом чистого екфразису С. Ейзенштейн вважається опис Е. Гонкуром атлетичної арени («Щоденник» братів Гонкурів від 18 вересня 1867 року). В першу чергу вражає саме те, що монтажні елементи, виражені в різних крупних планах і ракурсах, апелюють майже до всіх органів почуттів: «У двох кінцях залу, занурених у глибоку тінь, — поблискування гудзиків і рукояток шабелъ поліцейських. Блискучі члени борців, що спрямовані у простір яскравого світла. Зухвалий погляд очей. Ляскання долонь по шкірі при боях. Піт, від якого несе запахом дикого звіра. Блідий колір облич, що зливається з білявим відтінком вусів. Тіла, що рожевiють на місцях ударів. Спини, з яких струмує піт, як з каменів водостоків. Переходи фігур, що волочаться на колінах. Піруети на головах і т. д. і т. д.» [13, с. 191].

С. Ейзенштейн розподіляє «кадри» згідно з їх апелюванням до органів чуттів:

1. Дотиково-фактурні (мокрі спини, з яких струмує піт).
2. Нюхові (запах поту, від якого несе диким звіром).
3. Зорові: світлові (глибока тінь і блискучі члени борців, що спрямовані в повне світло; гудзики поліцейських і рукоятки їхніх шабелъ, що поблискують з темряви); кольорові (бліди обличчя, біляві вуса, тіла, що рожевiють в місцях ударів).
4. Слухові (кляцання ударів).
5. Рухові (рухи на колінах, піруети на головах).
6. Суто емоційні, «ігрові» (вираз очей) і т. д. [8, с. 117].

Досліджуючи такий розподіл та аналіз сцени С. Ейзенштейна, стає зрозумілим, що автор залучає в своєму описі майже всі органи відчуттів реципієнта. І завдяки цьому створюється ефект перегляду добре знятого кінофільму.

Таким чином, технічні винаходи ХХ століття змінили ієрархію мистецтв, а через це, в свою чергу, змінилося і сприйняття людиною дійсності. Саме це спровокувало відновлення інтересу до екфразису. Відповідно, інтермедіальність стала новим етапом розвитку синтезу мистецтв. Відомо, що інтермедіальна естетика виникає саме в історико-культурні перехідні періоди — бароко, романтизм, модернізм, постмодернізм. Ю. Лотман зазначав, що «момент вибуху одночасно — місце різкого зростання інформативності всієї системи, здійснюваного через руйнування жанрових, родових кордонів, і література підвищує свою семіотичність за рахунок інших видів мистецтва» [7, с. 22]. Інтермедіальність, відтак, є одним із наслідків цих процесів.

Що стосується етапів розвитку та взаємовпливу літератури й кінематографу, слід зазначити, що перші кінофільми були лише звичайними переказами різних літературних творів, так би мовити — «звізуалізованими» літературними сюжетами. І хоча вони претендували на мистецький рівень, проте були такими собі кінопримітивами. Та кіномистецтво за короткий час, звертаючись до інших мистецтв та асимілюючи їхні зображальні форми і прийоми, виробило власні кіноприйоми та кінозасоби. «Запозичуючи готові форми оповідної культури докінематографічної епохи, — зазначає Ю. Цив'ян, — кінематограф був змушений звертатися до кількох культурних топосів одночасно. Жоден з відомих культурі видів традиційного мистецтва не міг самотужки забезпечити мову кіно всім необхідним для ведення зв'язної оповіді» [11, с. 161]. Отже, нове мистецтво запозичило ідею загального плану та його побудову з театрального мистецтва, крупний план — із живопису та фотографії, написи — з літератури тощо. «Завдяки цій сприйнятливості кінематографу до виражальних засобів інших мистецтв, — зауважує В. Дьомін, — зросла його роль у художній культурі, раніше виконувана книгою. Оскільки слово було головним інструментом для вираження думки, то книга — загальним еквівалентом культури, найголовнішим каналом, яким проходив обмін досвідом між усіма сферами культури, зокрема й між різними видами мистецтва» [5, с. 161–162]. Порівнюючи рівень розвитку літератури та кінематогра-

фу, слід підкреслити, що перше мистецтво на початку ХХ століття вже досягло піку свого розвитку. Тоді як кінематограф навпаки тільки почав перетворюватись на кіномистецтво. Спочатку це була проста демонстрація картин та невеликих сцен. Перші свої сюжети кіно черпало з лубочної літератури. Ще в другій половині ХVІІ століття дуже популярними серед населення були так звані «рицарські» романи — «Історія Петра Золоті ключі», «Історія про Бову Королевича» й інші, які в лубочних формах розповсюджувалися й у ХІХ сторіччі. Такі романи розширювали розважальну сферу літератури; містили багато пригод, цікавих сюжетів, постійних продовжень, що нагадують сучасні телесеріали. Один із дослідників лубочної літератури Н. Андреев писав: «Усюди відчувається любов до складної фабули, до заплутаної інтриги, любов до буденного життя, до чудового та блискучого. Це й зрозуміло: читач шукає в лубочній літературі нове для себе, цікаве, а звичайне повсякденне життя вже не здається йому вартим уваги» [1].

«У перші десятиліття, — зазначає М. Хренов, — кіно здійснювало репродуктивні функції, виявляючись засобом комунікації лубка» [10, с. 150]. Режисери зверталися до екранізації популярних народних пісень, віршів, але це було не пряме перенесення на екран відомих поетичних образів. Екран відтворював саме лубочну інтерпретацію поезії, беручи до уваги потреби тих шарів публіки, у яких вона функціонувала, зазначає М. Хренов. Наприклад, «це стосується багатьох творів О. Пушкіна, лубочна інтерпретація яких зазнала екранізації на початку ХХ століття. Своєю чергою, О. Пушкін при написанні деяких творів також спирався на поетику лубка. Наприклад, поему “Руслан і Людмила” та ще кілька казок письменник склав після того, як побачив на станції серію лубочних малюнків» [10, с. 151–152].

Однак розвиток кіномистецтва набирає небувалих масштабів. Це пояснюється в першу чергу тим, що воно з'явилося в перехідний період культури. В процесі урбанізації старі культурні форми були зруйновані, а нові ще не встигли сформуватися. Мистецтва стали тяжіти до візуалізації, і цей процес охопив усю культуру взагалі.

Основним сюжетом у кіно стали різноманітні авантюрні пригоди — один з найдавніших оповідних сюжетів. «Будь-який авантюрний роман, — зауважує М. Хренов, — це нагромадження великої кількості пригод, кожна з яких самоцінна та не співвідноситься з іншими відповідно до принципу сюжетності» [10, с. 90]. У кожній пригоді немає нічого такого, чого не можна було б показати, отже, це показ, який здійснюється засобами розповіді, і сюжет тут не найголовніше — це лише зовнішня ознака.

На думку Ж. Садуль розповсюдження у кіно авантюрних серійних жанрів відбулося під впливом романів з продовженням. До таких творів відносять «Три мушкетери» О. Дюма, «Паризькі таємниці» Є. Сю, цикл розповідей А. Конан-Дойля про Шерлока Холмса тощо. «Екзотичні» сюжети, водевілі, фарси — стрічки з саме такими сюжетами цікавили глядачів першої половини 20-х років. Це пов'язано в першу чергу з тим, що література такого роду стала популярною в ХІХ столітті під впливом преси й журналістики. Уважається, що ідея «продовження в наступному номері» виникла наприкінці 30-х років ХІХ століття. І з погляду газетної комунікації найбільш ефективним романом виявлявся той, який привертав до газети найбільше число читачів.

Проте досить швидко, вже у другому десятилітті ХХ століття змінилася публіка, яка відвідувала кінотеатри. А. Луначарський зазначав, що основну масу кіноглядачів складали чиновники, інженери, лікарі, письменники, журналісти, юристи, педагоги тощо: «Ця частина інтелігенції являє собою публіку, яка читає більш-менш серйозні, більш-менш гарні книги, яка отримала добру освіту, має більш-менш вироблений смак, так званий витончений смак» [10, с. 48]. Саме завдяки тому, що інтелігенція починає відвідувати кінотеатри, на думку А. Луначарського, в кіномистецтві з'явився

вже психологічний жанр, тобто останній етап розвитку художньої літератури. Таким чином, можна висновувати, що друге десятиліття ХХ століття було важливим етапом в історії не тільки кіно, але й культури загалом. Режисери, намагаючись залучити всі прошарки публіки до кінотеатрів, почали екранізувати видатні літературні твори ХІХ-ХХ століть. Деякі автори навіть залучалися до зйомки фільмів як сценаристи. Проте на початку проблема таких кінофільмів полягала у тому, що трагедії чи драми перетворювались на мелодрами. Це було пов'язано в першу чергу з тим, що «німому кінематографу з його специфічною системою образності — гострою метафоричністю, прихильністю до крупного плану, гострого монтажу — дійсно було нелегко передати тонкий підтекст, складність авторського світосприйняття — усе це прийшло в кіномистецтво пізніше» [4, с. 280–281]. Вирішення проблеми екранізації літературних творів було знайдено тільки в 30-х роках: «Основне завдання радянського художника при перекладі класичного твору на мову кіно, — розмірковував М. Шнейдер, — полягає в умінні розкрити провідні тенденції класика, які роблять цей твір потрібним нашій добі та виправдовують його вибір» [12, с. 29–33]. Були винайдені такі засоби заміни літературних образів кінематографічними, за яких метафора, різноманітні операторські прийоми не суперечили б стильовій манері автора. Н. Горницька зазначає: «кінематографісти дійшли висновку, що відчуження від літературного твору при екранізації насправді може бути у спосіб максимального наближення» [4, с. 288]. «Вони намагалися створити самостійний кінематографічний твір на основі літературного, по-новому вирішити композицію, а відтак зрозуміли, що екранізація літературної класики є новим твором мистецтва. У процесі «перекладу» з однієї знакової системи на іншу утворюються нові форма й зміст, адже кожен такий творчий акт — це знаходження естетичного еквівалента в царині іншого виду мистецтва» [8, с. 30–31]. І з цього часу, з третього десятиліття починається вихід кінематографу за межі традиційних літературних структур. М. Хренов зазначає, що саме на цьому етапі «критерієм розвитку вже стає, так би мовити, відштовхування кіно від літератури, подолання літературних традицій і проголошення самостійності кінематографу» [10, с. 185].

Висновки. Кінематограф протягом свого розвитку синтезував художній досвід інших мистецтв — літератури, театрального й образотворчого мистецтва, музики. Завдяки цьому нове мистецтво змогло отримати свої власні, специфічні зображально-виражальні засоби. Серед них, в першу чергу, слід назвати монтаж та фотографічну природу рухомого в часі зображення. Кінематограф з технічного винаходу перетворився вже на справжнє мистецтво. І, починаючи з 30-х років минулого століття, почався зворотній процес — кіномистецтво стало впливати на літературу, на поетику літературного твору.

Список літератури

1. Андреев Н. Исчезающая литература. Из заметок о лубочной литературе. *Казанский библиофил*. Казань, 1921. № 1. С. 9.
2. Аристарко Г. История теорий кино. Москва: Искусство, 1966. 356 с.
3. Брагинская Н. В. Экфрасис как тип текста (к проблеме структурной классификации). *Славянское и балканское языкознание. Карпато-восточные параллели. Структура балканского текста*. Москва, 1977. С. 259–283.
4. Горницкая Н. С. Интерпретация пушкинской прозы в киноискусстве. *Пушкин. Исследования и материалы*. Ленинград: Наука, Ленингр. отд-ние, 1967. Т. 5. С. 278–304.
5. Демин В. П. Кино в системе искусств. Встречи с Х музой. *Беседы о киноискусстве : для учащихся старших классов*. Москва: Просвещение, 1981. Кн. 1. С. 108–166.

6. Коваль О. В. Лингвoseмиотические, художественные и культурологические грани востоковедческого экфразиса. *Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв. Сходознавчі студії: зб. наук. праць*. Харків: ХДАДМ, 2008. № 9. С. 24–40.
7. Лотман Ю. М. Семиосфера. Культура и взрыв. Внутри мыслящих миров: статьи, исследования, заметки. СПб.: Искусство-СПБ, 2000. 704 с.
8. Покулевська А. І. Елементи кіномови в поетиці літературного твору: монографія. Кривий Ріг: Видавець ФОП Чернявський Д. О., 2018. 218 с.
9. Фрейденберг О. М. Миф и литература древности. Москва: Восточная литература РАН, 1998. 800 с.
10. Хренов Н. А. Кино: реабилитация архетипической реальности. Москва: Аграф, 2006. 704 с.
11. Цивьян Ю. Г. Историческая рецепция кино. Кинематограф в России, 1896–1930. Рига: Зинатне, 1991. 492 с.
12. Шнейдер М. Итоги дискуссии. Кинематографизация классиков и задачи советской художественной кинематографии. *Советское кино*. 1934. № 6. С. 29–33.
13. Эйзенштейн С. М. Избранные произведения. В 6 т. Т. 2. Москва: Искусство, 1964. 566 с.
14. Экфрасис в русской литературе: *Труды Лозаннского симпозиума* / под ред. Л. Геллера. Москва: МИК, 2002. 216 с.

References

1. Andreev, N. (1921). Ischezayushchaya literatura. Iz zametok o lubochnoj literature [Disappearing Literature. From notes on popular literature]. *Kazanskij bibliofil* [Kazan bibliophile]. Kazan, no. 1, p. 9.
2. Aristarko, G. (1966). *Istoriya teorij kino* [History of film theories]. Moscow, Iskusstvo Publ., 356 p.
3. Braginskaya, N. V. (1977). *Ekfrasis kak tip teksta (k probleme strukturnoj klassifikacii)* [Ekphrasis as a type of text (on the problem of structural classification)]. *Slavyanskoe i balkanskoe yazykoznanie. Karpato-vostochnye paralleli. Struktura balkanskogo teksta* [Slavic and Balkan linguistics. Carpathian-Eastern Parallels. The structure of the Balkan text]. Moscow, pp. 259–283.
4. Gornickaya, N. S. (1967). *Interpretaciya pushkinskoj prozy v kinoiskusstve* [Interpretation of Pushkin's prose in cinema.]. *Pushkin. Issledovaniya i materialy* [Pushkin. Research and materials]. Leningrad, Nauka Publ., Leningr. depart., vol. 5, pp. 278–304.
5. Demin, V. P. (1981). *Kino v sisteme iskusstv. Vstrechi s X muzoj* [Cinema in the system of arts. Meetings with the X muse]. *Besedy o kinoiskusstve: dlya uchashchihsya starshih klassov* [Film Conversations: for high school students]. Moscow, Prosveshchenie Publ., book 1, pp. 108–166.
6. Koval, O. V. (2008). *Lingvosemioticheskie, hudozhestvennye i kul'turologicheskie grani vostokovedcheskogo ekfrazisa* [Linguosemiotic, artistic and culturological facets of Oriental studies ekphrasis]. *Visnyk Kharkivskoi derzhavnoi akademii dyzainu i mistetstv. Skhodoznavchi studii: zb. nauk. prats* [Bulletin of Kharkiv State Academy of Design and Arts. Oriental studies: a collection of scientific works]. Kharkiv, KhDADA Publ., no. 9, pp. 24–40.
7. Lotman, Yu. M. (2000). *Semiosfera. Kul'tura i vzryv Vnutri myslyashchih mirov: stat'i, issledovaniya, zametki* [Semiosphere. Culture and Explosion. Inside thinking worlds: articles, research, notes]. St Petersburg, Iskusstvo-SPB Publ., 704 p.
8. Pokulevska, A. I. (2018). *Elementy kinomovy v poetytso literaturnoho tvoruu: monohrafiia* [Elements of cinematic language in the poetics of a literary work]. Kryvyi Rih, FOP Cherniavskiyi D.O. Publ., 218 p.

9. Frejdenberg, O. M. (1998). *Mif i literatura drevnosti* [Myth and literature of antiquity]. Moscow, Vostochnaya literatura RAN Publ., 800 p.
10. Hrenov, N. A. (2006). *Kino: rehabilitaciya arhetipicheskoj real'nosti* [Cinema: the rehabilitation of archetypal reality]. Moscow, Agraf Publ., 704 p.
11. Civ'yan, Yu. G. (1991). *Istoricheskaya recepciya kino. Kinematograf v Rossii, 1896–1930* [Historical reception of cinema. Cinematography in Russia, 1896–1930]. Riga, Zinatne Publ., 492 p.
12. Shnejder, M. (1934). *Itogi diskussii. Kinematografizaciya klassikov i zadachi sovetskoj hudozhestvennoj kinematografii* [Results of the discussion. Cinematography of the classics and the tasks of Soviet artistic cinematography]. *Sovetskoe kino* [Soviet cinema], no. 6, pp. 29–33.
13. Ejzenshtejn, S. M. (1964). *Izbrannye proizvedeniya. V 6 tomah* [Selected works. In 6 volumes.], vol. 2, Moscow, Iskusstvo Publ., 566 p.
14. Geller, L. (2002). *Ekfrasis v russkoj literature: Trudy Lozannskogo simpoziuma* [Ekphrasis in Russian Literature: Proceedings of the Lausanne Symposium]. Moscow, Izdatel'stvo "MIK" Publ., 216 p.

Дата надходження рукопису 23.04.2022

Objective. *The objective of the article is to investigate the most effective method of analyzing the relationship between cinema and fiction, as well as analyze their interaction and stages of development.*

Methods. *The need to consider the formation of interactive relations between literature and cinema has led to recourse to the methods of historical and literary approach, as well as analysis and generalization of scientific literature on the problems of film poetics.*

Results. *In the process of researching the connections between cinema and fiction, it becomes clear that the most effective method of their analysis is intermedia analysis. The intensification of intermedia processes in literature began in the last decades of the twentieth century, and intermediality has become one of the important trends in modern prose. The object of intermedia comparative studies is ekphrasis, which allows a better understanding of the semiotics of a literary work, because with the invention of new visual arts such as photography and cinema, the image became the most common means of transmitting information and penetrated all other arts in one form or another.*

Exploring the stages of the interaction between literature and cinema, it became clear that the first films were ordinary retellings of literary works, but the art of cinema developed rapidly and developed its own film techniques and film tools. At the same time, at the beginning of its existence, it constantly turned to other arts, where it assimilated pictorial forms and techniques of art culture. Cinematography borrowed the idea of the general plan and its construction from theatrical art, close-up — from painting and photography, inscriptions — from literature and more. Due to this receptivity of cinema to the means of expression of other arts, its role in the artistic culture previously performed by the book has increased. In a colossally short time, young art has passed those stages of development and reached the heights to which other arts have reached over the centuries.

Key words: *film poetics, film art, intermediality, ekphrasis, fiction.*

ЗМІСТ

ФІЛОСОФСЬКЕ ОСМИСЛЕННЯ ПРОБЛЕМ ОСВІТИ

Богатирьова Г. А., Бурак Є. А.

ФОРМУВАННЯ ПОЛКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ФАХІВЦІВ
СФЕРИ ТУРИЗМУ ЗАСОБАМИ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ 5

Воробйова Л. В.

РОЗВИТОК МОДЕЛІ ОСВІТНЬОЇ СИСТЕМИ:
ЗА УКРАЇНСЬКИМ ЗРАЗКОМ (20-ТІ РР. ХХ СТ.) 14

Рибалка Н. В.

ВИКОРИСТАННЯ АВТЕНТИЧНИХ ІНТЕРНЕТ-РЕСУРСІВ
ДЛЯ ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ
З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ 24

СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ МОВНОГО ПРОСТОРУ

Дмитрук Л. А., Остапенко С. А.

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ПЕРЕДАЧІ РЕАЛІЙ
В УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДАХ РОМАНУ Ч. ВІЛЬСОНА
ТА ДЖ. МАКСПЕДДЕНА «РОБІН ГУД» 32

Куц М. О.

СКОРОЧЕННЯ ТА АБРЕВІАТУРИ В ЗМІ
(НА МАТЕРІАЛАХ «THE TIMES», «NEW YORKER» ТА ІН.) 44

Удовіченко Г. М., Самойленко Г. А.

ЛЕКСИЧНІ ТА СТИЛІСТИЧНІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ ЕМОЦІЙ
В СУЧАНОМУ ІНТЕРНЕТ-СПІЛКУВАННІ 57

СУСПІЛЬСТВО: СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ. ОСОБИСТІТЬ

Герасименко О. Ю.

ТАКТИЧНА РЕАЛІЗАЦІЯ СТРАТЕГІЇ НА ЗНИЖЕННЯ
У ПЕРЕДВИБОРЧИХ ДЕБАТАХ Г. КЛІНТОН ТА Д. ТРАМПА 64

Ніколенко К. В., Лавлінський Р. О.

СПЕЦИФІКА ГНОСЕОЛОГІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ КРЕАТИВНОСТІ
ТА СТЕРЕОТИПУ ЯК ФЕНОМЕНІВ ЛЮДСЬКОГО БУТТЯ 71

Шульженко І. В.

ПРОБЛЕМИ ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ
ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ 79

**КУЛЬТУРА І ЦИВІЛІЗАЦІЯ:
ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ І РОЗВИТКУ**

Покулевська А. І.

ДОСЛІДЖЕННЯ ІНТЕРАКТИВНОСТІ КІНОМОВИ
І ПОЕТИКИ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ В АСПЕКТІ ВІЗУАЛЬНОСТІ..... 85

CONTENTS

PHILOSOPHICAL CONCEPT OF EDUCATIONAL PROBLEMS

Bohatyrova H. A., Burak Ye. A.

TOURISM SPECIALISTS' MULTICULTURAL COMPETENCE
FORMATION BY MEANS OF DIGITAL TECHNOLOGIES 5

Vorobiova L. V.

DEVELOPMENT OF THE EDUCATIONAL SYSTEM:
ACCORDING TO THE UKRAINIAN MODEL (1920S) 14

Rybalka N. V.

USE OF AUTHENTIC INTERNET RESOURCES FOR STUDENTS'
FOREIGN LANGUAGE SELF-DIRECTED ACTIVITY ORGANIZATION 24

SOCIO-PHILOSOPHICAL ISSUES OF LINGUISTIC SPACE DEVELOPMENT

Dmytruk L. A., Ostapenko S. A.

COMPARATIVE ANALYSIS OF REALIA RENDERING
IN UKRAINIAN TRANSLATIONS OF THE NOVEL «ROBIN HOOD»
BY CH. WILSON AND J. MCSPADDEN 32

Kuts M. O.

ACRONYMS AND ABBREVIATIONS IN THE MEDIA
(ON THE MATERIALS OF «THE TIMES», «NEW YORKER», ETC.) 44

Udovichenko H. M., Samoilenko H. A.

LEXICAL AND STYLISTIC MEANS OF EXPRESSION
OF EMOTIONS IN MODERN INTERNET COMMUNICATION 57

SOCIETY: STATE AND DEVELOPMENT PROSPECTS. PERSONALITY

Herasymenko O. Yu.

TACTICAL IMPLEMENTATION OF THE REDUCTION STRATEGY
IN THE ELECTION DEBATES OF H. CLINTON AND D. TRUMP 64

Nikolenko K. V., Lavlinskyi R. O.

SPECIFICITY OF EPISEOLOGICAL INTERACTION OF CREATIVITY
AND STEREOTYPE AS PHENOMENA OF HUMAN BEING 71

Shulzhenko I. V.

PROBLEMS OF INTERNALLY DISPLACED PERSONS
EMPLOYMENT IN UKRAINE 79

CULTURE AND CIVILIZATION: PERFORMANCE AND DEVELOPMENT ISSUES

Pokulevska A. I.

RESEARCH OF INTERACTIVITY OF CINEMA LANGUAGE
AND FICTION POETICS IN THE ASPECT OF VISUALITY 85

ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЕКОНОМІКИ І ТОРГІВЛІ
ІМЕНІ МИХАЙЛА ТУГАН-БАРАНОВСЬКОГО

Наукове видання

**ІНТЕЛЕКТ
ОСОБИСТІТЬ
ЦИВІЛІЗАЦІЯ**

*Тематичний збірник наукових праць
із соціально-філософських проблем*

№ 1 (24) 2022

Українською та англійською мовами

Підписано до друку. 2022 р.
Формат 60×84/8. Папір офсетний.
Гарнітура «Times New Roman». Друк — лазерний.
Ум. друк. арк. 11,16. Обл.-вид. арк. 10,29
Наклад 50 прим. Зам. № 33.

ФОП Маринченко С. В.
вул. Героїв АТО, 81-а, оф. 109,
м. Кривий Ріг, Дніпропетровська обл., 50086
Свідоцтво про державну реєстрацію № 030567 від 19.01.2007 р.
тел. (067) 539-66-81